

PRIZE PUBLICATION FUND

Founded by the generosity of
H.H. THE RAJA OF COCHIN, K.C.S.I.
THE MAHARAJA GAJAPATI RAO, C.I.E.
THE RAJA OF PARLAKIMEDI
and other Chiefs and Gentlemen of Southern India

PRIZE PUBLICATION FUND

VOL I

PRAKRITARUPAVATARA

A PRAKRIT GRAMMAR
BASED ON THE VALMIKISUTRA

BY

SIMHARAJA

SON OF SAMUDRABANDHAYAJVAN

EDITED BY

E HULTZSCH

PRINTED AND PUBLISHED BY THE

ROYAL ASIATIC SOCIETY

AND SOLD AT

22 ALBEMARLE STREET

1909

PREFACE

In his dissertation *De Grammaticis Prâcriticis* (Breslau, 1874) Professor Pischel was the first to describe from MSS. and to draw attention to the value of Simharāja's treatise on Prākrit grammar. His *Grammatik der Prakrit-Sprachen* (Strassburg, 1900) contains a short summary of his former statements, in the course of which he remarks (p. 43) that the *Prakṛtarupavatāra* is not unimportant for the knowledge of the declension and conjugation chiefly because Simharāja frequently quotes more forms than Hemachandra and Trivikrama. No doubt many of these forms are theoretically inferred, but they are formed strictly according to the rules and so are not without interest. It was on the strength of these remarks that I induced my old friend Pandit V. Srinivasa Sastri to provide me with the MS. P. which is described below. When I told Professor Pischel that I had copied the text from this MS. for publication he immediately made over to me his own copy of the London MS. (called R in the sequel). Along with it he was good enough to allow me the use of his two MSS. of Trivikrama's commentary (Tri.[1] and Tri.[2]), the first of which he had written with his own hand. The originals of Professor Pischel's copies of Simharāja and Trivikrama were kindly placed at my disposal by Miss Hughes and Mr. Thomas on behalf of the Royal Asiatic Society and the India Office Library respectively, and the Government of Madras were good enough to furnish me with another MS. of Trivikrama (Tri.[3]). It is a pleasant duty to thank all those who have thus contributed materials for the present edition. But the heaviest debt of gratitude

is due to Professor Pischel whose careful copies of R and Tr[1] saved me much troublesome work while his edition of Hemachandra's Prākrit grammar (Halle, 1877) assisted me in settling the text of many Sutras.[1]

The *Prākritarūpāvatāra*, i.e. the descent of Prākrit forms may be called a counterpart of the *Laghukaumudi* of Varadarāja. The latter contains the more important of Pāṇini's aphorisms arranged in a systematic manner so as to illustrate the different chapters of Sanskrit grammar. Simharāja undertook a similar arrangement of the rules of Prākrit grammar. Like Varadarāja he did not compose the rules themselves but drew on the same collection of Sūtras which in their original sequence are known to have been commented on by Trivikrama just as Pāṇini's aphorisms by the authors of the *Kāśikā* commentary.

The time of Trivikrama can be settled only within rather wide limits. He quotes Hemachandra[2] who lived in the twelfth century and he is quoted in the *Prātāpana* of Kumārasvāmin,[3] who belonged to the fifteenth or sixteenth century.[4] Consequently Trivikrama has to be assigned to about the thirteenth, fourteenth or fifteenth century. It may be added here that Trivikrama and Hemachandra are named in the *Shaḍbhāshā-chandrikā* of Lakshmidhara[5] and that Trivikrama, Hemachandra and Lakshmidhara are referred to in the *Prākritamaṇidīpikā*.[6]

[1] Since this was written Richard Pischel, the great scholar to whom Prakrit grammar owes so much, died on his way to Calcutta in the General Hospital, Madras, on December 26, 1908.

[2] Pischel *De Gr. Pr.* p. d. Rangacharya *Madras Catalogue* p. 1086.

[3] Pischel *p. t.* p. 39.

[4] Mallin tha the father of Kumarasvamin is perhaps referred to in Bal... *Bhāṣyaprabodha* (Bombay 1904 p. 49 verse [illegible]) which belongs to the end of the sixteenth century (Aufrecht's *Oxford Catalogue* p. 151 and C. Cat. p. 369). A verse of Mallinātha occurs in an inscription of A.D. 1533 (*Ind. Ant.* vol. 5 p. 20 note ‡) and he quotes the *Vasantarāja* (Oxf. Cat. p. 113b) which was composed about A.D. 1400 (*Ep. Ind.* vol. 4 p. 3).

[5] Hultzsch *Reports*, *MSS* No. 3 pp. ix and 127. Rangacharya *Madras Catalogue* pp. 1033, 1034, 1042.

[6] Hultzsch *Reports* No. 1 pp. viii and 69 *Gr. Upap. ad.* n. No. 3 Vizagapatam June 1895. Pischel *Grammatik* p. 45.

The ninth of the opening verses of Trivikrama's commentary runs as follows:[1]—

प्राकृतपदार्थसार्थप्राप्त्यै निजसूत्रमार्गमनुजिगमिषताम् ।
वृत्तिर्यथार्थसिद्ध्यै त्रिविक्रमेणागमक्रमात्क्रियते ॥

Here Professor Pischel has interpreted the word *nija* in two different ways. Originally (*De Gr. Pr.*, p. 30) he took it to mean 'their own' and referred it to *anujigamishatām*, while later on (*Grammatik*, p. 42) he connected it with the instrumental *Trivikramēṇa*. As *nija* is synonymous with the reflexive pronoun *sva*, each of the two interpretations seems to be equally possible. If the second alternative were correct, it would follow that Trivikrama was the author not only of the commentary but of the Sūtras as well. But a repeated consideration of this difficult detail suggests to me that Trivikrama, being a Southerner, may have used the word *nija* in the sense of 'proper, real, true,' which is attached to it in the Dravidian languages. This meaning is registered in the Telugu, Kannada, Tamil and Malayālam dictionaries. The two last consider *nija*, if used in this sense, a *tadbhava* of *niśchaya*. But such a violent change is impossible, and even in Sanskrit *nija* is thus employed before the name of the proper or real month in contradistinction to the intercalary (*adhika* or *dvitīya*) month. That the expression *nija sūtra mārga* has to be similarly interpreted is rendered likely by the two following quotations:—

Kittel's *Kannada Dictionary*, p. 866: *nija mārga* 'the proper orderly way or method.'

Dictionnaire Tamoul-Français, vol. ii, p. 276: *nisa mârkkam tappugiradu* 's'égarer du vrai chemin' (i.e. to stray from the true way).

A Pūrvapakshin might object that, in explaining the word *nija sūtra mārga*, we ought to consult not the Dravidian

[1] Pischel, *De Gr. Pr.*, p. 29; Burnell, *Tanjore Catalogue*, p. 43b; *Grantha-pradarśanī*, No. 1, p. 2; Rangacharya, *Madras Catalogue*, p. 1095.

but the Sanskrit dictionaries and that accordingly the commentator Trivikrama might still be assumed to have called himself the author of his own' Sūtras This objection can now be easily disposed of by *reductio ad absurdum*, since Professor Rangacharya's *Madras Catalogue* (p 1085 No 1548) informs us that the Sūtras commented on by Trivikrama and arranged by Simharāja are attributed by tradition to no less a person than the great Rishi Vālmīki the reputed author of the *Rāmāyana* Besides Vālmīki is expressly mentioned in Lakshmīdhara's *Shadbhāshachandrikā* as the author of the *Mūlasūtra*[1] i e of the original Sūtra on which Lakshmīdhara is commenting The Madras MS contains only the two first *adhyayas* (not the third) of the *Valmikisutra* The full text of the *Valmikisutra* with *ganas vārttikas ādesas* and *ishtis* has been printed in Telugu characters at Mysore in 1886 as an appendix to the *Shadbhashachandrika*[3]

After this unavoidable digression I return to verse 9 of Trivikrama's commentary I dissolve the two compound words in the first hemistich by प्राकृतपदान्येवार्थास्तेषां सार्थस्य प्राप्त्यै and निजं सूत्रमेव मार्गस्तं and suspect from the context that the two words *vritti* and *āgama* are used in a double sense The translation would run thus —

'In accordance with tradition Trivikrama composes (*this*) commentary [or in accordance with (*his*) income he supplies a maintenance] for the proper success of those who desire to follow the right road viz the Sūtra in order to acquire a heap of riches viz of Prākrit words

Those who are familiar with the ways of Indian 'poets

[1] Rangacharya *Madras Catalogue* p 1091

[2] Another MS of the same work is registered in Mr Rice's *Mysore Catalogue* p 96 N 4 as being in the possession of Vas vara S tri at Bangalore But Mr Krishna Sastri informs me that this entry refers to a copy of Trivikrama's commentary which was written by the owner himself about thirty years ago

[3] In this edition the *Shadbhashachandrika* occupies 09 pages the *Vālmīkisūtra* 51 pages and an alphabetical index of the Sūtras 42 pages

will agree that this translation though at first sight it appears to be far fetched is probably the correct one At any rate I hope to have proved that the Sūtra to which Trivikrama alludes was the *Valmīkisutra*, and that he was the author of the Vṛitti alone, but not of the Sūtra itself

In his dissertation *De Grammaticis Prâcriticis* (pp 8, 37) Professor Pischel expressed the opinion that either Trivikrama or the unnamed author of the Sūtras may have drafted the text of the latter in accordance with Hemachandra's grammar Before deciding the former point it will be best to wait until a critical edition of the original *Valmikisutra* is available But, as both the printed text of the *Vālmīkisutra* and the author of the *Shadbhashāchandrikā* ascribe the composition of the Sūtra to an ancient Rishi, the possibility of its having been drawn up in the interval between Hemachandra and Trivikrama seems to be excluded

This changed position of affairs affects likewise the question to what time Simharāja the author of the *Prakritarupavatara*, has to be allotted As stated by Professor Pischel (*De Gr Pr* p 40), 'Trivikrama and Simharāja no doubt drew from the same source but they have nothing in common besides the rules themselves and the preface nor can either of them be proved to have used the other's grammar As the time of the composition of the *Vālmīkisutra* is quite unknown that of the *Prākritarupāvatāra* becomes equally uncertain and must be settled by internal evidence Simharāja mentions the Eastern (*Purva* xii, 42) Kaumāra (i e Kātantra) and Pāniniya grammars (ii, 2) and frequently quotes the *Ashtādhyāyī* without naming it Once (viii 11) he quotes Kshīrasvāmin's commentary on the *Amarakosa* As Kshirasvāmin belongs to the eleventh century[1] Simharāja must have flourished after this period Two other quotations seem to prove that he is quite a modern author A passage from the *Bhāshya* (x 13) is not found as might be expected

[1] See Professor Zachariae's *I d Wörterbuch* p 21

in Patañjali's *Mahābhāshya*, but in Bhaṭṭoji Dīkshita's *Siddhāntakaumudī*, which was written about A.D. 1600;[1] and an anonymous quotation (v. 10) can be traced to the *Paribhāshenduśekhara* by Nāgoji Bhaṭṭa, who lived only about 200 years ago.[2] It is, however, not impossible that both Siṃharāja and the two authors of the *Siddhāntakaumudī* and *Paribhāshenduśekhara* took the wording of the two passages from some older grammatical work.

Of Siṃharāja's personal circumstances we gather from the preamble of his work that, unlike the two Jainas Hemachandra and Trivikrama, he was a member of the Hindu faith. In verse 4 his father Samudrabandhayajvan[3] is said to have made his own name Sindhubandha (i.e. Samudrabandha) true to its meaning by constructing a deep causeway (*setu*) in the shape of a commentary across the ocean (*sindhu*) of sciences (*śāstra*) and poetics (*sāhitya*). This statement may imply that he wrote a commentary entitled *Setu* on an Alaṃkāra work named *[illegible]*; but no such title can be found in the published catalogues of Sanskrit MSS.

* * * * *

My text of the *Prākritarūpāvatāra* is based on the following materials:—

1. P., a palm-leaf MS. in Malayāḷam characters, No. 154 (old No. 169) of the Whish collection of the Royal Asiatic Society, and Professor Pischel's Romanized copy of it. The original MS. is numbered on the left margin of the first side of each palm-leaf. The first leaf bears the word *śrī* (instead of the figure 1). The following leaves are numbered from 1 to 72 and the last leaf has the figure 76. Consequently leaves 73–75 are missing. In preparing his copy, Professor Pischel used also a paper MS. in Malayāḷam characters

[1] See Aufrecht's *Cat. Cat.*, p. 395, and *ZDMG*, vol. 45, p. [illegible].

[2] Compare Kielhorn's edition, pt. 2, p. xxv, note; Aufrecht's *Cat. Cat.*, p. 83 [illegible] to the *R[illegible]* (Kāvyam [illegible]), p. [illegible].

[3] See the colophons of chapters xiii, xvii and xxiv.

which cannot be traced now. Its loss is of little consequence because as Professor Pischel remarks it had been copied from the palm leaf MS and showed the same omissions and mistakes.[1]

2 T a very clear and careful Nāgarī MS of 92 pages written in 1904 by Pandit V. Srinivasa Sastri of Namakal who remarks on it as follows — "The original is in the possession of one Ayyaswami Sastriar a pensioned Tahsildar of Kumbakonam. I was allowed to take a copy of it in his house through the influence of Diwan Bahadur K. Raghunatha Rao. During my last vacation I went to Tiruvaisalore, my native place which is at a distance of 4 miles from Kumbakonam. I used to go daily to Ayyaswami Sastriar's house at Kumbakonam from my native place and take the copy of Siṃharāja. Within thirty days a rough copy in Grantha characters was taken which looks very ugly, for the copy was made in a hurry. After the reopening of my school I came to Namakal where I finished a good fresh copy in Nāgarī characters which is sent to your address. The original is written in Grantha letters 200 years ago."

Curiously enough it can be definitely proved that the Grantha original of the Nāgarī MS T must either be a copy, or go back to a copy of the Malayālam MS R. For the portion of the *Prākṛtarūpāvatāra* which occupied the missing leaves of R (73–5) is missing in T as well and the colophon of T contains a peculiar mistake which is due to a correction made by the writer of R.[2] In spite of this fact some of the readings of the MS T are decidedly preferable to the corresponding ones of R and it must be supposed that the text of the Grantha original of T was corrected by an intelligent Pandit either conjecturally or with the help of other MSS. Though my text is chiefly based on R I was sometimes forced to adopt the readings of T owing to their greater clearness and correctness. In other cases I had to

[1] *De Gr Pr* p 39

[2] See below p 10 n 6

alter the text by conjecture and to transfer the readings of both R and T to the footnotes. As regards the Sandhi of words, I have tacitly selected that reading of either R or T which was more easily intelligible without burdening the footnotes with superfluous variants. The only portion of the *Prākritamanuvatāra* which seems to be irrecoverably lost extends from xxii 66 to the Sūtra which I have provisionally numbered xxii 67.

For the text of the single *Vālmīkisūtras* the following MSS of Trivikrama's commentary were also consulted:—

3. *Tri*[1] Professor Pischel's Romanized copy and its original, a Grantha paper MS from Tanjore in the India Office Library, Burnell No 347 (old No 81).

4. *Tri*[2] a Nāgarī paper MS from Tanjore, the property of Professor Pischel, see the remark in his *Grammatik*, p 42 and n 1.

5. *Tri*[3] an incomplete Nāgarī MS of the Government Oriental MSS Library, Madras, written in 1884 and described in Professor Rangacharya's *Catalogue*, p 1084, No 1549. The MS is written with very destructive bāzār ink on inferior paper which falls to pieces when being turned over.

The abbreviations *Pa* and *He* refer to Pāṇini's Sūtras and to Hemachandra's Prākrit grammar respectively.

* * * * *

In his preface Simharāja states that he is going to treat of those Prākrit words which are identical with Sanskrit or derived from Sanskrit to the exclusion of provincialisms (*deśya*). His *Prākritarūpāvatāra* is divided into six parts of unequal length—

(1) *Samjñāvibhāga* (technical terms)
(2) *Paribhāshāvibhāga* (explanatory rules)
(3) *Samhitāvibhāga* (euphonic rules)
(4) *Subantavibhāga* (declension)
(5) *Tiṅantavibhāga* (conjugation)
(6) *Saurasēnyādivibhāga* (dialects)

As will be seen from the table of contents I have, for easy reference added consecutive Roman figures to the sub divisions of parts 4–6 and have thus divided the whole book into 22 chapters Within these I have numbered the rules quoted for the first time from the *Valmikisutra* and added a reference to Hemachandra's Prākrit grammar in the margin of each of them If the same rule of the *Vālmīkisutra* is quoted a second or further time its number in the *Prākrita rupavatāra* is given in a footnote This expedient will enable anyone, who is slightly familiar with the terminology of the native grammarians to find his way through Simharāja's work It may however be useful to give a list of the additional terms which the *Vālmīkisutra* employs besides Pānini's [1]—

I *Pratyaharas*

sus Nominative
as Accusative
tāv Instrumental
nes Dative
nasis Ablative
nam Genitive
nip Locative

II Abbreviations

ha a short vowel (*hrasva*)
di a long vowel (*dīrgha*)
śu a sibilant (*śa sha sa*)
sa [2] a compound word (*samāsa*)
ādi the first letter of a word
ga the first word of a *gana*

[1] See *Prākritarūpāvatāra* i and ii and Pischel *De Gr Pr* pp 35–7

[2] Tri i 1 8 The same term is used in Vopadeva's *Mugdhabōdha* see Bohtlingk's edition p viii Professor Zachariae kindly informs me that the abbreviation *sa* occurs also in Hēmachandra's *Anēkārthasaṃgraha* (ii 512) and in the *Jainendravyākarana* (*Ind Ant* vol 10 p 76)

phu the second letter of a word
tu a consonant group (*samyukta*)
tu an optional rule
naj a neuter (*napumsaka*)[1]

III *Anubandhas*

lit an affix which is added invariably
ut an affix which lengthens the preceding vowel
nit an affix which involves an *anunâsika*
rit an affix which doubles its consonant.[2]

At the end of the text I have added an alphabetical list of all the rules of the *Vâlmîkisutra* which have been quoted and explained by Simharâja

E HULTZSCH

HALLE (SAALE)
July 15 1908

[1] Below iv 41 4 vi xxii 6 43 See also the *J ine dracy Larara* loc. cit Professor Zacharıae notes the same abbreviation in Santanava s *Phits tras* and in Sakatayana *Lingânusâsana* see the references in his *I d W) t rb Jer* p 16 n 4
[2] Below iv 19 = Trn ; 4 5

CONTENTS

CONTENTS

PRAKRITARUPAVATARA

First Section

अन्तरायान्धतमसविध्वंसनविभाकरम् ।
दैत्यपद्मोपमर्देन्दुं वन्दे करिमुखं महः ॥ १ ॥

उत्तराभिमुखा भक्ता यस्य वाचस्पतावपि ।
भजामि भागधेयं तं प्रसन्नं दक्षिणामुखम् ॥ २ ॥

सेतुं व्याख्यानरूपं गहनमकृत यः शास्त्रसाहित्यसिन्धौ[1]
मुद्रां[2] बद्ध्वा यथार्थां व्यरचयत निजां सिन्धुबन्धेति संज्ञाम् ।
नत्वा तं यायजूकं निगमविधिविदं तातमस्य प्रसादात्
ग्रन्थं रूपावतारं विरचयति मितं सिंहराट् प्राकृतीयम् ॥ ३ ॥

इह प्राकृतशब्दास्त्रिधा । संस्कृतसमाः संस्कृतभवा देश्याश्चेति । संस्कृतभवाश्च द्विधा । साध्यमानसंस्कृतभवाः सिद्धसंस्कृतभवाश्चेति । तत्र देश्यवर्जितत्रिविधप्राकृतशब्दविषयं प्राकृतव्याकरणमारब्धम् । भाषान्तरविषयत्वे सत्यपि प्रायिकत्वात्संस्कृतलक्षणप्रकृतिसंबन्धित्वस्य भाषान्तरेष्वपि विद्यमानत्वाद्वा प्राकृतव्याकरणमिति व्यवहारः । प्रक्रियांशस्य शास्त्रे व्याकीर्णत्वात्तत्सुखज्ञानार्थमस्माभिरयं प्राकृतरूपावतारः प्रस्तूयते । तत्रादौ शास्त्रीयसंव्यवहारज्ञापनार्थं संज्ञापरिभाषे वर्ण्येते ॥

सुप्स्वादिरन्त्यहला ॥ १ ॥

स्वादिषु विभक्तिषु आदिवर्णो वचनं वा अन्त्यहला सह संज्ञा स्यात् । आदिश्च वर्णः सव्यञ्जनो निर्व्यञ्जनो वा । यथा । सु औ जस् । सुस् । अम् औट् शस् । अस् । एवं टास् । ङेस् । ङसिस् । ङस् । ङिप् । लाघवादमुखोच्चारणाभावाच्च ङसिसि वक्तव्ये ङसिसिति तु[3] वचनं ङसा षष्ठ्येकवचनेन संदेहो मा भूदिति ।

हो ह्रस्वः ॥ २ ॥

ह्रस्वो हसंज्ञः स्यात् ।

---

[1] °सिद्धान्तसिन्धौ° T [2] मुद्रा T [3] T om तु

दिर्दीर्घे ॥ ३ ॥

दीर्घो दिसंज्ञः स्यात् ।

शषसाः श्लु[1] ॥ ४ ॥

श ष स इत्येते वर्णाः शुसंज्ञाः स्युः ।

श्वादि सु ॥ ५ ॥

श्वादि सुसंज्ञं स्यात् ।

गो गणपर[2] ॥ ६ ॥

गणप्रधान आदिशब्दो गसंज्ञः स्यात् ।

द्वितीय फु ॥ ७ ॥

शब्दस्य द्वितीयो वर्णः फुसंज्ञः स्यात् ।

संयुक्त स्तु[3] ॥ ८ ॥

संयुक्तं व्यञ्जनं स्तुसंज्ञं स्यात् ॥

इति संज्ञाविभागः ॥

Second Section

अथ परिभाषा ॥

सिद्धिर्लोकाच्च ॥ १ ॥

प्राकृतशब्दसिद्धिर्लोकाद्भवति । ऋऌवर्णाभ्यामैकारौकाराभ्यामसंयुक्तङञकाराभ्यां द्विवचनेन[4] च विरहितस्य शब्दोच्चारस्य देश्यानां च लोकव्यवहारादेवोपलभ्यमानत्वात् । चकाराद्व्याकरणाग्रन्थसंपादनेकान्ताच्च[5] । अनेकान्तत्वं बहुलाधिकारत्वात्[6] । अत एव तत्तदादेशमुखेन ऋऌवर्णादि प्रयोगसंपादकेषु[7] ऋतोऽत्[8] ऐत एत्[9] इत्यादिषु शास्त्रेषु सत्स्वपि प्राकृतशब्दोच्चारस्य ऋऌवर्णादिविरहितत्वे लोकव्यवहार एव साधकत्वेनाङ्गीकृत[10] । अन्यथा बहुलाधिकाराद्दृऌवर्णादीनामप्रयोगो न नियतः स्यात् ।

---

[1] T om. the text and commentary of I 4 and 5
[2] गणपर T
[3] संयुक्त स्तु Tr
[4] द्विवचने T
[5] °माणास्त्रसंपादने° T
[6] iii, 1
[7] °प्रयोगकसंपाद° T
[8] iv 3
[9] v, 17
[10] साधकत्वेना° T

अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवत् ॥ २ ॥

इहानुक्तसंज्ञापरिभाषादि कौमारपाणिनीयादिषु व्याकरणेषु यथोक्तं तथैव वेदितव्यम् ।

तु विकल्पे ॥ ३ ॥

विभाषायां तुशब्दः प्रयुज्यते ।

प्रायो लिति न विकल्पः ॥ ४ ॥

लकारेत्संज्ञके कार्ये विकल्पः प्रायो न भवति।

शिति दीर्घः ॥ ५ ॥

शकारेत्संज्ञके कार्ये सति पूर्वस्याचो दीर्घो भवति ।

सानुनासिकोच्चार ङित् ॥ ६ ॥

ङकारेत्संज्ञके[1] कार्ये सानुनासिकोच्चारो भवति । सानुनासिकोच्चारे हेतुर्भवतीत्यर्थः ॥

इति परिभाषाविभागः ॥

THIRD SECTION

अथ संहिताविभागः ॥

बहुलम् ॥ १ ॥ He i 2

प्राकृतोक्तं लक्षणं बहुलं वेदितव्यम् । ततश्च क्वचित्प्रवृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचिद्विभाषा क्वचिदन्यदेव भवति । तच्च प्रयोगायत्तम् ॥

यामि चेत्तम् । यामि छेत्त । व्यासऋषिः । वासइसी । विषमातपः । विसमआअवो । कवीश्वरः । कइईसरो । स्वादूदकम् । साउ उअअं । इति स्थिते । अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवदिति[3] नित्ये तुगादौ[4] प्राप्ते ।

सन्धिस्त्वपदे ॥ २ ॥ He i 5

संस्कृतोक्तः सर्वः सन्धिः प्राकृते तु[5] भवति । अपदे । एकपदे न भवति । यामिच्छेत्त । यामि छेत्त । वासेसी । वासइसी । विसमायवो । विसमआअवो । कईसरो । कइईसरो । साऊअअं । साउ उअअं । अपद इति

---

[1] °त्संज्ञक T [2] च्छेत्त R and T [3] ,, 2
[4] Pā vi 1, 73 [5] ,, 3

किम् । मुद्दार् । महद् । इत्यत्र विकल्पोऽपि न भवति । अन्यहलो ऽयदुदौत्यादिना[1] लोपादिविधानेन पदान्तवर्तिनां व्यञ्जनानामभावा दलो डो विगम इत्यादिना[2] डोविधानेन लोमुगित्यादिना[3] मुगादि विधानेन च विसर्जनीयत्वादीनामभावाच्च व्यञ्जनविसर्जनीयस्वादिसन्धी नामप्राप्तुर् प्रयोग ॥

दध्यधिकम् । मध्वधिकम् । दहि अहिश्र । मह अहिश्र । इति स्थिते यणि प्राप्ते[4] ।

1 1 6 न यण् ॥ ३ ॥

प्राकृते यणादेशो न भवति । दहि अहिश्र । मह अहिश्र ॥

देवीए आमण । पचाळ्ळादो आगओ । मधे अह । देवो अणतो । गुह एसो । गुह ओअण । इति स्थिते अयवो[5] पूर्वरूपे[6] वृद्धौ च प्राप्तेषु ।

II 1 ~ एङ् ॥ ४ ॥

एदोतो सन्धिर्न भवति । देवीए आमण । पचाळ्ळादो आगओ । मधे अह । देवो अणतो । गुह एसो । गुह ओअण । एकारौकारयो प्रयोगाभावादेदोतयोरेव सन्धिर्निषिद्ध । अहो[7] अच्छरिअ । इत्यादय प्रकृतिभावविषया सस्कृतवदेव ॥

गन्धकुटी । गंधउडी । प्रदीपा । परैवा । इति स्थिते गुणे प्राप्ते[8] ।

II 1 8 शेषेऽच्यच ॥ ५ ॥

युक्तस्य हलो लोपेऽवशिष्ट शेष[10] । अच्यच सन्धिरित्यनुवाद । एक[11] पूर्वपरयोरित्यधिकारविहित सन्धिरित्यर्थ । स सन्धि परोऽच् शेषयेन भवतीत्यर्थ । गधउडी । परैवा । बहुलाधिकारात्[12] क्वचिद्विकल्प । कुम्भकार । कुम्भआरो । कुभारो । सुपुरुष । सुउरिसो । सूरिसो ।

---

[1] vii, 2 [2] vii, 28 [3] iv 6 [4] Pā vi, 1, 77
[5] Pā vi, 1 78 [6] Pā vi, 1, 109 [7] Pā vi 1 88
[8] Pā vi 1 15 [9] Pā vi 1 87 [10] परिशिष्ट शेष T
[11] Pā vi, 1, 84 [12] iii 1

क्वचित्सन्धिरेव । शातवाहन । सात्राहणो[1]। सालवाहन । साळाहणो । चक्रवाक । चक्काओ । ग्रीष्म इति किम् । माऊअअ । साउ उअअ ॥

भवतीह । होइ इह । इति स्थिते सवर्णदीर्घे प्राप्ते[2] ।

तिङ ॥ ६ ॥ He 1 9

तिङसम्बन्धिनोऽचोऽचि परे सन्धिर्न भवति । होइ इह ॥

त्रिदशेश[3] । तिअसईसो । निश्वासोच्छ्वासा । णीसासऊसासा । मदनोत्सव । मअणऊसवो । इति स्थिते ।

लोप ॥ ७ ॥ He 1 10

अचोऽचि परे बहुलं लोपो भवति । तिअसीसो । णीसासूसासा । मअणूसवो ॥

यदीमा । जइ इमा । तवात्र । तुह एत्थ । इति स्थिते । आदेरिति वर्तमाने ।

लुगव्ययत्यदाद्यात्तदच ॥ ८ ॥ He 1 40

अव्ययात्त्यदादेश्च परस्यादेस्तदचस्तयोरेवाव्ययत्यदाद्ययोरचो बहुलं लुग्भवति । जइमा । जईमा । जइ इमा । तुहत्थ । तुह एत्थ ॥

किम् अपि । तम् अपि । इति स्थिते ।

अपे पदात्[4] ॥ ९ ॥ He 1 41

पदात्परस्यापोऽप्युपसर्गस्यादेर्लुग्वा भवति । किपि । तं पि । लुगभावपक्षे ।

बिन्दुर्ल्[5] ॥ १० ॥ He 1 23

शब्दानामन्त्यमकारस्य लित् बिन्दुर्भवति । प्रायो लिति न विकल्प इति[6] लित्त्वान्नित्यम् । इति नित्ये बिन्दौ प्राप्ते । मलिति वर्तमाने ।

---

[1] P om this word [2] PT vi 1, 101 [3] °शा R, °शो T
[4] T om this word. [5] बिन्दुल Tri [6] ii 4

34 मोऽचि वा ॥ ११ ॥

अन्त्यमकारस्याचि परे वा मकारो भवति । किमवि[1] । किअवि[1] । तमवि । त अवि[1] ॥

प्रिय इति । पिओ इति[2] । इति स्थिते । इतेरिति[3] वर्तमाने ।

42 तोऽच ॥ १२ ॥

अच परस्येतिशब्दस्यादेरिकारस्य तकारो भवति । इतीकारस्य तकारे ओकारस्य स्वरूपेणैव ह्रस्वे सति । पिओत्ति । अच इति किम् । किमिति । तमिति । किं इति । त इति । इति स्थिते ।

1, 70 लुङ्मांसादौ ॥ १३ ॥

मांसादिषु बिन्दोर्वा लुग्भवति । इति बिन्दोर्लुकि सत्यच परत्वे नेतेरिकारस्य तकारे च सति[4] किंत्ति तत्तीति भवति[5] ॥

इति संहिताविभाग ॥

FOURTH SECTION

अथ विभक्तिविभाग प्रदश्यते ॥

तत्राजन्तेषु पुंल्लिङ्गेषु प्रथममकारान्ताद्वृषशब्दाद्विभक्तयो योज्यन्ते । वृष इति स्थिते । स्तो च्छेऽदन्ते चलितेति वर्तमाने ।

II, 127 वुश्च रुर्वृषे ॥ १ ॥

वृषे संयुक्तस्य छित्वो भवति तत्सन्नियोगेन वृकारस्य च रुकार ।

II 17 23 स्पृहादौ ॥ २ ॥

स्पृहादिषु स्तोऽन्छो भवति । विधानसामर्थ्यादुभयोरादेशयोर्विकल्पेन प्रवृत्ति । छादेशपक्षे ।

I, 126 ऋतोऽत् ॥ ३ ॥

आदेरृकारस्यात्त्व भवति । अदिति तकारस्य[6] तावन्मात्रदर्शनार्थत्वा द्वारुकाद्वा उरणुपर इति रपरो न भवति ।

[1] पि for वि T [2] R and T om इति [3] इतावितित T [4] m, 12 [5] भवतीति R [6] Pā 1, 70 [7] Pā 1 51

शेषादेशस्याह्रोऽचोऽखो ॥ ४ ॥ He ii, 89, 93

संयुक्तयोरेकतरस्य लोपे योऽवशिष्यते स शेषः । तस्य संयुक्तादेशस्य च अह्रु हकाररेफवर्जितस्याचः परस्य अखो अनादौ वर्तमानस्य द्वित्वं भवति । इति द्वित्वेन खकारे छकारे च प्राप्ते ।

पूर्वमुपरि वर्गयुज ॥ ५ ॥ He ii, 90

वर्गसंबन्धिनो युग्मवर्णस्यादेशस्य वा द्वित्वप्रसङ्गे उपरि पूर्वमक्षरं भवति । वर्गाणां द्वितीयस्योपरि प्रथमं चतुर्थस्योपरि[1] तृतीयमित्यर्थः । इति खकारोपरि ककारः छकारोपरि चकारः । रुक्ख । वच्छ । इति स्थिते एकत्वविवक्षायां प्रथमैकवचनं सु ।

सोर्लुक् ॥ ६ ॥

प्रातिपदिकात्परस्य प्रथमैकवचनस्य लुग्भवति । इति लुकि प्राप्ते । अतो डो विसर्ग इति वर्तमाने ।

सो ॥ ७ ॥ He iii, 2

अकारात्परस्य सो स्थाने डिदोकारो भवति । अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवदिति[3] डित्वभस्यापि[4] अनुबन्धकरणसामर्थ्याट्टेरिति[5] टिलोपः । रुक्खो । वच्छो । द्वित्वविवक्षायाम् ।

द्विवचनस्य बहुवचनम् ॥ ८ ॥ He iii 130

स्यादीनां तिबादीनां च द्विवचनस्य बहुवचनं भवति । इति जस् ।

ल्लुग्जश्शसो ॥ ९ ॥ He iii 4

जश्शसो र्लुग्भवति । शिस्त्वाच्छिति दीर्घ इति[6] दीर्घः । रुक्खा । वच्छा । बहुत्वविवक्षायामप्येतदेव रूपम् । एवं सर्वत्र बोद्धव्यम् । संबोधनविवक्षायां सौ ।

---

[1] चतुर्थोपरि T [2] vii 28 [3] ii 2 [4] Pā i, 4, 18
[5] Pā vi, 4 143 [6] ii 5

He iii 38.

डोद्रुतौ तु सबुद्धे ॥ १० ॥

सोरिति[1] प्राप्तो डोआदेश सुगलपि सोरिति[2] प्राप्त सुक च सबुद्धेसु[3] भवत । पक्षे सोर्लुक्[4] । हे रुक्खो । हे वच्छो । हे रुक्ख । हे वच्छ । अमि । हे रुक्खा । हे वच्छा । द्वितीयैकवचने ।

He iii 5

अम ॥ ११ ॥

प्रातिपदिकात्परस्य सुप्सम्बन्धिनोऽमो द्वितीयैकवचनस्य मकारो भवति । बिन्दुमिति[5] बिन्दु । रुक्खं । वच्छं । द्वितीयबहुवचने[6] शस् ।

He iii 14

शस्येत् ॥ १२ ॥

शसि परे अकारस्य एकारो वा भवति । लुग्जश्शसोरिति[7] लुक् । रुक्खे । वच्छे । एत्त्वाभावपक्षे लुकि । शिति दीर्घ इति[8] दीर्घ । रुक्खा । वच्छा । तृतीयैकवचने ।

He iii 6
14.

टो डेणल् ॥ १३ ॥

अत परस्य टावचनस्य डिलिण[9] एण इत्यादेशो भवति । लित्त्वा नित्यम[10] ।

He i, 27

क्त्वासुपोस्तु सुणात् ॥ १४ ॥

क्त्वाप्रत्ययस्य सुपश्च सम्बन्धिन णुकारात्णकाराच्च परो बिन्दुस्तु[11] भवति । रुक्खेण । रुक्खेणं । वच्छेण । वच्छेणं । भिसि ।

He iii 7

हिहिँहि भिस ॥ १५ ॥

भिस सबिन्दु सानुनासिक केवलश्च हिर्भवति ।

He iii 16

भिस्भ्यस्सुपि ॥ १६ ॥

भिस् भ्यस् सुप् इत्येतेषु परेषु अत एत्त्वं भवति । रुक्खेहि । रुक्खेहिँ । रुक्खेहिं । वच्छेहि । वच्छेहिँ । वच्छेहिं । चतुर्थ्येकवचने ।

---

[1] iv 7 [2] iv, 49 लुग्जश्शसोरिति (iv 9) for सुगलपि सोरिति T [3] ii, 3 [4] iv 6 [5] iii 10 [6] iv, 8 [7] iv 9 [8] ii 5 [9] डित लित T [10] ii 4 [11] ii, 3

डेसो डम् ॥ १७ ॥ He iii 131

ङेसश्चतुर्थ्या ड षष्ठी भवति ।

ङसोऽस्त्रिया सः ॥ १८ ॥ He iii

ङस सरित्ययमादेशो भवत्यस्त्रियाम् ।

रितो द्वित्वल् ॥ १९ ॥

रेफेत्सकारादेशव्यञ्जनस्य[1] लित्[2] द्वित्वं भवति । रुक्खस्स । वच्छस्स ।
बहुवचनम् आम् ।

णाणाम ॥ २० ॥ He iii

आमो णणादेशो भवति । शित्त्वाद्दीर्घं[3] । क्त्वामुपोस्तु सुणादिति[4]
बिन्दुविकल्प । रुक्खाण । रुक्खाणं । वच्छाण । वच्छाणं । ङसौ ।

हितोत्तोदोदु ङसिस् ॥ २१ ॥ He iii 9

ङसिस् पञ्चमी हितो त्तो दो दु इति चतुर आदेशानापद्यते ।

दिर्दोत्तोदुङसौ ॥ २२ ॥ He iii

पञ्चम्यादेशेषु दोत्तोदुषु ङसौ पञ्चम्येकवचने च परे पूर्वस्य दीर्घो
भवति[5] ।

ङसेश्लुक् ॥ २३ ॥ He iii

अत परस्य ङसे लुग्वा भवति । शित्त्वाद्दीर्घ[6] ।

ङसिसो हि ॥ २४ ॥ He iii 9

अत परस्य ङसिस पञ्चम्या हि इति वा भवति । रुक्खा । रुक्खाहि ।
रुक्खाहितो । वच्छा । वच्छाहि । वच्छाहितो ।

सयोगे ॥ २५ ॥ He i 8

सयोगे परे पूर्वस्य स्वरस्य ह्रस्वो भवति । इति त्तेऽपि दीर्घे[7] ह्रस्व ।
रुक्खत्तो । वच्छत्तो । अस्तोरश्चोरच इति वर्तमाने ।

---

[1] °रत्सद्विका° T [2] ii 4 [3] ii 5 [4] iv, 14
[5] Compare Pischel on He iii 12 [6] ii 5 [7] iv, 22

He i 177 **प्रायो लुक्कगचजतदपयवाम् ॥ २६ ॥**

असंयुक्तानामनादौ वर्तमानानामेषां परेषां क ग च ज त द इत्येतेषां प्रायो लुग्भवति । रुक्खाओ[1] । वच्छाओ । वच् वच्छाउ ।

He iii 9 **सुतो भ्यस ॥ २७ ॥**

पञ्चमीबहुवचनस्य सुंतो इति च भवति । हिंतो इत्यादीना इति[2] विधानसामर्थ्यात्समुच्चयो लभ्य ।

He iii 13 **दिर्वा भ्यसि ॥ २८ ॥**

अतो भ्यसादेशे परे दीर्घो वा भवति। भिसभ्यस्सुपीति[3] पक्षे रुक्खासुंतो । एत्ति आदेशप्रत्यययोरिति[4] पत्वम् ।

He i 200 **शोस्सल् ॥ २९ ॥**

शो ङ्यसानां लित्[5] सकारो भवति । इति सकारस्य स रुक्खासुंतो[6] । रुक्खेसुंतो । रुक्खाहि । रुक्खेहि । रुक्ख रुक्खेहिंतो । रुक्खत्तो । रुक्खाओ । रुक्खाउ । नोदोदुष्टु दो वच्छासुंतो । वच्छेसुंतो । वच्छाहि । वच्छेहि । वच्छाहिंतो । वच् वच्छत्तो । वच्छाओ । वच्छाउ । चतुर्थीवत्षष्ठी ।

He iii 11 **ङेर्मिर् ॥ ३० ॥**

ङे सप्तम्येकवचनस्य मिरादेशो भवत्यस्त्रियाम् । रितो डि द्विलम् ।

He iii 11 **ङेर्डे ॥ ३१ ॥**

अत परस्य ङिवचनस्य ङिर्देत्त्व[9] वा भवति । रुक्खे । रु वच्छे । वच्छम्मि । सुपि । भिसभ्यस्सुपीत्येत्त्वम्[10] । क्त्वासुपं बिन्दु । रुक्खेसु । रुक्खेसुं । वच्छेसु । वच्छेसुं ॥

प्रथमा[12] ॥ रुक्खो । वच्छो ॥ रुक्खा । वच्छा ॥

सम्बुद्धि ॥ हे रुक्खो । हे रुक्ख । हे वच्छो । हे वच्छ ॥ हे हे वच्छा ॥

---

[1] iv 22 [2] iv 21 and 24 [3] iv 16 [4] P7 vii
ii 4 [6] T om this word [7] iv 22 [8] iv, 19
[10] iv 16 [11] iv 14 [1] P om the names of tl

Hc III 59 ङेस्त्थस्सिम्मि[1] ॥ ३५ ॥

सर्वादेरदन्तात्परस्य ङे त्थ म्मि[2] म्मि इति त्रिधा आदेशा भवन्ति ।

Hc III 60 ज्यनिदमेतदस्तु कियत्तदस्त्रिया च[2] हिं ॥ ३६ ॥

इदमेतद्भिन्नादन्तात्सर्वादेः परस्य ङे हिं इत्यादेशस्तु[3] भवति । कियत्तदः स्त्रियामपि । विधानसामर्थ्याद्विकल्पे सिद्धेऽपि विकल्पवचन मुभयाभावे ङेर्डे इत्यस्य[4] प्राप्त्यर्थम् । अनेनैव प्रकारेण सव्वम्मि इति ङे मिरादेशसिद्धेऽपि[5] म्मि इत्यादेशवचन च नित्ये विकल्पाभावे प्रायो ग्रहणाद्द्वित्वाभावप्रसक्तौ[6] द्वित्वस्य नित्यत्वाय[7] कदाचित्प्रसक्त सव्वमि[8] इति रूपस्य निवृत्त्यर्थमित्याहुः । सव्वहिं । सव्वत्थ । सव्वस्सि । सव्वम्मि । सव्वे ॥

कतमशब्दस्य भेदः ।

Hc I, 48 मध्यमकतमे च ॥ ३७ ॥

चकार पौरित्यस्यानुवृत्त्यर्थः । मध्यमकतमयोः पो द्वितीयस्यादस्य इत्त्व भवति । प्रायो लुगिति[9] तकारस्य लुक् । शेष सर्वशब्दवत् । कइमो ॥

एकशब्दस्य भेदः ।

वैकादौ ग ॥ ३८ ॥

एकादिषु कवर्गस्य गकारो वा भवति । एगो । एक्के ।

Hc II, 99 दैवगेषु ॥ ३९ ॥

दैवादिष्वनादौ वर्तमानस्य व्यञ्जनस्य यथादर्शन द्वित्व वा भवति । संयोग इति[10] स्वरूपेण ह्रस्व । एक्को । प्रायो लुगिति[11] लुकि । एओ । शेष सर्वशब्दवत् ॥

प्रथमशब्दस्य भेदः । सर्वत्रामधश्चेति[12] रेफस्य लुक् ।

---

[1] म्मि for स्सि R and T, स्सि Hc III, 59 and Tri [1]
[2] स्त्रियां च Tri स्त्रियामपि R and T, but under x, 14 the reading of R and T agrees with Tri
[3] II 3
[4] IV, 31
[5] IV 30
[6] °त्वाप्रसक्तौ T
[7] IV 19
[8] °प्रसक्त सव्वम्मि T
[9] IV, 26
[10] IV 20
[11] IV, 26
[12] IV, 32

प्रथमे प्थो ॥ ४० ॥ He 1 55

प्रथमशब्दे पकारथकारयो सबन्धिनो[1] वर्णस्य युगपत्क्रमेण चोत्त्व वा भवति ।

प्रथमशिथिलमैथिलनिषधेषु ॥ ४१ ॥ He 1 215 226

प्रथमादिषु तवर्गस्य ढकारो भवति । पुढुमो । पुढमो । पढुमो । पढमो । शेष वृषशब्दवत् ॥

द्वितीयशब्दस्य भेद ।

गभीरग[3] इत् ॥ ४२ ॥ He 1 101

गभीरादिष्वादेरीकारस्येत्त्व[4] भवति ।

यो जतीयानीयोत्तरीयकृद्येषु ॥ ४३ ॥ He 1 248

तीये अनीये च प्रत्यये उत्तरीयशब्दे छद्विहिते यत्प्रत्यये[5] च यकारस्य रित् जकारस्तु[6] भवति । रित्त्वात् द्वित्वम्[7] ।

द्विनीक्षुप्रवासिषु ॥ ४४ ॥ He 1, 94 95

द्विशब्दे नि इत्युपसर्गे इक्षुप्रवासिशब्दयोश्च आदेरित उत्त्व भवति । लवरामधश्चेति[8] वलोप । प्रायो लुक्कगचजेति[9] तकारलोप [10]। दुइओ । दुइज्जो । अस्य नित्यत्वेऽपि बहुलाधिकाराद्व्यवस्थितविकल्पत्वे[11]।

कगटडतदप×क⨯पशोरुपर्यद्रे ॥ ४५ ॥ He 1, 77 80

कगटडतदपानां जिह्वामूलीयोपध्मानीययो शषसानां च सयुक्तसब न्धिनामुपरि स्थितानां लुग्भवति । अद्रे । द्र इत्यत्र दकारस्य न भवति । विद्दओ । विद्दज्जो । बहुलाधिकारादेकपदेऽपि सधौ[12]। पीओ । अत्र च मययोरभेदेन[13] वकारस्य[14] मकार । बीओ । विदिओ इति च

---

[1] •कारसबन्धिनो T [2] For •मैथिल• Tri reads •मैथि शिथिर• (but Tri[2] has •मैथिलशिथिर•) [3] गभीर R and T गभीरग Tri [4] •दिष्वीकार• T [5] Pā iii 1 97 यप्रत्यये P [6] ii 3 [7] iv, 19 [8] iv 32 [9] iv, 26 [10] R om this sentence [11] iii 1 [12] iii, 1 and 2 [13] मवयो• T [14] T om this word

दृश्यते । तद्रूपाधिकारादित्यस्य[1] पाक्षिकत्वं द्रष्टव्यम् । शि
वृक्षशब्दवत् । ङिवचनेषु सर्वनामत्वेऽपि सर्वादित्वाभावात् त्थान्स्मिम्म
त्वाद्यभाव ॥

इकारान्तोऽग्निशब्दः ।

He ii 102 स्नेहाग्न्योर्वा ॥ ४६ ॥

स्नेहाग्न्योः संयुक्तस्यान्त्यहल् प्रागत्त्व वा भवति।

He i 2 8 न ॥ ४७ ॥

अत्तोरन्तोरच[2] परस्य नकारस्य णो भवति । अत्त्वाभावपक्षे ।

He ii 78 मनयाम् ॥ ४८ ॥

संयुक्तस्याधो वर्तमानानां मकारनकारयकाराणां लुग्भवति । शेष
देशस्याद्वोऽचोऽग्नोरिति[3] द्वित्वम् । अगणि । अग्गि । इति स्थिते
सौ । सोर्लुगिति[4] लुकि प्राप्ते । इदुतोर्दीर्घ इति वर्तमाने ।

He iii 19 ध्रुगनपि सौ ॥ ४९ ॥

इदुतो परस्य सौ शागुपधो लुग्भवति । नपुंसके न भवति
शित्त्वाद्दीर्घ[5] । अगणी । अग्गी । जसि ।

He iii, 20 पुंसो जसो डउडओ ॥ ५० ॥

पुंलिङ्गाभ्यामिदुद्भ्यां परस्य जसो डितौ अउ अओ इत्येतौ वा भवत

He iii 22 णो शसश्च ॥ ५१ ॥

पुंलिङ्गाभ्यामिदुद्भ्यां परस्य शस चकारात् जसश्च णो इत्यादेशो
भवति । अगणउ । अगणओ । अगणिणो । अग्गउ । अग्गओ । अग्गिण
आदेशाभावे लुक्[8] । अगणी । अग्गी । सबुद्धौ । डोलुकौ तु सबुद्धेरि
विकल्पेन लुकि । हे अगणी । हे अग्गी । लुगभावे । सोर्लुगिति[10] लु

---

[1] iii 1 and iv 42 [2] ii 35 [3] i 8 and 5 [4] iv,
[5] iv 6 [6] ii 5 [7] iv 7 [8] iv 9 [9] iv 10 [10] iv,

हे अग्गिणि। हे अग्गि। अमि। अम इति[1] मकारो बिन्दुरिति[2] बिन्दुश्च। अग्गिं। अग्गिं। शसि। णो शसश्चेति[3] णोआदेशः[4]। अग्गिणो। अग्गिणो। लुकि[5]। अग्गी। अग्गी। तृतीयैकवचने।

टो णा ॥ ५२ ॥ Hē iii, 24

पुंनपुंसकयोर्वर्तमानाभ्यामिदुद्भ्यां परस्य टावचनस्य णा भवति। अग्गिणा। अग्गिणा। भिसि। हिहिँहि भिस [6]।

इदुतोर्दिः ॥ ५३ ॥ Hē iii, 16

भिस् भ्यस् सुप् इत्येतेषु परेषु इदुतोर्दीर्घो भवति। अग्गीहि। अग्गीहि। अग्गीहि। अग्गीहि। अग्गीहिँ। अग्गीहि। चतुर्थ्येकवचने।

नूनपि ङसिङसो ॥ ५४ Hē iii 23

पुंनपुंसकाभ्यामिदुद्भ्यां परयोर्ङसिङसोर्णोआदेशो वा भवति। अग्गिणो। अग्गिणो। पक्षे। ङसोऽस्त्रियां सरिति[7] सरि। अग्गिस्स। अग्गिस्स। आमि। णमि[8] बिन्दौ[9] च। अग्गीण। अग्गीण। अग्गीणं। अग्गीणं। ङसौ। नूनपि ङसिङसो[10]। अग्गिणो। अग्गिणो। हितोत्तोदोदु ङसिस्[11]। दिर्दोत्तोदुङसौ[12]। अग्गीहितो। अग्गीहितो। संयोग इति[13] ह्रस्व[14]। अग्गित्तो। अग्गित्तो। प्रायो लुगिति[15] लुक्[16]। अग्गीओ। अग्गीओ। अग्गीउ। अग्गीउ। भ्यसि। सुतो भ्यस[17]। इदुतोर्दिरिति[18] दीर्घ। अग्गीसुंतो। अग्गीसुंतो। अग्गीहितो। अग्गीहितो। अग्गित्तो। अग्गित्तो। अग्गीओ। अग्गीओ। अग्गीउ। अग्गीउ। ङौ। ङेर्मिरिति[19] मिर्। अग्गिम्मि। अग्गिम्मि। सुपि। इदुतोर्दिरिति[20] दीर्घ बिन्दुविकल्पश्च[21]। अग्गीसु। अग्गीसुं। अग्गीसु। अग्गीसुं॥

---

[1] iv, 11 [2] iii 10 [3] iv 51 [4] R om आदेश
[5] iv, 9 [6] iv 15 [7] iv 18 [8] iv 20 [9] iv 14
[10] iv, 54 [11] iv 21 [12] iv 22 [13] iv 2?
[14] T om this sentence [15] iv, 26 [16] T om this sentence
[17] iv 27 [18] iv 53 [19] iv, 30 [20] iv 53
[21] iv, 14

दृश्यते । तद्रूपाधिकारादित्यस्य¹ पाक्षिकत्वे द्रष्टव्यम् । शेषं वृक्षशब्दवत् । डित्वमिषु सर्वनामत्वेऽपि सर्वादित्वाभावात् स्सिम्मी त्याद्यभावः² ॥

इकारान्तोऽग्निशब्दः ।

He ii 102 स्नेहाग्न्योर्वा ॥ ४६ ॥

स्नेहाग्न्योः संयुक्तस्यान्त्यहलः प्रागत् वा भवति ।

He i 228 न ॥ ४७ ॥

अचोरच्चोरच³ परस्य नकारस्य णो भवति । अस्याभावपक्षे ।

He ii 78 मनयाम् ॥ ४८ ॥

संयुक्तस्याधो वर्तमानानां मकारनकारयकाराणां लुग्भवति । शेषादेशस्याद्योऽचोऽप्योरिति⁴ द्वित्वम् । अगणि । अग्गि । इति स्थिते । सौ । सोर्लुगिति⁵ लुकि प्राप्ते । इदुतोर्दीर्घ इति वर्तमाने ।

He iii 19 अगनपि सौ ॥ ४९ ॥

इदुतो परस्य सौ प्राग्बन्धो लुग्भवति । नपुंसके न भवति । गित्वाद्दीर्घ⁶ । अगणी । अग्गी । अग्गि ।

He iii 20 पुंसो जसो डउडओ ॥ ५० ॥

पुंलिङ्गाभ्यामिदुद्भ्यां परस्य जसो डितौ⁷ अउ अओ इत्येतौ वा भवतः ।

He iii 22 णो शसश्च ॥ ५१ ॥

पुंलिङ्गाभ्यामिदुद्भ्यां परस्य शसः चकाराज्जसश्च णो इत्यादेशो वा भवति । अगणउ । अगणओ । अगणिणो । अग्गउ । अग्गओ । अग्गिणो । आदेशाभावे लुक्⁸ । अगणी । अग्गी । संबुद्धौ । डोसुक्कौ तु संबुद्धेरिति⁹ विकल्पेन लुकि । हे अगणी । हे अग्गी । लुगभावे । सोर्लुगिति¹⁰ लुक् ।

---

¹ iii 1 and ii 42 ² iv 35 ³ i, 8 and 5 ⁴ iv 4
⁵ iv 6 ⁶ ii 5 ⁷ iv 7 ⁸ iv, 9 ⁹ iv, 10 ¹⁰ iv, 6

हे अग्गिण। हे अग्गि। अमि। अम इति[1] मकारो बिन्दुर्लिंति बिन्दुश्च। अग्गिं। अग्गिं। शसि। णो शसश्चेति[3] णोआदेश[4]। अग्गिणो। अग्गिणो। लुकि[5]। अग्गी। अग्गी। तृतीयैकवचने।

टो णा ॥ ५२ ॥ He iii, 24

पुनपुंसकयोर्वर्तमानाभ्यामिदुद्भ्यां परस्य टावचनस्य णा भवति। अग्गिणा। अग्गिणा। भिसि। हिहिँहि भिस[6]।

इदुतोर्दि ॥ ५३ ॥ He iii 16

भिस् भ्यस् सुप् इत्येतेषु परेषु इदुतोर्दीर्घो भवति। अग्गीहि। अग्गीहि। अग्गीहि। अग्गीहि। अग्गीहिँ। अग्गीहि। चतुर्थ्येकवचने।

नृनपि ङसिङसो ॥ ५४ He iii 23

पुनपुंसकाभ्यामिदुद्भ्यां परयोर्ङसिङसोर्णोआदेशो वा भवति। अग्गिणो। अग्गिणो। पक्षे। ङसोऽस्त्रिया स्सरिति[7] स्सरि। अग्गिस्स। अग्गिस्स। आमि। णश्चि[8] बिन्दौ[9] च। अग्गीण। अग्गीण। अग्गीण। अग्गीण। ङसौ। नृनपि ङसिङसो[10]। अग्गिणो। अग्गिणो। द्वितोत्तोदोदु ङसिस्[11]। दिर्दातोदुङसौ[1]। अग्गीहितो। अग्गीहितो। सयोग इति[13] ह्रस्व[14]। अग्गित्तो। अग्गित्तो। मायो लुगिति[15] लुक्[16]। अग्गीओ। अग्गीओ। अग्गीउ। अग्गीउ। भ्यसि। सुतो भ्यस[17]। इदुतोर्दिरिति[18] दीर्घ। अग्गीसुतो। अग्गीसुतो। अग्गीहितो। अग्गीहितो। अग्गित्तो। अग्गित्तो। अग्गीओ। अग्गीओ। अग्गीउ। अग्गीउ। ङौ। ङेम्मिरिति[19] म्मिर्। अग्गिम्मि। अग्गिम्मि। सुपि। इदुतोर्दिरिति[20] दीर्घ बिन्दुविकल्पश्च[1]। अग्गीसु। अग्गीसुं। अग्गीसु। अग्गीसुं॥

---

[1] iv 11 [2] iii 10 [3] iv, 51 [4] P om आदेश
[5] iv, 9 [6] ix 15 [7] iv 18 [8] ix 20 [9] iv 14
[10] iv, 54 [11] ix 21 [1] iv 22 [13] iv 25
[14] T om this sentence [1] iv, 26 [16] T om this sentence
[17] iv, 27 [18] iv, 53 [19] iv 30 [20] iv 53
[21] iv, 14

प्रथमा[1] ॥ अगणी । अग्गी ॥ अगणउ । अगणओ । अग्गउ । अग्गओ । अगणिणो । अग्गिणो । अगणी । अग्गी ॥

सम्बुद्धि ॥ हे अगणी । हे अग्गी । हे अगणि । हे अग्गि ॥ हे अगणिणो । हे अग्गिणो । हे अगणी । हे अग्गी ॥

द्वितीया ॥ अगणिं । अग्गिं ॥ अगणिणो । अग्गिणो । अगणी । अग्गी ॥

तृतीया ॥ अगणिणा । अग्गिणा ॥ अगणीहि । अगणीहिँ । अगणीहिं । अग्गीहि । अग्गीहिँ । अग्गीहिं ॥

चतुर्थी ॥ अगणिणो । अग्गिणो । अगणिस्स । अग्गिस्स ॥ अगणीण । अगणीणं । अग्गीण । अग्गीणं ॥

पञ्चमी ॥ अगणिणो । अग्गिणो । अगणीहिंतो । अग्गीहिंतो । अगणित्तो । अग्गित्तो । अगणीओ । अग्गीओ । अगणीउ । अग्गीउ ॥ अगणीसुंतो । अग्गीसुंतो । अगणीहिंतो । अग्गीहिंतो । अगणित्तो । अग्गित्तो । अगणीओ । अग्गीओ । अगणीउ । अग्गीउ ॥

सप्तमी ॥ अगणिम्मि । अग्गिम्मि ॥ अगणीसु । अगणीसुं । अग्गीसु । अग्गीसुं ॥

द्विशब्दस्य भेद । जसशसो ।

He iii 120   **दोण्णिदुवेवेण्णि[2] द्वे ॥ ५५ ॥**

द्विशब्दस्य जस्शस्भ्यां सह दोण्णि दुवे वेण्णि इति त्रय आदेशा भवन्ति ।

He iii, 119   **दोदु[3] टादौ च[4] ॥ ५६ ॥**

द्विशब्दस्य[5] तृतीयादौ परतः दो दु इत्यादेशौ भवतः । चकारा ज्जस्शस्भ्यां सहितस्य च । दोण्णि । दुवे । वेण्णि । दो । दु । ठिआ । पेच्छ वा । दोण्णि वेण्णि इत्यत्र संयोग[6] इत्येड स्वरूपेण ह्रस्व । इग्लक्षणे तु ह्रस्वे[7] । दुण्णि । विण्णि । दोहिं । दोहिँ । दोहि । इदुतोर्दीर्घ[8] । दूहि । दूहिँ । दूहि । आमि ।

---

[1] R om the names of the cases   [2] •वेण्णि Tri
[3] दोवे Tri   [4] T om च   [5] T places द्विशब्दस्य after परतः
[6] iv 20   [7] Pā i 1, 48   [8] iv 53

ण्हण्ह संख्याया आमोऽविंशतिगे ॥ ५७ ॥ He III 123

संख्याशब्दात्परस्यामो ण्ह ण्ह इत्यादेशौ भवतः । अविंशतिगे । विंशत्यादिषु न भवति । दोण्ह । दोण्ह । दुण्ह । दुण्ह । दोसुंतो । दोहिंतो । दोत्तो । दोओ । दोउ । दुसुंतो । दूहिंतो । दुत्तो । दूओ । दूउ । दोसुं । दोसु । दूसुं । दूसु ॥

त्रिशब्दस्य भेदः ।

तिण्णि चे ॥ ५८ ॥ He III, 121

त्रिशब्दस्य जस्शसभ्यां सह तिण्णि इत्यादेशो भवति । तिण्णि । तिण्णि[1] ।

ती[2] चे ॥ ५९ ॥ He III, 118

त्रिशब्दस्य टादौ परे तीआदेशो भवति । तीहि । तीहिँ[3] । तीहिं । संयोग इति[4] ह्रस्वः । तिण्ह । तिण्हं । तीसुंतो । तीहिंतो । तित्तो । तीओ । तीउ । तीसुं । तीसु ॥

ईकारान्तो ग्रामणीशब्दः । लवरामधश्चेति[5] रेफलोपः । ह्रस्वलीदूत इति वर्तमाने ।

क्विपः ॥ ६० ॥ He III 43

क्विबन्तयोरीदूतोर्ह्रस्वो भवति । अग्निशब्दवत्प्रक्रिया ॥

उकारान्तस्तरुशब्दः । सौ । सुगमपि सोरिति[6] लुक् । तरू । जसि ।

डवो उत ॥ ६१ ॥ He III 21

पुल्लिङ्गादुतः परस्य जसो डित् अवो[7] इति वा भवति । विधानसामर्थ्यात्प्रायो लुङ्न भवति[8] । तरवो । पक्षे डउडओणोआदेशाः[9] । तरउ । तरओ । तरुणो । एतेषामभावे लुक्[10] । तरू । शेषमग्निशब्दवत् ॥

ऊकारान्तः खलपूशब्दः । क्विप इति[11] ह्रस्वः ।

पो वः ॥ ६२ ॥ He I 231

असंयुक्तस्यानादौ वर्तमानस्याथ परस्य पकारस्य वकारः प्रायो भवति ।

---

[1] T om this word [2] ति Tri [3] R om this word
[4] iv 25 [5] iv 32 [6] iv, 49 [7] iv, 7 [8] iv, 26
[9] iv, 50 and 51 [10] iv, 9 [11] iv, 60

Hc iv 303 लो ळ ॥ ६३ ॥

पैशाच्यां लकारस्य ळो भवति।

Hc iv 45 तद्यान्त्यमध्य ॥ ६४ ॥

प्राकृतादिभाषालक्षणानां प्रायो व्यत्ययश्च भवति। इति पैशाच्यामुक्त[1] ळत्वमन्यत्रापि भवति। ळत्वविधानसामर्थ्यात्प्रायो लुक्न भवति[2]। प्राय इति वचनात्। कपि। कई। रिपु। रिऊ। इत्यादौ पकारस्य प्रायो लुगेव भवति[3]। पऊवू। पऊवउ। पऊवओ। पऊवुणो। सऊवू। शेषं सखिशब्दवत्[3]॥

ऋकारान्तो भर्तृशब्दः। रेफलोपः[4]। द्विलम्[5]। सौ।

Hc iii 45 आरस्सुपि ॥ ६५ ॥

ऋदन्तस्य सुपि परे आर इति भवति। इति नित्यमारादेशे प्राप्ते।

Hc iii 48 आ सौ वा ॥ ६६ ॥

ऋदन्तस्य सौ परे आत्त्वं वा भवति। इत्याकारादेशे। भत्ता। आरादेशे। भत्तारो। असि[6]।

Hc iii 44 उदृतामस्वमसि ॥ ६७ ॥

ऋदन्तानामुत्त्वं तु भवति सुअम्‌आमवर्जिते अर्थात्सुपि परे। इत्युकारादेशे तरुशब्दवत्। आरादेशे[8] वृक्षशब्दवत्। संबुद्धौ।

Hc iii 39 ङ ऋदन्तात्[9] ॥ ६८ ॥

ऋदन्तात्परस्याः संबुद्धिविहितस्य[10] सु[11] भवति। हे भत्त। आ सौ वा[12]। इत्याकारादेशे सोर्लुकि[13]। हे भत्ता। आरादेशे[14] "डोम्रुकारयिति"[15] विकल्पप्रवृत्तौ। हे भत्तारो। हे भत्तार॥

प्रथमा[16]॥ भत्ता। भत्तारो॥ भत्तुणो। भत्तवो। भत्तउ। भत्तओ। भत्तू। भत्तारा॥

---

[1] पैशाच्युक्त R. [2] iv 26 [3] R places this sentence after भवति
[4] iv, 32 [5] iv 4 [6] T om असि ii, 3 [8] iv, 65
[9] T om this word [10] ii 7 [11] ii 3 [12] iv 66 [13] iv 6
[14] iv 65 [15] iv 10 [16] R om the names of the cases

सम्बुद्धि ॥ हे भत्त। हे भत्ता। हे भत्तारो। हे भत्तार ॥ हे भत्तुणो। हे भत्तवो। हे भत्तउ। हे भत्तओ। हे भत्तू। हे भत्तारा ॥

द्वितीया ॥ भत्तार ॥ भत्तुणो। भत्तू। भत्तारा[1] ॥

तृतीया ॥ भत्तुणा। भत्तारेण ॥ भत्तूहि। भत्तूहिँ। भत्तूहिं। भत्तारेहि। भत्तारेहिँ। भत्तारेहिं ॥

चतुर्थी ॥ भत्तुणो। भत्तुस्स। भत्तारस्स ॥ भत्तूण। भत्तूणं। भत्ताराण। भत्ताराणं ॥

पञ्चमी ॥ भत्तुणो। भत्तुहितो। भत्तुत्तो। भत्तूओ। भत्तूउ। भत्तारा। भत्ताराहि। भत्ताराहितो। भत्तारत्तो। भत्ताराओ। भत्ताराउ ॥ भत्तूसुंतो। भत्तूहिंतो। भत्तुत्तो। भत्तूओ। भत्तूउ। भत्तारासुंतो। भत्तारेसुंतो[2]। भत्ताराहिंतो। भत्तारेहिंतो[2]। भत्तारत्तो। भत्ताराओ। भत्ताराउ ॥

चतुर्थीवत्षष्ठी ॥

सप्तमी ॥ भत्तुम्मि। भत्तारे। भत्तारम्मि ॥ भत्तूसु। भत्तूसुं। भत्तारेसुं। भत्तारेसु ॥

पितृशब्दस्य भेदः।

सञ्ज्ञायामरः ॥ ६९ ॥ He III, 47

ऋदन्तस्य सुपि परे अर इति भवति सञ्ज्ञायां विषये। आ सौ नवेति[3] विकल्पप्रवृत्तौ। पिआ। सोर्लुगिति[4] पक्षे। पिअरो। सम्बुद्धिवर्जिते सुपि परे वृक्षशब्दवत्। सम्बुद्धौ।

नाम्नि डरः ॥ ७० ॥ He III 40

ऋदन्तात्परस्याः सम्बुद्धेर्डित्[5] अर इति तु[6] भवति नाम्नि सञ्ज्ञायां विषये। हे पिअर। ड ऋदन्तादिति डादेशे। हे पिअ। आ सौ नवेत्याकारादेशे[8] सोर्लुकि[9]। हे पिआ। वाऽऽत्वकाङ्गादेशडरमादेशयोरा सौ नवेत्येतन्न प्रवर्तते। प्रवृत्तौ त्वात्त्वकरणसामर्थ्यात्सोर्लोपाभावे[10] एकपदत्वात्सन्ध्यभावे[11] च पिआस पिआअर इत्यनिष्टरूपप्रसङ्गः। सर्वास्व पक्षे सञ्ज्ञायामर इत्यरादेशे[12] डोसुकौ तु सम्बुद्धेरिति[13] विकल्पप्रवृत्तौ।

---

[1] T places this word before भत्तुणो [2] R om this word
[3] iv, 66 [4] iv, 6 [5] iv 7 [6] ii 3 [7] iv 68 [8] iv, 66
[9] iv, 6 [10] iv, 7 [11] iii 2 [12] iv 69 [13] iv 10

हे पिअरो। हे पिअर। अत्र यथादर्शनं सर्वेषामप्युकारमाप्यर्थाद्युक्तौ त्ससामसोत्सु[1] ञ्तामिति सङ्कवचनात् जसशसङसिङसटाभिस्भ्यस् सुप्सु[2]। पिउणो। पिउणा। पिऊहि। पिऊसु। इत्यादि तच्छब्दवद्द्रष्टव्यम्॥

इत्यजन्ताः पुंलिङ्गाः परिसमाप्ताः[3]॥

FIFTH SECTION

अथाजन्ताः स्त्रीलिङ्गा उच्यन्ते॥

प्रज्ञ इति स्थिते।

He ii 75 श्नष्णस्नह्नह्णक्ष्णां ण्हः[1]॥ १॥

श्न ष्ण स्न ह्न ह्ण क्ष्ण इत्येतेषां ण्हादेशो भवति।

He i 35 स्त्रियामिमाञ्जलिगा॥ २॥

इमान्ता अञ्जल्यादयश्च शब्दाः स्त्रीलिङ्गे वा प्रयोक्तव्याः। इति स्त्रीलिङ्गतायां टाप्[4]। बहुलाधिकारादेकपदेऽपि[5] नित्यं सवर्णदीर्घः[6]। सोर्लुक्[7]। पण्हा। जस्शसोः।

He iii, 27 शोशु[8] स्त्रिया तु॥ ३॥

स्त्रीलिङ्गात्परौ जस्शसौ शिदोत्त्वमुत्त्वं च लभेते[9]। शित्त्वमिकारोकारान्तार्थम्[10]। पण्हाओ। पण्हाउ। पक्षे लुक्[11]। पण्हा। सम्बुद्धौ।

He iii 41 टाबो डे॥ ४॥

टाबन्तात्परस्याः सम्बुद्धेर्डिदेत्त्वं[12] तु[13] भवति। हे पण्हे। पक्षे सोर्लुक्[14]। हे पण्हा। अमि। अम इति[15] मकारो बिन्दुरिति[16] बिन्दुश्च[17]।

He iii 46 स्वरस्य बिन्द्वमि॥ ५॥

बिन्दौ अमि च परे स्वरस्य ह्रस्वो भवति। अम इति[18] मकारादेशस्य बिन्दुरिति[19] बिन्दुभावादम उपादानं बिन्दावित्येव सिद्धे[20] बाहुलकमयुक्तं ह्रस्वस्य क्वचित्त्वमपि पाक्षिकत्वममि परे न क्वचिदपि मा भूदिति। पण्हं। तृतीयाषष्ठीसप्तमीचतुर्थ्येकवचनेषु[21]।

---

[1] iv, 67 [2] R om भ्यस् [3] T om this word
[4] Pā iv, 1 4 [5] iii 1 and 2 [6] Pā vi, 1, 101 [7] iv 6
[8] शोशु Tri [9] T om तु ii, 3 [10] ii, 5 [11] iv 9 [12] iv, 7
[13] ii 3 [14] iv 6 [15] iv, 11 [16] iii 10 [17] R om च
[18] iv 11 [19] iii, 10 [20] R adds अमोऽप्युपादान [21] °षष्ठ्येक° R.

टाङिङसाम् ॥ ६ ॥ Hc iii 29

स्त्रीलिङ्गात्परेषां टा ङि ङस् इत्येतेषां स्थाने भित[1] अ आ इ ए इत्यादेशा भवन्ति । इति चतुर्ष्वपि प्राप्तेषु ।

नातश्शा ॥ ७ ॥ Hc iii, 30

स्त्रीलिङ्गादाकारान्तात्परेषां ङसिटाङिङसां शात्व न भवति । पयहाअ । पयहाइ । पयहाए । ङसौ । स्त्रियामिति वर्तमाने ।

ङसेश्शशाशिशे ॥ ८ ॥ Hc iii, 29

स्त्रीलिङ्गात्परस्य ङसे शितश्चत्वार[1] अ आ इ ए इत्यादेशास्तु[2] भवन्ति । नातश्शेति[3] शादेशस्य प्रतिषेध । पयहाअ । पयहाइ । पयहाए । पयहाहितो । इत्यादि । अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवदिति[4] प्राप्तो[5] यादि[6] चाङ्गलकान्न भवति । एवमन्यत्रापि प्राप्तस्य निवर्तनीयस्य निवर्तकान्तराभावे इदमेव निवर्तक वेदितव्यम् ॥

सर्वाशब्दस्य भेद । चतुर्थीबहुवचने ङेसो ङमित्यामि[7] अकारान्तत्वाभावेऽप्यामो ङेसिमिति[8] बहुवचनाड्डेसिथादेशे । सव्वेसि । पक्षे । सव्वाण । सव्वाण । सव्वास इति तु सिद्धावस्थायां स्वरस्य विन्दुमीति[9] ह्रस्व । शेष पयहाशब्दवत् । एवं एक्काकइमाशब्दौ । पुहुमादि पयहाशब्दवत् ॥

रुचिशब्दस्य भेद । प्रायो लुगिति[10] चकारस्य लुक् । युगनपि सोरिति[11] सोर्लुक । जसशसो[12] । शेषू स्त्रियां लिति[13] शेष्यादेशौ । पक्षे लुक्[14] । उभयत्रापि शित्त्वाद्दीर्घ[15] । रुईओ । रुईउ । रुई[16] । सवुडा । डोसुकाविति[17] सुकि । हे रुइ । पक्षे[18] सोलुकि[19] । हे रुई । टादौ शशाशिशे इति चत्वारोऽपि[20] । रुईअ । इत्यादि । भिस्भ्यस्सुप्सु ।

---

[1] II 5 [2] II 3 [3] V 7 [4] II 2 [5] T om this word
[6] Pā VII, 3, 113 [7] IV, 17 [8] IV 34 [9] V 5
[10] IV 26 [11] IV, 49 [12] R om इति सोर्लुक् । जसशसो
[13] V 3 [14] IV, 9 [15] II 5 [16] R om this word
[17] IV, 10 [18] R om this word [19] सोर्लुक T, IV 6
[20] V, 6

इदुतोर्दीर्घः[1]। णईहि। इत्यादि। ङसि। दिदोत्तोदुदन्ताः[2]। णईहिंतो। इत्यादि। शिरिरज्जौ पुंलिङ्गवत्। तिस्रादेशस्यापि[5] स्थानिवद्भावेन[6] तिणितोश्चादेशौ[7]।

ईकारान्तो नदीशब्दः। सुषादावपि[8] च। शेषादेशस्येति द्वित्वम्। मा असयोः।

iii, 3 आदीतस्सोश्च ॥ ९ ॥

स्त्रियामीकारान्तात्परस्य सोश्चकारादमसशसोश्च आत्त्वं तु[9] भवति। लो छ इति[9] लच्छी। लच्छीआ[10]। पक्षे सोर्लुक्[11]। लच्छी। लच्छीआ। शोत्वादेशयोः[12]। लच्छीओ। लच्छीउ। संबुद्धौ।

iii, 42 ह्रस्वलीदूत ॥ १० ॥

संबुद्धावीदूतोर्नाम्न्यन्त्ययो[13] ह्रस्वो भवति। सोर्लुक्[14]। हे लच्छि। विषयभेदेऽप्यत्र आदीतस्सोश्चेत्यस्मिन्प्रवृत्ते[15] सन्निपातलक्षणो विधिरनिमित्तं तद्विघातस्येति[16] ह्रस्वस्य बाधप्रसक्तावविरोधे सति विशेषेण विहितत्वेन[17] प्रथमं ह्रस्वो भवति। पश्चादादीतस्सोश्चेत्यस्याप्रसक्तेर्भावात्[18] प्रवर्तत इति केचिदाहुः। अन्ये तु आदीतस्सोश्चेत्यस्य वैकल्पिकत्वेन तदभावे ह्रस्वविधानस्य चरितार्थत्वादादीत इत्येतदेव प्रथमं प्रवर्तते। तत्र च सन्निपातलक्षणह्रस्वाभावे हे लच्छीआ इति रूपमित्याहुः। अमि। स्वरस्य बिन्दुमीति[19] ह्रस्वः। लच्छिं। शेषं नदीशब्दवत्।

श्रीशब्दस्य भेदः।

ii, 104, 105 ईर्षामर्षश्रीह्रीक्रियापरामर्शकृत्स्नदिष्ट्यार्हे ॥ ११ ॥

ईर्षादिषु ई इत्यत्र च संयुक्तस्यान्त्यहलः प्रागित्त्वं भवति। श्रीस्त्विति[20] सत्। सिरी।

---

[1] iv 53 [2] iv 22 [3] Pā vii, 2 99 [4] Pā i, 1 56
[5] iv 58 and 59 [6] iv 2 [7] iv, 4 [8] ii 3 [9] iv, 63
[10] T om this word [11] iv 6 [12] v 3 [13] ii 4
[14] iv 6 [15] v 9 [16] *Paribhāshēndusēkhara* 85
[17] विशेषविहित° P [18] °श्चेतस्याप्रसक्त्यभावात् R °श्चेत्येतत्प्रवृत्त्यभावात् T [19] v, 5 [20] iv 29

उकारान्तस्तनुशब्दः । न इति[1] णत्वम् । तणू । ऋषिशब्दवत् । योतो गुणवचनादिति[2] ङीषि ।

तन्व्याभे ॥ १२ ॥ He ii 113

तन्व्याभा योतो गुणवचनादिति ङीषन्तास्तेषु तन्व्याभेषु संयुक्तस्यान्त्य-हल प्रागुत्त्व भवति । तणुवीआ । लच्छीशब्दवत् ॥

भूशब्दस्य भेदः । स्वार्थे तु करोति वर्तमाने ।

डुमश्चडमश्चोल्[3] भुवः ॥ १३ ॥ He ii 167

भूशब्दात्स्वार्थे उमश्च अमश्च इत्येतौ डितौ[4] भवतः । लिङ्गान्नित्यम्[5] । भुमआ । भमआ ॥

ऋकारान्तः स्वसृशब्दः । ङीप प्राप्तौ[6] ।

स्वसृगाद्वाल् ॥ १४ ॥ He iii 35

स्वसादिभ्यः लिङ्ग[8] आप्रत्ययो भवति । ससा । ससाओ । ससाउ । एवं णणन्दा । दुहिआ ॥

मातृशब्दस्य भेदः ।

मातुराअरा[9] ॥ १५ ॥ He iii, 46

मातृशब्दस्य सुपि परे आ अरा[9] इत्येतौ भवतः । तत्र यकलाधिका राज्जनन्यर्थस्य आ देवतार्थस्य अरा[9] इति नियमः । माआ । माआओ । इत्यादि । माअरा[9] । माअराओ[9] । तृतीयैकवचने चतुर्थ्येकवचने च उद्गतौ स्वस्थामिनीत्युत्त्वे[10] । माऊए । माऊअ । माऊआ । माऊइ[11] । चतुर्थ्येकवचने । तत एवागौणस्यापि ।

[1] iv 47 Pā iv 1 44 [3] ड्डुमय॰ Tri [1] and Tri [2] डुमय॰ Tri [3], ॰डमयौ Tri [1] and Tri [2] ॰डमश्चोल् Tri [5] and Tri [3], ॰डमालौ R and T [4] iv 7 [5] ii 4 [6] In Tri the four rules preceding Sū i, 14 treat of the feminine affix ङीप् [7] iv, 7 [8] ii, 4 [9] अरा Tri, आरा R and T [10] iv 67 [11] R om the three last words and inserts माऊए । माऊए

H8 i 135 इदुन्मातु [1] ॥ १६ ॥

इतोत्त्वम् । माउणी । माउआ ॥
औकारान्तो [2] गौशब्दः ।

H8 i 148 159 ऐच एङ् ॥ १७ ॥

ऐकारौकारयोरेकारोकारौ यथासंख्यं भवतः । इत्येङादेशे प्राप्ते ।

H8 i, 164 नाव्याव ॥ १८ ॥

गौशब्दे ऐच आव इति भवति ।

H8 i, 229 आदेस्तु ॥ १९ ॥

शब्दानामादेर्णकारस्य णस्तु [3] भवति । णावा । गावा ॥
इति स्त्रीलिङ्गाः परिसमाप्ताः ॥

Sixth Section

अथ नपुंसकलिङ्गा उच्यन्ते ॥
अकारान्तो गुणशब्दः ।

H8 i, 34 क्लीबे गुणगाः ॥ १ ॥

गुणादयो नपुंसके वा प्रयोक्तव्याः । इति नपुंसकलिङ्गतायाम् ।

H8 iii 25 मङ्लुगसवुद्धेर्नप ॥ २ ॥

नपुंसकात्परस्य सोर्डानुबन्धो मकारो लुक् च भवति । असबुद्धे । सबुद्धेन भवति । ङकारः सानुनासिकोच्चारं डिदिति [4] सानुनासिकोच्चारार्थ । मकार उच्चारणार्थं । मङ्लाधिकाराद्कारान्तान्न लुक् [5] । अन्यत्र मङ्लुकौ पर्यायेण भवतः । लुग्विधानेन च मङा बाध्यमानः सो र्लुगिति [6] लुगेव प्रतिप्रसूयते । डोऽऽदेशस्तु [7] मङा बाध्यते । गुणं । जस्शसो ।

---

[1] R and T om the first letter इ [2] ओकारान्तो R and T
[3] ii 3 [4] ii 6 [5] iii, 1 [6] iv 6 [7] iv 7

ञिशिंशिड् जश्शस्[1] ॥ ३ ॥ He iii 26

नपुंसकात्परो जस्शसो ञि इं इङ् इति चीनादेशानापद्येते । शिशि ङोरेक सबिन्दुक श्चपरो ङित्[2]। न इति[3] णत्वम् । गुणाणि । गुणाइं । गुणाइँ । सुग्जश्शसो[4] शस्येत्[5] इत्येतैर्विभिरादेशैर्बाध्यते । सम्बुद्धौ । असम्बुद्धेरिति[6] निषेधात् सडादेशो न भवति । डोसुकाविति[7] विकल्पे । हे गुणो[8]। पक्षे सोर्लुकि[9]। हे गुण । हे गुणाणि । हे गुणाइ । हे गुणाइँ । शेषं वृषशब्दवत्[10] ॥

सर्वशब्दस्य भेद । प्रथमाद्वितीययोर्गुणशब्दवत् । शेष पुल्लिङ्गसर्वशब्द वत् । प्रथमादि गुणशब्दवत् ॥

इकारान्तो दधिशब्द ।

खघथधभाम् ॥ ४ ॥ He i, 187

असंयुक्तानामनादौ वर्तमानानामच परेषां ख घ थ ध भ इत्येतेषां प्रायो हकारो भवति । महि[11] । दहिं[12] । सुकि[13] । दहि । जस्शसो ञिंशिंशिड[14]। दहीणि । दहीइ । दहीइँ । सम्बुद्धौ । अनपीति निषेधात्[15] सुङ्न भवति । असम्बुद्धेरिति निषेधात्[16] सङ्न भवति । सोर्लुक[17]। हे दहि । शेषमग्निशब्दवत् । तृतीयादिष्वेकवचनाणाद्यादेशवशेनानजादित्वात्[18] नाऽऽम्यकाद्दानङादेशाभाव[19]। द्विविशब्दो पुल्लिङ्गवत् । ग्रामणीशब्दो दधिशब्दवत् ॥

उकारान्तो बिन्दुशब्द । क्लीबे गुणाद्या इति[20] नपुंसकत्वम्[21]।

हलि ङञणनाम् ॥ ५ ॥ He i 25

ङ ञ ण न इत्येतेषां हलि परे बिन्दुर्भवति । इति नित्य बिन्दौ प्राप्ते ।

---

[1] जस्शसो T ii 6 [3] iv 47 [4] iv 9 [5] iv, 12
[6] vi, 2, असम्बुद्धाविति R and T [7] iv 10 [8] T adds हे गुणा
[9] iv, 6 [10] वृषवत् T [11] vi, 2 [12] दधि R [13] vi 2
[14] vi 3 [15] iv, 49 [16] vi 2 [17] iv 6
[18] °वचनाणाद्या° R—iv 52 [19] Pā vii, 1, 75 [20] vi 1
[21] T om this sentence

Hc i 30

वर्गेऽन्त्य ॥ ६ ॥

बिन्दोर्वर्गे परे यथासङ्ख्यमस्यैव वर्गस्यान्त्यस्तु[1] भवति । बिंदु बिदु[2] । बिन्दु । बिन्दु[3] । शेषं दधिशब्दवत् । मल्लुशब्दो बिन्दुशब्दवत्

ऋकारान्तः कर्तृशब्दः । रेफलोपः[5] । द्वित्वम्[6] । सा । आ सं बोधनस्य । ऋतोऽत्सु द्विरिति[7] अत् । स्वरस्य बिन्दुमीति[9] ह्रस्व यत्वम् । सुपि[10] तु । कत्ता । पक्षे आरःसुपीत्यारादेशः[11] । कत्तार जसादिषु । उदूतो लम्यामसीलुके[1] । कत्तुणि । कत्तूइ । कत्तूइँ आरादेशे[13] । कत्ताराणि । कत्ताराइ । कत्ताराइँ । सम्बुद्धौ । ड आद मादित्यस्मि[14] । हे कत्ता । आ सौ वेत्याच्चे[1] सोमुगिति[15] मुक । हे कत्ता आरादेशे[1] तु डोआदेशे[17] । हे कत्तारो । सुपि[13] । हे कत्तार । उकारा देशे[8] बिन्दुशब्दवत् । आरादेशे[21] गुणशब्दवत् ॥

इत्यजन्ताः परिसमाप्ताः ॥

SEVENTH SECTION

अथ हलन्ताः प्रदर्श्यन्ते[22] ॥

रेफान्तः पुल्लिङ्गश्चतुर्शब्दः । बहुवचनः ।

Hc iii 122

चतुरो जश्शस्भ्यां चउरोचत्तारोचत्तारि ॥ १ ॥

चतुर्शब्दस्य जश्शस्भ्यां सह चउरो चत्तारो चत्तारि इति त्रय आदेशा भवन्ति । चउरो । चत्तारो । चत्तारि । भिसादौ ।

Hc i 11
1?

अन्त्यहलोऽश्रदुदि ॥ २ ॥

शब्देष्वन्त्यहलो लोपो भवति । श्रदित्यव्यये उदित्युपसर्गे च न । इति रेफलोपः । इदुतोदीरिति[23] नित्यं दीर्घं प्राप्ते ।

---

[1] T om वर्गस्य—ii 3 R and T om this word [3] बिन्दु R
[4] बिदु T [5] iv 32 [6] iv 4 [7] iv 66 [8] vi 2
[9] v, 5 [10] vi, 2 [11] iv, 65 [12] iv, 67 [13] iv, 65
[14] iv 68 [15] iv 66 [16] iv 6 [17] iv 69 [18] iv, 10
[19] iv 6 [20] iv 67 [21] iv 69 [22] प्रारभ्यन्ते T [23] iv 53

चतुरो वा ॥ ३ ॥ He iii, 17

चतुरशब्दस्योदन्तस्य भिस्भ्यस्सुपि परे दीर्घो वा भवति। चउहि। चऊहि। चउहिँ। चऊहिँ। चउहि। चऊहि। चउसुंतो। चऊसुतो[1]। इत्यादि। चऊसु। चऊसु। चउसु। चउसु। आमि। एहएह सङ्ख्याया आमोऽविंशतिगे। इति ण्ह ण्ह[3] इत्यादेशो भवत[4]। चउण्ह। चउण्ह॥

मकारान्त किंशब्द। सौ।

चतसि च किमो स्क ॥ ४ ॥ He iii 71

चतसोयकारात्सुपि च परे किंशब्दस्य लित्को[5] भवति। को। तृतीयैकवचने।

इदमेतत्कियत्तद्भ्यष्टो डिणा ॥ ५ ॥ He iii 69

एभ्य सर्वादिभ्योऽदन्तेभ्य परस्य टावचनस्य डिदिणा[6] तु भवति। किणा। चतुर्थ्येकवचने।

कियत्तद्भ्यो डस[8] ॥ ६ ॥ He iii 63

किंयत्तद्भ्य परस्य ङस शित्सकारो[9] वा[10] भवति। कास। आमि[11]।

कितद्भ्या सण् ॥ ७ ॥ He iii 62

कितद्भ्यो परस्याम शित्सकारो[1] वा भवति। कास। ङसौ।

म्हा ङसे ॥ ८ ॥ He iii 66

कियत्तद्भ्य परस्य ङसे म्हा इति तु[13] भवति। कम्हा।

किमो डीसडिणो ॥ ९ ॥ He iii 68

डीसडिणो इत्यविभक्तिको निर्देश। किम परस्य ङसेर्डितौ[14] ईस

[1] चऊहि। चऊहि। चउहि। चउहिं। चऊसुंतो। चउसुंतो R
[2] iv, 57 [3] R om इति सह एह [4] R om this word
[5] ii, 4 [6] iv 7 [7] ii 3 [8] ङस् Tr [9] ii, 5
[10] T om वा [11] T om आमि and the text and commentary of vii, 7 [12] ii 5 [13] ii, 3 [14] iv 7

इमो इति तु[1] भवत । कास । किणो । आदेशानामभावपक्षे सर्वशब्दवत् । सप्तम्येकवचने त्थवर्जेन विशेष प्रदर्श्यते ।

He iii 65 डिरिआडाहेडाला काले ॥ १० ॥

कालेऽभिधेये कियत्तद्भ्य परो ङि इआ इत्यादेश डितौ[2] आहे आला इत्येतौ च[3] वाप्यते । कइआ । काहे । काला । पक्षे कत्थ इत्यादि ॥ इदंशब्दस्य भेद । सो ।

He iii 72 इदम इम ॥ ११ ॥

इदम सुपि परे इम इत्यादेशो भवति । इति नित्यमिमादेशे प्राप्ते ।

He iii 73 पुंसि सुना त्वय स्त्रियामिमिआ ॥ १२ ॥

इदम सुणा सहितस्य पुंसि अयमिति स्त्रियामिमिआ इति च तु[4] भवति । अअ । इमो । द्वितीयातृतीययो ।

He iii 77 टासस्ति ण ॥ १३ ॥

टासि तृतीयायामसि द्वितीयायां च परत इदम स्थाने ण इत्यादेशस्तु[4] भवति । ण । णे । इम । इमे । णेण । णेहि । इमेण । इमेहिं । अमि ।

He iii 75 78 इहेण ङ्घमा ॥ १४ ॥

ङि अम इत्येताभ्यां सहितस्येदम स्थाने इह इण इत्येतौ क्रमेण तु[4]भवत । इध । इदमेतत्कियत्तद्भ्य इति[5] ङिणादेश[6] । णिणा । इमिणा । भिसि[7] ।

He iii 74 अत्सुप्स्सिहिस्से[8] ॥ १५ ॥

इदम सुपि ङिभिसङसादेशेषु स्सि हि स्स इत्येतेषु[9] च परत अत्त तु भवति । भिसभ्यसुपोत्वेत्वम्[10] । एहि । चतुर्थ्याम् ।

---

[1] ii, 3 [2] iv 7 [3] T om च [4] ii 3 [5] vii 5
[6] ङिड्णादेश R [7] T om भिसि [8] अत्सुस्सि॰ Tri, R and T
[9] इत्यादेशेषु T [10] iv 16

तदिदमेतदा सेसि तु ङसामा ॥ १६ ॥ H8 iii, 81

तद् इदम् एतद् इत्येतेषां स्थाने ङस् आम् इत्येताभ्यां सह यथासख्य से सि इत्यादेशौ भवत । से । अतसुपस्सिहिस्से[1] इत्यत्ते । अस्स । सि । ङौ । इहैर्ष ङ्यमेतोहादेशि[2] । इह । तदभावे । ङेस्यस्सिम्मीति[3] त्रिष्वपि माभिसु ।

न त्थ ॥ १७ ॥ H8 iii 76

इदम परस्य ङिवचनस्य त्थादेशो न भवति । इमस्सि । इमम्मि । अतसुपस्सिहिस्से[4] इत्यत्ते । अस्सि । सुप्यप्यत्ते । एसु । एसु । वैकल्पि कादेशाभावे इमादेश [5] । तत्र सर्वशब्दवत्प्रक्रिया ॥

नकारान्तो राजनशब्द । अन्त्यहलोऽश्रदुदीति[6] नलोप । सौ ।

राज्ञ ॥ १८ ॥ H8 iii, 49

राजनशब्दस्य नलोपे अन्त्यस्य सौ परे आत्त्व वा भवति । मायो लुगिति[7] जकारस्य लुक् । सोलुक्[8] । राआ । हे राआ । पक्षे सोडो[9] । राओ । हे राओ । हे राअ ।

पुस्याणो राजवच्चान ॥ १९ ॥ H8 iii 56

पुल्लिङ्गे वर्तमानस्यानित्यस्य[10] स्थाने आण इत्यादेशो वा भवति । पक्षे राजवत्कार्य च भवति । इत्याणादेशे । राआणो । आणादेशाभावे राअ इत्यकारान्ते च वृक्षशब्दवत् । तत्र विकल्पवशेन रूपभेद प्रदर्श्यते । जसि ।

जश्शस्ङसिङसा णोश् ॥ २० ॥ H8 iii 50

राज्ञ परेषां जस् शस् ङसि ङस् इत्येषां शानुबन्धो[11] णो इत्यादेशो वा भवति ।

---

1 vii 15 2 vii, 14 3 iv 35 4 vii, 15
5 vii, 11 6 vii 2 7 iv 26 8 iv, 6 9 iv, 7
10 *Ie* अन् इति अस्य 11 ii, 5

इणो इति तु[1] भवत । कीस । किणो । आदेशानामभावपक्षे सर्वशब्दवत् । सप्तम्येकवचने त्वयवशेन विशेष प्रदर्श्यते ।

He iii 65 डिरिआडाहेडाला काले ॥ १० ॥

कालेऽभिधेये कियत्तद्भ्य परो डि इआ इत्यादेश डितो[2] आहे आला इत्येतौ च[3] वापद्यते । कइआ । काहे । काळा । पक्षे कत्य इत्यादि ॥ इदशब्दस्य भेद । सौ ।

He iii, 72 इदम इम ॥ ११ ॥

इदम सुपि परे इम इत्यादेशो भवति । इति नित्यमिमादेशे प्राप्ते ।

He iii 73 पुसि सुना त्वय स्त्रियामिमिआ ॥ १२ ॥

इदम सुना सहितस्य पुसि अयमिति स्त्रियामिमिआ इति च तु[4] भवति । अअ । इमो । द्वितीयातृतीययो ।

He iii 77 टाससि ण ॥ १३ ॥

टासि तृतीयायामसि द्वितीयायां च परत इदम स्थाने ण इत्यादेशस्तु[4] भवति । ण । णं । इम । इमे । णेण । णेहि । इमेण । इमेहि । अमि ।

He iii, 75 78 इहेण ङ्यमा ॥ १४ ॥

ङि अम् इत्येताभ्यां सहितस्येदम स्थाने इह इण इत्येतौ क्रमेण तु[1] भवत । इण । इदमेतत्कियत्तद्भ्य इति[5] डिणादेश [6] । णिणा । इमिणा । भिसि[7] ।

He iii 74 अस्सुप्स्सिहिस्से[8] ॥ १५ ॥

इदम सुपि डिभिसङसादेशेषु स्सि हि स इत्येतेषु[9] च परत अत्वं तु[1] भवति । भिसभ्यस्सुपीत्येत्त्वम्[10] । एहि । चतुर्थ्याम् ।

---

[1] ii 3 [2] iv 7 [3] T om च [4] ii 3 [5] vii 5
[6] डिदिणादेश R [7] T om भिसि [8] अस्सुस्सि° Tr, R and T
[9] इत्यादेशेषु T [10] iv 16

वात्मभस्मनि प ॥ २६ ॥ He ii 51

आत्मभस्मनो स्तो [1] पो वा भवति । द्वित्वम् [2] । अप्पन् इति स्थिते । पुम्याणो राजवच्चान इत्याणादेश [3] । अप्पाणो । अन्त्यहलोऽश्रदिति [4] नलोप । राजवद्भावात राज्ञ इत्यात्वम् [5] । अप्पा । आणादेशे । अप्पाणो। अप्प [6] इत्यकारान्ते च वृषशब्दवत् । तत्र विशेष । राजवद्भा वात् टो णा [8] जश्शस्ङसिङसां णोणित्येते [9] प्रवर्तन्ते । णोणाङिष्विद्भा स [10] । इणममामा [11] । भिस्भ्यसांसुप्स्वीत [12] । ङसङसिटां णोणोङण् [13] । इत्येतानि तु न प्रवर्तन्ते । जनासवन्धत्वात [14] । अप्पाणो चिट्ठन्ति । पेच्छ वा । तृतीयैकवचने ।

टो वात्मनो णिआणइआ ॥ २७ ॥ He iii 57

आत्मन परस्य टावचनस्य णिआ णइआ इत्यादेशो वा भवत । अप्पणिआ । अप्पणइआ । पक्षे टो णा [15] । अप्पणा । ङसङस्योर्णोर्शि [16] । अप्पाणो धण । आगओ वा । पादेशाभावपक्षे [17] मनयामिति [18] मका रलोप । द्वित्वम् [19] । अत्ता । शेष पूर्ववत । अप्पणो अत्तणो इति तु आत्मन इति सिद्धमुपादेशादौ [20] ।

अतो डो विसर्गे ॥ २८ ॥ He i 37

अकारात्परो विसर्गो डोआदेशमापद्यते । इति डोआदेशे द्रष्टव्यम् ॥ दकारान्तस्तद्शब्द । अन्त्यलोप [1] । सो ।

तस्सौ सोऽक्लीबे तदश्च ॥ २९ ॥ He iii 86

तदश्चकारादेतदश्च तकारस्य सो परे सकारो वा भवति । अक्लीबे अनपुंसके । अय च विकल्पो बाहुलकादेतच्छब्द एव । तच्छब्दे तु नित्यम् ।

---

[1] i 8 [2] iv, 4 [3] vii 10 [4] vii 2, R om ऽश्रद [5] vii 18 [6] अप्पा R [7] T om the passage from राज वद्भावात to विशेष [8] vii 23 [9] vii 20 [10] vii 21 [11] vii, 22 [12] vii 25 [13] vii 24 [14] *Ie* जना (vii 21) असवन्धत्वात [15] vii, 23 [16] vii 20 [17] vii 26 [18] iv, 48 [19] iv, 1 [20] इत्यसिद्ध॰ R —॰सुपा॰ R and T, vii 26 [21] vii 2

He iii 52 णोणाङिष्विदना ज ॥ २१ ॥

राजन्शब्दसम्बन्धिनोऽना सहितस्य जकारस्य णो णा इत्यादेशयोर्ङि वचने च परे इकारो वा भवति । राइणो । पक्षे शिस्त्वाद्दीर्घे[1] । राआ णो । अमि ।

He iii 53 इणममामा ॥ २२ ॥

राजन्शब्दसम्बन्धिनोऽना सहितस्य जस्य अम् आम् इत्येताभ्यां सह इण इत्यादेशो वा भवति । राइण । ङसि णोश्[2] । राइणो । राआणो । तृतीयैकवचने ।

He iii 51 टो णा ॥ २३ ॥

राजन्शब्दात्परस्य टावचनस्य णा इत्यादेशो वा भवति[3] ।

He iii 55 ङस्ङसिटा णोणोङिण् ॥ २४ ॥

ङस्ङसिटावचनानां यो णाणादेशा तयो परतो राजन्शब्दसम्बन्धिनोऽना सहितस्य जस्य डिदणित्यादेशो[4] वा[5] भवति । रणा । पक्षे णोणाङिष्वितीकार[6] । राइणा । पक्षे । राअणा ।

He iii 54 भिस्भ्यसासुप्स्वीत् ॥ २५ ॥

राजन्शब्दसम्बन्धिनोऽना सहितस्य जस्य भिस् भ्यस् आ सुप् इत्येतेषु परेष्वीकारो वा भवति । राईहि । चतुर्थ्याम् । णोङसि ङणि[7] । रणो । णोणाङिष्वितीकारे[8] । राइणो । पक्षे । राआणो । भिस्भ्यसासुप्स्वीदितीकार[9] । राईसुतो । इत्यादि । ङौ । णोणाङिष्वितीकार[10] । राइम्मि । सुपि । भिस्भ्यसासुप्स्वीदितीकार[11] । राईसु ॥

आत्मनशब्दस्य भेद । संयोग इति[1] ह्रस्व ।

---

[1] ii 5 [2] vii 20 [3] भवति वा T [4] iv 7
[5] T om वा [6] vii 21 [7] vii 24 [8] vii, 21
[9] vii 25 [10] vii 21 [11] vii 25 [12] iv 25

Eighth Section

अथ स्त्रीलिङ्गा प्रदर्श्यन्ते ॥

रेफान्तो गिरशब्द[1]। अन्त्यलोपे प्राप्ते।

रो रा ॥ १ ॥ Hc i, 16

स्त्रीलिङ्गस्यान्त्यरेफस्य रा इत्यादेशो भवति। गिरा। पण्हाशब्दवत् ॥

मकारान्त किंशब्द। सौ। त्रतसि च किमो ल्क[3]। इति कादेश। टाप्[4]। असादिषु।

कियत्तदोऽस्वमामि सुपि ॥ २ ॥ Hc iii 33

सुअम्आमवर्जिते सुपि परे कियत्तद् स्त्रियां ङीब्वा भवति। कीओ। अमि ङीप्प्रतिषेधात्क। चतुर्थ्येकवचने अनदन्तत्वेऽपि बहुलाधिकारात्[5] कियत्तद्भ्यो ङस इति[6] सणादेशे। कीस। कास।

ईतस्सेस्सा ॥ ३ ॥ Hc iii, 64

ईकारान्तेभ्य कियत्तद्भ्य परस्य ङस से[8] स्सा इति वा भवति। कीसे[9]। सयोग इति[10] ह्रस्व। किस्सा[11]। आमि। अस्वमामीति निषेधात्[12] ङीप्न भवति। आसामिति[13] बहुवचनाङ्गेसिआदेश सणादेशय[14]। केसि। कास। ङौ। अनिदमेतदस्त्विति[15] हिआदेश। तत्र वाऽऽलकादेष कियत्तदोऽस्वमामीति[16] ङीप्न भवति। काहि। टाबन्ते शेष पण्हाशब्दवत्। ङीबन्ते लच्छीशब्दवत ॥

इदशब्दस्य भेद। पुंसि सुनेति[17] इमिआदेश। इमिआ। पक्षे। इदम इम इतीमादेश[18]। इमा। तत्र।

---

[1] गीर्० R and T [2] vii, 2 [3] vii 4 [4] Pā iv, 1, 4
[5] iii, 1 [6] vii 6 [7] ईतस्सेसार् Tr [8] ङसे स्से R and T
[9] किस्से R and T [10] iv 25 [11] T places किस्सा before सयोग
[12] viii 2 [13] iv, 34 [14] vii 7 [15] iv, 36 [16] viii 2
[17] vii 12 [18] vii 11

He i 131

ऋतुगे ॥ ४० ॥

आत्वादिष्वादेरत उत्त्व भवति। प्रायो लुगिति[1] यकारस्य लुक्। अन्यलोपे[2] प्राप्ते।

He i 19

दिक्प्रावृषि ॥ ४१ ॥

दिक्प्रावृषोरन्त्यहल सो भवति। पाउसो। शेष पूर्ववत् ॥

सकारान्तो यशस्शब्द ।

He i 32

स्नमदामशिरोनभो नरि ॥ ४२ ॥

सान्त नान्त च शब्दरूप नरि पुंसि प्रयोक्तव्यम्। दामन् शिरस् नभस इत्येतान्वर्जयित्वा। इति पुंस्त्वम्। आदेर्जं इति[3] ज। अन्त्यलोप[4]। जसो ॥

अदस्शब्दस्य भेद ।

He iii 88

सुप्यदसोऽमु ॥ ४३ ॥

सुपि परे अदस स्थाने अमु इति भवति। इति नित्यमम्वादेशे प्राप्ते।

He iii 87

अहह्वा सुना ॥ ४४ ॥

अदस सुना सह अहत् इत्यादेशो वा भवति। तकारस्तावन्मात्रप्रदर्शनाथ। तेन स्त्रियामात्त्व न भवति। अह। पक्षे। अमू[5]। डौ।

He iii 89

इआओ म्मौ[6] ॥ ४५ ॥

अदसो ङिवचनादेशे म्मौ[6] परे इअ अअ इत्यादेशा वा भवत। इअम्मि। अअम्मि। पक्षे। अमुम्मि। शेष तरुशब्दवत् ॥

इति पुल्लिङ्गा परिसमाप्ता ॥

---

[1] iv 26 [2] vii 2 [3] vii 33 [4] vii 2 [5] vii 43

[6] Thus Tr; मौ P and T ix 30 vii 43

सेसिआदेशो । से । सि । एआण । डीपि[1] । एईण । ङसौ । एत्तोएत्ताहे ङसिनेतद्[2] । एत्तो । एत्ताहे । शेष सर्वशब्दवत् ॥

प्रतिपद्शब्दस्य भेद ।

प्रतिगेऽप्रतीपगे ॥ ७ ॥ He i 208

प्रत्यादिषु तवर्गस्य डो भवति । अप्रतीपगे । प्रतीपादिषु न भवति ।

तु समृद्ध्यादौ ॥ ८ ॥ He i, 44

समृद्ध्यादिष्वादेरवर्णस्य दीर्घस्तु[3] भवति ।

अविद्युति स्त्रियामाल् ॥ ९ ॥ He i 15

स्त्रीलिङ्गस्यान्त्यहलो लिदात्त्व[4] भवति । अविद्युति । विद्युच्छब्दे न भवति । रेफलोप[5] । पो व इति[6] वत्वम् । पाडिवआ । पडिवआ ॥

तकारान्त सरित्शब्द । अविद्युति स्त्रियामालित्याकार[7] । सरिआ ॥

सकारान्तोऽप्सरस्शब्द ।

स आयुरप्सरसो ॥ १० ॥ He i 20

अनयोरन्त्यहल सो वा भवति ।

थ्यश्चत्सप्सामनिश्चले ॥ ११ ॥ He ii 21

निश्चलवर्जिते थ्य श्च त्स प्स इत्येतेषां छो[8] भवति । अच्छरसा । पक्षेऽन्त्यलोप[9] । अच्छरा । बहुत्ववाचित्वात्सर्वत्र बहुवचनमेव । अच्छरसाओ । अच्छराओ । अप्सरा इत्यपि दृश्यतात्प्रायिकबहुत्वमिति[10] क्षीरस्वामी ॥

अदस्शब्दस्य भेद । सौ । अहदा सुनेति[11] अहदादेश । सुबन्तादेशत्वात्[12] तपरकरणाद्वा टाप्न[13] भवति । अह । पक्षे[14] । सुप्यदसोऽमु[15] । अमू । शेष तनुशब्दवत् ॥

इति स्त्रीलिङ्गा परिसमाप्ता ॥

---

[1] viii 4, P places डीपि before एआण [2] vii 35 [3] ii 3
[4] ii 4 [5] iv 32 [6] iv 62 [7] viii 9 [8] च्छो T [9] vii 2
[10] This quotation occurs actually in Kshīrasvāmin's commentary on the *Amarakosa*, edited by Borooah p 68 (i 1 51) [11] vii 44
[12] T adds बा [13] P7 iv 1, 4 [14] T om this word [15] vii 43

Ninth Section

अथ नपुंसकलिङ्गा प्रदर्श्यन्ते[1] ॥

चतुरशब्दः पुंलिङ्गवत् । मकारान्तः किंशब्दः । स्वमोः ।

Hc iii, 80 किं किं ॥ १ ॥

क्लीबे वर्तमानः किंशब्दः स्वमा सहितः किमेव भवति । अन्यत्र कादेशः[2] । प्रथमाद्वितीययोर्गुणशब्दवत् । अन्यत्र पुंलिङ्गवत् ॥

इदंशब्दस्य भेदः ।

Hc iii, 79 क्लीबे स्वमेदमिणमिणमो ॥ २ ॥

नपुंसकस्येदंशब्दस्य सु अम् इत्येताभ्यां सहितस्य इदं इणं इणमो इत्यादेशा भवन्ति । इदं । इणं । इणमो । प्रथमाद्वितीययोर्गुणशब्दवत् । शेषं पुंलिङ्गवत् ॥

यत्तदेतदामन्त्र्यलोपे[3] प्रथमाद्वितीययोर्गुणशब्दवत् । अन्यत्र पुंलिङ्गवत् । जं । तं । एअं । इणमो । इणं । एअं । इत्यादि ॥

सकारान्तो धनुःशब्दः ।

Hc i, 22 धनुषि वा[4] ॥ ३ ॥

धनुःशब्देऽन्त्यहलो हो वा भवति । न इति[5] णत्वम् । धणुह । धणु । सकारान्तत्वेऽपि[6] बाहुलकान्नपुंसकत्वम् ॥

अदस्शब्दस्य भेदः ।

अहवा मुना[7] । अह । सुप्यदसोऽमु[8] । अमु ॥

इति हलन्ताः परिसमाप्ताः ॥

---

[1] उच्यन्ते T [2] vii 4 [3] vii 2 [4] ह T [5] iv, 47
[6] vii 42 [7] vii 44 [8] vii 47

TENTH SECTION

युष्मद्शब्दस्य भेद ॥

सौ ।

युष्मत्सुना तुवतुतुमतुह ॥ १ ॥ He iii

युष्मच्छब्द सुना सहित तुव तु तुम तुह इति चतुर आदेशान्प्राप्नोति। तुवं। तु। तुम। तुह। त इति तु त्वमित्यस्य सिद्धस्य लवरामधश्चेति[1] वलोपे द्रष्टव्यम्। जसि।

जसा भेतुब्भेतुय्हेउय्हेतुब्भ[2] ॥ २ ॥ He iii

युष्मज्जसा सह भेआदिपञ्चकमापद्यते[3]।

वा ब्भो[4] म्हज्झौ ॥ ३ ॥ He iii

युष्मदादेशसंबन्धिभो द्विरुक्तस्य भकारस्य[5] म्ह ज्झ इत्येतौ वा भवत। इति तुब्भे तुब्भ[6] इत्यनयोर्विकल्पेन म्हज्झौ प्रत्येक भवत। भे। तुब्भे[7]। तुम्हे। तुज्झे। तुय्हे। उय्हे। तुब्भ[8]। तुम्ह। तुज्झ। इति नव रूपाणि। अमि।

अमा तुमेतुए च ॥ ४ ॥ He iii,

युष्मदमा सह तुमे तुए इत्येतौ चकारात्तुवमादि चतुष्टय[9] चापद्यते। तुमे। तुए। तुव। तुं। तुम। तुह। इति षट्। तं इति तु त्वामित्यस्य वलोपे[10] स्वरस्य बिन्दुमीति[11] ह्रस्वे च द्रष्टव्यम्। शसि।

शसा वो च ॥ ५ ॥ He iii,

युष्मच्छसा सह वो इति चकारात भे[12] इत्यादींश्चादेशानापद्यते। वो। भे। तुब्भे[13]। तुम्हे। तुज्झे। तुय्हे। उय्हे। तुब्भ[14]। तुम्ह। तुज्झ। इति दश। तृतीयैकवचने।

---

[1] iv, 32 [2] भे॰ Tri [1] and Tri [3] हे॰ Tri R and T ॰तुब्भे॰ Tri [1] and Tri [3] ॰तुह्मे॰ Tri [2] ॰तुह्महे॰ R and T ॰उय्हेतुब्भ Tri [3], ॰तुयभेतुब्भ Tri [1] ॰तुह्मिउय्हेतुह्म Tri [2] ॰उय्हेतुहह R ॰तहहउय्हे T [3] हे॰ R and T [4] ब्भो Tri [1] and Tri [3] ह्हो Tri [2], R and T [5] हकारस्य R and T [6] तुह्हे तुह्ह R and T see Pischel de gr Pr p 3 [7] हे। तुह्हे R and T [8] तुह्ह R and T [9] x, 1 [10] iv, 32 [11] v, 9 [12] हे P and T x, 2 and 3 [13] हे। तुह्हे R and T [14] तुह्ह P and T

He, iii 94 **टा भेतेदेदितुमतुमइ[1] ॥ ६ ॥**

युष्मट्टावचनेन सह भे इत्यादि पञ्चकमापद्यते[3]।

He iii 94 101 **ङिटाभ्यां तुमएतइतएतुमाइतुमे[4] ॥ ७ ॥**

युष्मत् ङिटाभ्यां सह तुमए इत्यादि पञ्चक चापद्यते। भे[5]। ते। दे। दि। तुम। तुमइ। तुमए। तइ[6]। तए। तुमाइ। तुमे। इति दश[8]। भिसि।

He iii 95 **भिसा भेतुब्भेह्युब्भेह्युय्हेहितुय्हेहि[9] ॥ ८ ॥**

युष्मद्भिसा सह भे[10] इत्यादीनि पञ्च[11]। तुब्भेहि उब्भेहीत्यनयोर्वा[12] ब्भो[13] म्हज्झाविति[14] म्हज्झादेशयोश्चत्वारि च रूपाण्यापद्यते[15]। भे। तुब्भेहि[16]। तुम्हेहि। तुज्झेहि। उब्भेहि[17]। उम्हेहि। उज्झेहि। उय्हेहि। तुय्हेहि। इति नव। ङसि।

He iii 99 **तुब्भोब्भोय्हतइतुहतुहतुम्हतुयतुमतुमेतुमाइतुमोदेतेदि-तुइए[18] ङसा ॥ ९ ॥**

युष्मत् ङसा सह तुब्भाद्यष्टादशकमापद्यते[19]। तुब्भोब्भयोर्वा[20] म्हज्झौ[21]। तुब्भ[22]। तुम्ह। तुज्झ। उब्भ[23]। उम्ह। उज्झ। उय्ह। तइ। तुह। तुह[24]। तुम्ह[25]। तुय। तुम। तुमे। तुमाइ। तुमो। दे। ते। दि। तु। इ। ए। इति द्वाविंशति। आमि।

---

[1] भे॰ Tri[3] हे॰ Tri[1] Tri[2] R and T [2] हे P and T [3] Read पञ्चमा (?) [4] तुइ॰ Tri[2] Tri[3] and R ॰तुए॰ the same and T [5] हे R and T [6] तुइ R and T [7] तुए R [8] Read इत्येकादश ( ) [9] Thus Tri[1] and Tri[3] हेतुहहिह्युहहेह्यु॰ R and T [10] हे P and T [11] T adds आपद्यते [12] तुहहेहि उहहेहीत्य॰ R and T [13] हहो R and T [14] x 3 [15] रूपाणि भवन्ति T [16] हे। तुहहेहि P and T [17] उहहेहि R and T [18] Thus Tri तुहहोहहोय्ह॰ R and T ॰तुहतुहतुह॰ T, ॰तुम्ह॰ Tri[1] and Tri[2] ॰तुम्ह॰ Tri[3] R and T [19] तुहहाद्य॰ R and T [20] तुहहोहहयोर्वा R and T [21] x 3 [22] तुहह R and T [23] उहह R and T [24] तुह। तुह T [25] तुम्ह R and T

उम्हाणतुब्भतुब्भाणतुमाणतुवाणतुहाणतुब्भवो-भेत्वामा[1] ॥ १० ॥ He iii

युष्मदामा सह उम्हाणादि दशकमापद्यते । तुब्भ तुब्भाण तुब्भ इत्येतेषां वा म्हज्झौ । उम्हाणतुब्भाणतुमाणतुवाणतुहाणानां[4] क्त्वास्पोरिति[5] बिन्दुविकल्पः । उम्हाण । उम्हाणं । तुब्भ । तुम्ह । तुज्झ[6] । तुब्भाणं । तुब्भाण । तुम्हाण । तुम्हाणं । तुज्झाण । तुज्झाणं । तुमाण । तुमाणं । तुवाण । तुवाणं । तुहाण । तुहाणं । तुब्भ । तुम्ह । तुज्झ । वो । भे[9] । तु । इति त्रयोविंशति । ङसा ।

तुब्भतहितोतुय्ह[10] ङसिना ॥ ११ ॥ He iii

युष्मत ङसिना सह तुब्भ[11] तहितो तुय्ह इति त्रीणि रूपाण्यापद्यते । तुब्भेत्यस्य[12] वा म्हज्झौ[13] । तुब्भ[14] । तुम्ह । तुज्झ । तहितो । तुय्ह ।

अथ ङसौ परे प्रकृत्यादेशा उच्यन्ते ।

तुतुइ[1] ङिम्ङसौ ॥ १२ ॥ He iii 102

ङिप् सप्तमी । सप्तम्यां ङसौ च परतो युष्मद्यथासंख्यं तु तुइ इत्येतावापद्यते । ङिम्ङस्योर्यथाप्राप्तं तुवादय आदेशा भवन्ति ।

तुवतुमतुहतुब्भ[16] ॥ १३ ॥ He iii 102

ङिपि ङसौ च परे युष्मत् तुव तुम तुह तुब्भ[1] इति चत्वार्यापद्यते । तुब्भेत्यस्य[15] वा म्हज्झौ[19] । ङिम्ङस्योर्यथाप्राप्तमेव [0] । ईप्सितयथासंख्य

---

[1] तुम्हाण° Tri °तुहह° (without *anusvāra*) R and T °तुहहाण° R and T °तुवाणतुमाण° Tri [1] and Tri [2], °तुहहवोहे° R and T [2] तुहह तुहहाण तुहह R तुहह तुहहाण इत्यनयोर्वा T [3] x 3—T adds इति म्हज्झादेशौ [4] उम्हाणतुहहाण° R उम्हाणतम्हाण° T [5] iv 14 [6] तुहह । तुम्ह । तुज्झ R and T तुहहाण । तुहहाण R and T the latter places them after तुज्झाण [8] तुहह R and T [9] हे R and T [10] तुब्भ° Tri [1] and Tri [3] तुहह° Tri [2], R and T °तुहितो° Tri [11] तुहह R and T [12] तुहहे° R and T [13] x 3 [14] तुहह R and T [15] °तइ Tri [1] [16] °तुब्भ Tri [1] and Tri [3] °तुह्म Tri [2] °तुहह R and T [17] तुहह R and T [18] तुहहे° R and T [19] x 3 [20] °मेवमीप्सित° T

सिद्धयो योगविभाग । तत्र तुइ[1] इत्यादेशादुत्तरस्य ङसे पुनपुंसकयोर्नमपि ङसिङसोरिति णोआदेशो हितो इत्यादि चतुष्टय[3] च । स्त्रियां तु ङसेश्च्यशाशिशे इति[4] चतुष्टयं च । तुवादिपक्षे पुनपुंसकयो सुगादेशो[5] हितो इत्यादि चतुष्टय[6] च । स्त्रियां तु पूर्ववत् । तथाकारान्तत्वेन टापि नातश्शेति निषेधाच्छादेशोऽनदन्तत्वान्नास्तीति केचिदाहु । अन्ये तु वाऽऽलकादत्र टाप् न क्रियते। ततश्च शादेशादयश्च[8] भवन्तीत्याहु । तत्र तुइश्आदेशे । तुइणा । तुईहितो । तुइत्तो । तुईओ । तुईउ ।[9] तुवादिपक्षे । तुवा । तुवाहि । तुवाहितो । तुवत्तो । तुवाओ । तुवाउ । एव तुमा । तुहा । तुब्भा[10] । तुम्हा । तुज्झा । इत्यादय सर्वेक[11] पञ्चिदा सु[12] । इति पुनपुंसकयोङस्यन्तादेशे[13] सह ङसौ षटचत्वारिंशद्भिदा । स्त्रियां तु । तुईअ । तुईआ । तुईइ । तुईए । तुईहितो । तुइत्तो । तुईओ । तुईउ ।[14] तुवादिपक्षे । तुवाअ । तुवाआ । तुवाइ । तुवाए । तुवा । तुवाहि । तुवाहितो । तुवत्तो । तुवाओ । तुवाउ । एव तुमाअ । तुहाअ । तुब्भाअ[15] । तुम्हाअ । तुज्झाअ । इत्यादय सर्वेक[16] दश भिदा । इति टाबभावपक्षे त्रिसप्तति[17] । टापि पञ्चपञ्चाशत्[18] । एताश्च भिदा प्रक्रियावशेन प्रदर्शिता । यथादर्शन प्रयोज्यम् । न हि वचिदन्तिपर प्रयुज्यत इति हि भाष्यम्[19] । भ्यसि ।

He iii, 98 उम्होय्हतुय्हतुब्भ[20] भ्यसि[21] ॥ १४ ॥

भ्यसि परे युष्मत् उम्ह उय्ह तुय्ह तुब्भ[22] इति चत्वार्यापद्यते । भ्यसस्तु यथाप्राप्तम् । तुब्भेत्यस्य[23] वा म्हज्झा[24] । उम्हासुंतो । उम्हेसुंतो[25] । उम्हाहि । उम्हेहि[26] । उम्हाहितो । उम्हेहितो । उम्हत्तो । उम्हाओ ।

---

[1] v 12 [2] iv 54 [3] iv, 21 [4] v 8 [5] iv 23
[6] iv 21 [7] v 7 [8] v 7 iv 23 and 24 शादेशादेशो च R
[9] T adds wrongly एव तुआदेशेऽपि [10] तुहहा P and T, which places it after तुज्झा [11] R om this word [12] T om सु
[13] x 11 [14] T adds again एव तुआदेशेऽपि [15] तुहहाअ R and T which places it after तुज्झाअ [16] R om this word
[17] षटसप्तति T [18] अष्टपञ्चाशत् T [19] The *Siddhântakaumudi* तिङन्ते अदादय, before Pâ iii 4 83 says —वच परिभाषणे । वक्ति । वक्त । अयमन्तिपरो न प्रयुज्यते [20] °तुब्भ Tri तुहह R and T
[21] T om भ्यसि [22] तुहह R and T [23] तुहहे° R and T [24] x 3
[25] R om this word [26] T places the e two words after उम्हाउ

उम्हाउ । एव उय्हासुतो । तुय्हासुतो । तुब्भासुतो[1] । तुम्हासुतो । तुज्झासुतो । इत्यादयो नव नव भिदा । आहत्य पुंनपुंसकयोश्चतुष्पञ्चाशत् भिदा । स्त्रियां तु टावभावे पूर्ववच्चतुष्पञ्चाशत् । टापि तु । उम्हासुतो । उम्हाहिंतो । उम्हत्तो । उम्हाओ । उम्हाउ । एव उय्हासुतो । तुय्हासुतो । तुब्भासुतो[3] । तुम्हासुतो । तुज्झासुतो । इत्यादय पञ्च पञ्च भिदा । आहत्य त्रिंशत् । ङी । ङिटाभ्यां तुमएतइतएतुमाइतुमे[4] इत्यादेशपञ्चके । तुमए । तइ । तए[5] । तुमाइ । तुमे । तुतुइ ङिम्ङसाविति[6] तु तुआदेशे ङेमिरिति[7] मिरि । तुम्मि । तुव तुम तुह तुब्भ[8] तुम्ह तुज्झ[9] इत्यादेशषट्के[10] । ङेस्त्यस्सिम्मि[11] । अनिदमेतदस्तु कियत्तदस्त्रिया च हिं[1] । ङेर्डे[13] । इत्यादेशेषु । तुवत्थ । तुवस्सि । तुवम्मि । तुवहिं । तुवे । एव तुमत्थ । तुहत्थ । तुब्भत्थ[14] । तुम्हत्थ । तुज्झत्थ । इत्यादय पञ्च पञ्च भिदा । आहत्य पुंन पुंसकयोरेकविंशद्भिदा [15] । ङ्यन्तादेशे [16] सह पट्त्रिंशत् । स्त्रियां तु न मिरादेशो[17] ङेस्त्यस्सिम्मि इत्यादेशपञ्चक[18] च । तुअ । तुआ । तुइ । तुए । तुवाअ । तुवाआ । तुवाइ । तुवाए । एव तुमाअ । तुहाअ । तुब्भाअ[19] । तुम्हाअ । तुज्झाअ । इत्यादयश्चतस्रश्चतस्रो भिदा । आहत्य टावभाव पक्षे[20] अष्टाविंशति । ङ्यन्तादेशे [1] सह चयस्त्रिंशत । टापि । तुवादिपट्के [2] तिस्रस्तिस्रो भिदा । त्वादेशे[3] चतस्र । इति ङ्यन्तादेशै मह[21] सप्तविंशति । सुपि । तुतुइ [2] ङिम्ङसाविति[76] त्वादेशे तुवादिषट्के च [7] क्त्वासु पोरिति [3] बिन्दुर्विकल्पे । तुसु । तुसुं । तुवेसु । तुवेसुं । इत्यादयो लिङ्गत्रयेऽपि चतुर्दश भिदा । भ्यसि ङिपि च पुंनपुंसकवत् ॥

इति युष्मदशब्दविभाग ॥

---

[1] तुहहा॰ R and T T om this word [3] तुहहा॰ R and T [4] ॰तुहतुए R and T x 7 [5] तुइ । तुए P and T [6] x, 12 [7] ıı, 10 [8] तुहह R and T [9] P om these two words [10] x, 13 [11] ıı 15 [12] ıv 30 [13] ıv 31 [14] तुहहत्थ P and T [15] ॰शद्भिदा T [16] ङ्यन्ता॰ P and T, x 7 [1] ıı, 60 [18] See notes 11–13 [19] तुहहाअ R and T See the commentary on x 13 [21] x, 7 [2] तुहहादि॰ R, x 13 [3] x, 12 [4] R om these two words x, 7 R and T om तुइ x 12 x 11 [9] ıı, 14

Eleventh Section

अथास्मच्छब्दः प्रदर्श्यते ॥

मो ।

Hc III 105 **अस्मत्सुना अम्हिहम्महअम्मिअहम्म्यम्मि[1] ॥ १ ॥**

अस्मत् सुना सह अम्ह्यादि षट्कमापद्यते । अम्हि । हं । अहय । अहं । अहम्मि । अम्मि । म्मि ।

Hc III 106 **मोभिवअ जसा ॥ २ ॥**

अस्मज्जसा सह मो भे वअ इति त्रीनादेशानापद्यते[4] ।

Hc III 106 **अम्हेअम्होअम्ह ॥ ३ ॥**

अस्मज्जसा सह अम्हे अम्हो अम्ह इति चापद्यते । योगविभाग उत्तरार्थ । मो । भे[2] । वअ[3] । अम्हे । अम्हो । अम्ह ।

Hc III 107 **मणेणमिमिममम्मअम्मिअहअम्हमम्ह अमा ॥ ४ ॥**

अस्मदमा सह म णे इत्यादि दशकमापद्यते । म । णे । णं । मि । मिम[7] । मम[8] । अम्मि । अहं । अम्ह । मम्ह । णमि ।

Hc III 108 **णे च शसा ॥ ५ ॥**

शसा सहास्मत णे इति चकारात् अम्हे अम्हो अम्ह इति[10] चापद्यते । णे । अम्हे । अम्हो । अम्ह । तृतीयैकवचने ।

Hc III 109 115 **मिमइममाइमएमे डिटा ॥ ६ ॥**

अस्मत् ङिवचनेन टावचनेन च सह मीत्यादि पञ्चकमापद्यते । मि । मइ । ममाइ । मए । मे ।

---

[1] म्मि or मि for अहम्मि Tr [2] °भे° Tr[1] and Tr[3] °हे° Tr[3] P and T °वअ Tr °वय R and T [3] हे वय R and T [4] R om आदेशान् [5] हे P and I [6] वय T मिँ for मिम T, मम for मम Tr[1] and T म R °मम्हअम्ह Tr [8] मिँ T [9] मम R and T [10] xi ...

ममणेमआइममए[1] टा ॥ ७ ॥ He iii

अस्मट्टावचनेन सह मम णे मआइ[1] ममए इति चतुर आदेशानापद्यते। मम। णे। मआइ[1]। ममए। भिसि।

णेअम्हेह्मम्हाह्मम्हेअम्ह भिसा ॥ ८ ॥ He iii,

स्म/ अस्मत् भिसा सह णे इत्यादि पञ्चकमापद्यते। णे। अम्हेहि। अम्हाहि। अम्हे। अम्ह। ङसि।

अम्हमज्झमज्झमइमहमहमे च ङसा ॥ ९ ॥ He iii,

अस्मत् ङसा सह अम्ह इत्यादि सप्तक चकारादम्हममौ चापद्यते[3]। अम्ह। मज्झ। मज्झ[4]। मइ। मह। मह। मे। अम्ह। मम। आमि।

अम्हेअम्होअम्हाणममाणमहाणमज्झाणमज्झाम्हा-म्हणोणो आमा ॥ १० ॥ He iii,

अस्मदामा सह अम्हे इत्याद्येकादशकमापद्यते[5]। क्त्वासुपोरिति[6] बिन्दुविकल्प। अम्हे। अम्हो। अम्हाण। अम्हाणं। ममाण। ममाणं। महाण। महाणं। मज्झाण। मज्झाणं। मज्झ। अम्ह। अम्ह। णे। णो। इति पञ्चदश। ङसौ।

मइममममहमज्झ ङसौ ॥ ११ ॥ He iii,

अस्मत् ङसौ परतो मइ इत्यादि चतुष्कमापद्यते। ङसेस्तु यथाप्राप्तम्। तत्र ममादित्रयादुत्तरस्य ङसे हिंतो इत्याद्यादेशषट्के अष्टादश भेदा। मइ इत्यस्मादुत्तरस्य तु हिंतो इत्यादिचतुष्के[8] नुमपोति[9] णोआदेशे पञ्च भेदा। मइणो। मईहिंतो। मइत्तो। मईओ। मइउ। ममा। ममाहि। ममाहिंतो। ममत्तो। ममाओ। ममाउ। एव महा। मज्झा। इत्यादय षट् षट् भिदा। इति पुनपुंसकयोस्त्रयोविंशति। स्त्रियां तु मइ इत्यादेशादुत्तरस्य शादि चतुष्क[10] हिंतो इत्यादि चतुष्क[11] च। ममादुत्तरस्य तु पूर्ववद्दशक सप्तक वा[12]। मइअ। मईआ। मईइ। मईए।

---

[1] मआइ Tri, ममाइ R and I [2] °मज्झा° for °मज्झ° T [3] xi 12 [4] मज्झा T [5] इत्येकादश° T [6] iv 11 [7] इत्यादेश° T, iv, 21-24 [8] इत्यादेशचतुष्के T iv 21 [9] iv, 54 [10] x, 8 [11] ix, 21 [12] See the commentary on x 13

मईहितो। मइत्तो। मईओ। मईउ। ममाश्र। ममाआ। ममाइ। ममाए। ममा। ममाहि। ममाहितो। ममत्तो। ममाओ। ममाउ। एवं महाश्र। मज्झाश्र। इत्यादि। आहत्याष्टत्रिंशदेकोनत्रिंशद्वा भेदाः। भ्यसि।

He iii 112 अम्हमम भ्यसि ॥ १२ ॥

भ्यसि परे अस्मत् अम्ह मम इत्येतावापद्यते। भ्यसस्तु यथाप्राप्तम्। तत्र सुंतो इत्याद्यादेशेषु[1]। अम्हासुंतो। अम्हेसुंतो। ममासुंतो। ममेसुंतो। इत्यादिनवभेदाः। आहत्य पुंनपुंसकयोः स्त्रियां टाबभावपक्षे[2] षाडशदश भेदाः। टापि तु। अम्हासुंतो। अम्हाहितो। अम्हत्तो। अम्हाओ। अम्हाउ। एवं ममासुंतो इत्यादिपञ्च। आहत्य दश भेदाः। ङो। मिमइममाइमएमे ङिटेत्यादेशपञ्चकम्[3]।

He iii 116 117 अम्हममसज्झमह ङिपि ॥ १३ ॥

ङिपि सप्तम्यां परतोऽस्मदम्हादि चतुष्कमापद्यते। ङिपो यथाप्राप्तम्। तत्र ङेस्त्थस्सिम्मीत्याद्यादेशपञ्चके[4]। अम्हत्थ। अम्हस्सि। अम्हम्मि। अम्हहि। अम्हे। एवं ममत्थ। मज्झत्थ। महत्थ। इत्यादयः पञ्च पञ्च भेदाः। आहत्य पुंनपुंसकयोर्विंशतिः। ज्मन्तादेशैः[5] सह पञ्चविंशतिः। स्त्रियां तु। अम्हाश्र। अम्हाआ। अम्हाइ। अम्हाए। एवं ममाश्र। मज्झाश्र। महाश्र। इत्यादयश्चतस्रश्चतस्रो भिदाः। आहत्य टाबभावपक्षे[6] षोडश। टापि द्वादश। ज्मन्तादेशैः सह एकविंशतिः सप्तदश वा भेदाः। सुपि। अम्हममसज्झमह ङिपीत्यम्हादिचतुष्के[8] बिन्दुविकल्पे[9]। अम्हेसुं। अम्हेसु। ममेसुं। ममेसु। मज्झेसुं। मज्झेसु। महेसुं। महेसु। इत्यष्टौ भेदाः[10]। भिस्भ्यस्सुपीत्यत्त्वं[11] विकल्पेन केचिदिच्छन्ति। तत्रापि। अम्हसुं। अम्हसु। इत्यादयोऽष्टौ भेदाः। अम्हादेशे आत्त्वमपीच्छन्ति केचित्। अम्हासुं। अम्हासु। इति तदाहत्य पुंनपुंसकयोः स्त्रियां टाबभावे[12] षाडशदश भेदाः। टापि तु। अम्हासुं। अम्हासु। इत्यादयोऽष्टौ भेदाः ॥

अत्राप्यलिङ्गत्वपक्षे ङसौ णो आदेशाद्यभावात्[13] द्वाविंशतिर्भेदाः। भ्यसि ङिपि च पुंनपुंसकवत् ॥

इत्यस्मच्छब्दविभागः ॥

[1] iv, 27 [2] See the commentary on x 13 [3] xi, 6
[4] मीत्यादेश॰ T see p 13 notes 11-13 [5] xi, 6 [6] See the commentary on x, 13 [7] xi 6 [8] xi 13 [9] iv 14
[10] इत्यादयोऽष्टौ भिदाः T [11] iv 16 [12] See the commentary on x, 13 [13] iv 54 see the commentary on xi 11

TWELFTH SECTION

अथ प्रातिपदिकावस्थायामेव केषांचित्प्रक्रियाविशेष प्रदृश्यते ॥
दर्शनम् । मनस्विनी । अतिमुक्तकम्[1] ।

र्शर्षतप्तवज्रेष्वित्[2] ॥ १ ॥

र्श र्ष[3] इत्येतयोस्तप्ते वज्रे च संयुक्तस्यान्त्यहल प्रागित्त्व वा भवति । शोरस्मिति[4] सन् । न इति[5] णत्वम् । दरिसण । पक्षे ।

स्वरेभ्यो वक्रादौ ॥ २ ॥

वक्रादिषु यथादर्शन प्रथमादिभ्य स्वरेभ्य परो बिन्दुर्भवति । रेफलोप[6] । दसण । तु समृद्ध्यादावित्यात्त्वम्[7] । वलोप[8] । द्वितीयस्वरात्परतो बिन्दुश्च[9] । माणसिणी ।

णो वातिमुक्तके ॥ ३ ॥

अतिमुक्तके तवर्गस्य णत्व वा भवति ।

कामुकयमुनाचामुण्डातिमुक्तके मो ङलुक् ॥ ४ ॥

कामुकादिषु मकारस्य ङानुबन्धो लुग्भवति । ङित्त्वाच्छेष स्वर सानुनासिकोच्चार[10] । कगटड इति[11] संयुक्तककारस्य लुक् । प्रायो लुगित्यन्त्यककारस्य[12] लुक ।

यश्रुतिर[13] ॥ ५ ॥

इति यश्रुतित्वम्[13] । तृतीयस्वरात्परतो बिन्दुश्च[14] । अणिउंतअं । अइउंतअ[15] । अणिउत्तअं[16] । अइमुत्तअं । इति च दृश्यते ॥
विश्वास । वलोपे[17] ।

---

1 अतिमुक्त R and T र्शर्ष° Tri शृप° R and T 3 श्र ष R and T 4 ii 29 5 iv 47 6 iv 32 7 viii 8 8 ii 32 लोप R 9 xii, 2 10 ii, 6 11 iv 45 12 iv, 26 13 यश्रुति° Tri[1] and Tri[2] यस्श्रुति° Tri[3] R, and T 14 xii 2 15 अइउत्तअ R 16 T om this word 17 iv 32

He i 43 शोर्लुप्तयवरशोर्दि ॥ ६ ॥

शषसानां लुप्तयवरशषसानामादेः स्वरस्य दीर्घो भवति । संयोगे उपर्यधोवर्तमानानां यवरशषसानां लोपे सति येऽवशिष्टा शषसास्तेषामादेरचो दीर्घो भवतीत्यर्थः । शेषादेशस्येति[1] द्वित्वे प्राप्ते ।

He ii 92 दीर्घान्न ॥ ७ ॥

लाक्षणिकादलाक्षणिकाच्च दीर्घात्परयोः शेषादेशयोर्द्वित्वं न भवति । वीसामो ॥

तीर्थम् । दुःखम् । दक्षिण[2] । दीर्घ ।

He ii 72, 91 न वा तीर्थदुःखदक्षिणदीर्घे ॥ ८ ॥

एषु संयुक्तस्य ह्रस्व न वा भवति ।

He i 104 तीर्थे ह्यूत्[3] ॥ ९ ॥

तीर्थे ईत ऊत्त्वं भवति । हि[4] । हकारे सति । तूह । हलाभावपक्षे[5] । तित्थ । दुह । हलाभावे । कगटड इति[6] जिह्वामूलीयलोपे । दुक्ख ।

He i 45 हे दक्षिणेऽस्य ॥ १० ॥

दक्षिणशब्दस्यादेरवर्णस्य दीर्घो भवति । हे । क्षस्य हकारे सति । दाहिणो । पक्षे । क्ष इति[7] खस्य द्वित्वं च[8] । दक्खिणो ।

He ii 171 रो दीर्घात् ॥ ११ ॥

दीर्घशब्दात्स्वार्थे रो वा भवति । दीहरो । राभावे । दीहो ॥

स्वप्न ।

He ii 108 नात्स्वप्ने ॥ १२ ॥

स्वप्ने संयुक्तस्य नकारात्प्रागित्त्वं भवति ।

He i 46 स्वप्नादाविल् ॥ १३ ॥

स्वप्नादिष्वादेरवर्णस्य इत्त्वं भवति । लित्त्वान्नित्यम्[10] । लवरामधश्चेति[11] वलोप । पो व[12] ।

---

[1] iv 4 [2] °ण R and T [3] ह्रूत T[1] [4] T om हि [5] °भावे P [6] iv, 45 [7] xii, 8 [8] viii 6 [9] iv, 4 [10] ii, 4 [11] iv, 32 [12] iv 62

नीवीस्वप्ने वा ॥ १४ ॥ He 1, 259

अनयोर्वस्य मो वा भवति । सिमिणो । सिविणो ॥

अभिज्ञ ।

ज्ञो ञोऽविज्ञाने ॥ १५ ॥ He ii 83

ञामवन्धिनो ञकारस्य लुक्वा भवति । विज्ञानशब्दे[1] न भवति । खघथधभामिति[2] हत्वम् । शेषादेशस्येति[3] ञकारस्य द्वित्वम् । अहिञ्जो । लुगभावपक्षे ।

ज्ञम्नो ॥ १६ ॥ He ii 42

ज्ञ म्न इत्येतयोर्णत्व भवति ।

ज्ञो णोऽभिज्ञादौ ॥ १७ ॥ He i, 56.

अभिज्ञादिषु[4] ज्ञकारादेशस्य णस्यावर्णस्य उत्त्व भवति । अहिण्णू । ण इति किम् । अहिञ्जो । अभिज्ञादाविति किम् । माज्ञ । पणो । पञ्जो ॥

द्वारम् ।

उत्करवल्लीद्वारमात्रच ॥ १८ ॥ He i 58, 79, 81

उत्करवल्लीद्वारशब्देषु मात्रट्प्रत्यये च आदेरवर्णस्य एत्त्व तु[5] भवति ।

द्वोर्द्वारे ॥ १९ ॥ He ii 79

द्वारे दकारवकारयो यथायोग लुग्भवति ।

वा च्छद्मपद्ममूर्खद्वारे ॥ २० ॥ He ii 112

एषु स्योरन्त्यस्य हल[6] मागुत्त वा भवति । देर । वेर । वार । दुवार ॥

आर्द्रम् ।

वार्द्रे उदोत् ॥ २१ ॥ He i 82.

आर्द्रशब्दे आदेरवर्णस्य उत्त्वमोत्त्व च वा भवत ।

[1] विज्ञाशब्दे R and T [2] vi 4 [3] iv, 4 [4] °ज्ञादो T
[5] ii, 3 [6] i 8 °रन्त्यहल R

लो नार्द्रे ॥ २२ ॥

आर्द्रे ओत्वस्य[1] वा भवति। ओ ऊ इति[1] ऊत्वम्। उल्लं। ओल्लं। अल्लं। अद्द। ओद्दं। अद्दं॥

शय्या।

He I 5 शय्यादौ ॥ २३ ॥

शय्यादिष्वादेरत्वस्य एत्वं भवति।

He II 24 द्यय्यर्यां ज ॥ २४ ॥

द्य य्य र्य इत्येषां जकारो भवति। संयोग इति[1] शेषस्य द्वित्वम्। सेज्जा॥

उत्पात।

He I 67 न वाव्ययोत्खातादौ ॥ २५ ॥

अव्ययेषूत्खातादिषु च आदेरातो[1] ह्रस्वो न वा भवति। पूर्वमुपरि समयुक्त इति[2] द्वित्वेन ककारः। उक्खओ। उक्खाओ॥

प्रस्ताव।

He I 45 स्त ॥ २६ ॥

स्तकारस्य थो भवति।

He I, 68 घञि वा ॥ २७ ॥

घञ्निमित्तस्यादिभूतस्याकारस्य[4] ह्रस्वो वा भवति। पत्थवो। पत्थावो। क्वचिन्न भवति। राग। राओ॥

पानीयम्।

He I 101 वा पानीयगे ॥ २८ ॥

पानीयादिष्वादेरीकारस्य ह्रस्वो वा भवति। पाणिअं। पाणीअं॥

युधिष्ठिर।

---

[1] i 8 [2] iv 63 [3] iv, 2 [4] आदेरतो R and T
[5] iv 5 [6] Pā iii 3 27

उ युधिष्ठिरे[1] ॥ २९ ॥ He i 96

युधिष्ठिरे आदेरित उत्त्व वा भवति ।

मुकुलादौ ॥ ३० ॥ He i 107

मुकुलादिष्वादेरुकारस्य अद्भवति । खघथधभामिति[2] हलम् । कगटडेति[3] पकारलोप ।

हरिद्रादौ ॥ ३१ ॥ He i 254

हरिद्रादिषु रस्य लत्व भवति । कुम्भट्ठिळो । जम्भट्ठिळो । कुहिट्ठिळो ॥
उच्छ्वास । उत्सव ।

दोदो ऽनुत्साहोत्सन्न[4] ऊ शसि ॥ ३२ ॥ He i 114

शकारसकारयो परयोरुदित्युपसर्गस्य दकारेण सह ऊत्त्व भवति ।
उत्साहोत्सन्नशब्दौ वर्जयित्वा । ऊसासो । ऊसवो ॥
पुष्करम् ।

ष्कस्कोर्नाम्नि ॥ ३३ ॥ He ii, 4

ष्क स्क इत्येतयोर्नाम्नि सज्ञाया खो भवति ।

स्तौ ॥ ३४ ॥ He i 116

सयुक्ते परे आदेरुत ओत्त्व भवति । पोक्खर ॥
बृहस्पति ।

तु बृहस्पतौ ॥ ३५ ॥ He i, 138

बृहस्पतौ अत इदुतौ तु[5] भवत ।

भ्यौ[6] बृहस्पतौ तु वहौ ॥ ३६ ॥ He ii 137

बृहस्पतौ बकारहकारयोर्यथासंख्य भकारयकारौ तु[7] भवत ।

श्लेष्मबृहस्पतौ तु फो ॥ ३७ ॥ He ii 53

अनयो फोर्द्वितीयस्य सयुक्तस्य[8] फो भवति तु[5] ।

---

[1] उयुधि॰ Tri[1] [2] vi 4 [3] iv 45 [4] दोदोः Tri उदोदोः R and T [5] ii 3 [6] Thus Tri[2] ह्मौ all other MSS
[7] हकार॰ R and T [8] T om this word

He 1 69 सो बृहस्पतिवनस्पत्यो ॥ ३८ ॥

अनयो संयुक्तस्य सकारसु[1] भवति। बिहप्फई। बुहप्फई। वहप्फई। विहस्सई। बुहस्सइ। वहस्सई। भअप्फई[2]। भअस्सई[2]। आदेशाभावे कगटडेति[3] सलोप। बिहप्पइ। बुहप्पई। भअप्पई[2]। महप्पई। इति द्वादश भिदा॥

आदृत।

He 1 143 ढिरादृते[4] ॥ ३९ ॥

आदृते ऋतो ढिरादेशो भवति। कगटडेति[5] दलोप। दीर्घान्तेति[6] द्वित्वप्रतिषेध। आढिओ॥

दृप्त।

He 1 144 दृप्तेऽरि॰ प्ता ॥ ४० ॥

दृप्ते ऋत पकारतकाराभ्यां सह अरि इत्यादेशो भवति। दरिओ॥

ऋद्धि।

He 1 140 केवलस्य रि[7] ॥ ४१ ॥

केवलस्य व्यञ्जनेनासंपृक्तस्य ऋतो रिर्भवति। रिद्धी॥

सदृश। सदृक्ष। सदृक।

He 1 142 दृशि टक्सक्क्षिपि[9] ॥ ४२ ॥

टक सक[10] क्षिप इत्येतदन्ते दृशि धातौ ऋतो रिस्त्व भवति। पूर्वव्याकरणप्रक्रियया[11] टक सक्[1] क्षिपिति व्यवहार। अयुक्त इति[13] निषेधात् द्वित्वाभाव। सरिसो। खुहादित्वाच्छत्वम्[14]। सरिच्छो। अन्त्यलोप[15]। सरी॥

युष्मादृश।

He 1 246 अर्थपरे तो युष्मदि ॥ ४३ ॥

अर्थपरे युष्मच्छब्दे यस्य तकारो भवति।

---

[1] II 3 [2] हप्प॰ R and T [3] IV 45 [4] ढि आदृते R
[5] IV, 45 [6] XII 7 [7] रि Tr1 [8] T om this Sūtra
[9] स for सक R and T ॰क्षिनि Tr1 — and Tr1 [9]—See Pischel on
HC 1 142 [10] स I and T [11] प्रतीत्या T [12] स R and T
[13] IV 1 [14] IV 2 [15] VII 2

श्मष्मस्मह्मामस्मरश्मौ म्ह ॥ ४४ ॥ He ii 74

श्म ष्म स्म ह्म इत्येतेषां म्ह इत्यादेशो भवति। स्मरश्मिशब्दयोर्न भवति। तुम्हारिसो ॥

दैत्य।

दैत्यादौ ॥ ४५ ॥ He i, 151

दैत्यादिष्वादेरच अइ इत्यादेशो भवति।

त्योऽचैत्ये ॥ ४६ ॥ He ii 13

चैत्यवर्जिते त्यस्य चो भवति। दइचो ॥

धैर्यम्।

ई धैर्ये ॥ ४७ ॥ He i 155

धैर्ये एच इत्त्वं भवति।

धैर्ये र ॥ ४८ ॥ He ii 64.

धैर्ये र्यस्य रो वा भवति। धीर। यस्यर्या ज इति[1] जलम्। धिज्ज॥

त्रयोदश। अष्टादश। त्रयोविंशति।

एत्त्वाज्झला त्रयोदशगेऽच ॥ ४९ ॥ He i 165

त्रयोदशादिष्वादेरच सानुकेन परेण हला सह एत्त्वं भवति।

रल् सप्तत्यादौ ॥ ५० ॥ He i 210

सप्तत्यादौ तवर्गस्य रत्वं भवति। जिह्वाम्रितम्[2]।

प्रत्यूषदिवसदशपाषाणे तु ह ॥ ५१ ॥ He i, 262 263 ii 14

प्रत्यूषादिषु शषमाणां हकारस्तु[3] भवति। तेरह[4]। तेरस।

ट ॥ ५२ ॥ He ii 34

ष्टस्य ठो भवति। अट्ठारह। अट्ठारस।

[1] xii 24 [2] ii 4 [3] ii 3 [4] तेरहो R and P

H. i 28, 92 विंशतिषु त्या शोपत् ॥ ५३ ॥

विंशतिप्रकारेषु ति इत्यवयवेन सह बिन्दोः शिविश[1] लोपो भवति । शिसात्पूर्वस्य दीर्घः[2] । अदन्तत्वात् टाप्[3] । तीसा ॥

स्फटिक ।

H. i 197 स्फटिके[4] ॥ ५४ ॥

स्फटिके टवर्गस्य लो[5] भवति ।

H. i 186 निकषस्फटिकचिकुरेषु हः ॥ ५५ ॥

एषु कवर्गस्य हत्वं भवति । फलिहो ॥

भट ।

H. i 195 टो डः ॥ ५६ ॥

असंयुक्तस्यानादौ स्थितस्य वर्गस्य टकारस्य डत्वं भवति । भडो ॥ पयद्य । पयागत । दश ।

H. ii 43 पञ्चदशदत्तपञ्चाशति णः ॥ ५७ ॥

एषु लोपकारो[1] भवति । पण्णरह । अवदन्नोप[2] । पण्णासा । स्वभा दावित्रितीत्त्वम्[5] । दिण्णं ॥

मन्मथ ।

H. i 242 मन्मथे ॥ ५८ ॥

मन्मथे आदेर्मस्य वो भवति ।

H. ii 61 न्मो मः ॥ ५९ ॥

न्मस्य मो भवति । वम्महो ॥

ललाटम् ।

H. i 257 लो ललाटे च ॥ ६० ॥

ललाटे आदेर्लकारस्य णो भवति ।

[1] ii 4 [2] ii 5 [3] Pā iv, 1 4 [4] R and T om this Sūtra (Trī i 3 25) [5] क्ो R and T [6] इत्त R and T i 8 [8] T om this word vii 2 [9] xii 13

पक्काङ्गारललाटे तु ॥ ६१ ॥ Hē i 47

एष्वादेरत इत्त्वं तु[1] भवति । टो ड इति डत्वम् ।

ललाटे डलो [2] ॥ ६२ ॥ Hē ii 123

ललाटे डलयोर्व्यत्ययो[4] भवति । णिडाऊ । णडाऊं ॥

स्थूल [5] ।

स्थूले रलूतथौत् ॥ ६३ ॥ Hē i 124 255

स्थूले लस्य लिद्रत्व[6] भवति । तत्सन्नियोगेन च ऊत औत्त्वं भवति । थोरो ॥

स्नुषा ।

स्नुषाया ण्ह फो ॥ ६४ ॥ Hē i 261

स्नुषाशब्दे फोर्द्वितीयस्य णो [8] ण्ह इत्यादेशस्[9] भवति । मनयामिति[10] नकारलोप । सुण्हा । सुसा ॥

विन्ध्य । याह्यम् ।

ध्यह्योर्भ्भ्ल् ॥ ६५ ॥ Hē ii 26

ध्य ह्य इत्येतयोर्भित्[11] झत्त्व भवति । हलि ङञणनामिति[1] विन्दु । वर्गेऽन्त्य इति मत्वम्[13] । विञ्झो[14] । पक्षे विन्दुरेव । विंझो[1] ॥

वतुलम् ।

र्तस्याधूर्तादौ ट ॥ ६६ ॥ Hē ii, 30

र्तस्य टो भवति । धूर्तादौ न । वट्टुळ । अधूर्तादाविति किम् । धुत्तो ॥

मन्यु । चिह्नम् ।

---

[1] ıı 3 [2] xıı, 56 [3] डलो Tr ड्लल्ठो R and T
[4] डऊयो॰ R and T [5] स्थूल R and T [6] ıı 4
[7] ॰र्तां Tr, ॰या R and T [8] ı 4 [9] ıı 3 [10] ıv, 48
[11] ıı 4 [12] vı, ९ [13] vı 6 ऽस्यादावित्यस्य R and T
[14] वञ्झो I and T [15] The Prākrit form of याह्यम् is missing

वा न्तन्धौ मन्युचिह्नयोः ॥ ६७ ॥

अनयोर्यथासंख्य संयुक्तयो[1] न्त न्ध इत्येतौ वा भवतः । मन्तू । मन्नू । चिन्ध । चाऽऽनकादादेरपि चकारस्य प्रायो लुगिति लुकि । इध । पंथे । ष्पष्यझह्लक्ष्णां[2] ण्ह इति[3] ण्हादेश । चिण्ह ॥

पुष्पम । स्पन्दनम् ।

ष्पस्पो फः ॥ ६८ ॥

ष्प स्प इत्येतयोः फो भवति । पुप्फं । फन्दण ॥

ब्रह्मचर्यम् । आचार्य । सौन्दर्यम् ।

स्याद्भव्यचैत्यचौर्यसमे यात् ॥ ६९ ॥

स्यात् भव्य चैत्य इत्येतेषु चौर्यसमेषु च संयुक्तस्य यकारात्प्रागित्त्व भवति । ष्मष्मस्मह्मामिति[4] म्हादेश । बम्हचरिअ ।

शौण्डगे[6] ॥ ७० ॥

शौण्डादिष्वादेरेच[7] उत्त्व भवति । सुदरिअ ।

डेरो ब्रह्मचर्यसौन्दर्ये च ॥ ७१ ॥

ब्रह्मचर्यसौन्दर्ययोश्चकारादाश्चर्ये च र्यस्य डिदेर[5] इति भवति । बम्हचेर । सुदेर ।

आचार्ये चो ह्रस्व ॥ ७२ ॥

आचार्ये चकारसबन्धिन आतो ह्रस्वो भवति । चकारादित्त्व च । आअरिओ । आइरिओ ॥

पर्यन्त ।

वा पर्यन्ते ॥ ७३ ॥

पर्यन्ते र्यस्य डेरो वा भवति । पेरन्तो । पक्षे । र्यय्यर्या ज[9] । पज्जन्तो ॥

आश्चर्यम् ।

---

[1] T om this word [2] II 26 [3] R and T om ह्न
[4] V, 1 [5] XII 44 [6] Thus Tri[3] शौण्डशेषु Tri[1] and Tri
शौण्डागेदिषु R and T T adds च देरच T [8] II 7
[9] XII 24

अरीअरिज्जमाश्चर्ये[1] ॥ ७४ ॥ He

आश्चर्ये र्यस्य अर रीअ[1] रिज्ज इत्यादेशा भवन्ति। अयुक्तस्यामिति[3] ह्रस्वम्[4]। अच्छअर। अच्छरीअ[5]। अच्छरिज्ज। डेरो ब्रह्मचर्येति[6] डेरादेशे। अच्छेर। चौर्यसमत्वात्[7]। अच्छरिअ॥

आश्लिष्ट।

आश्लिष्टे लधौ ॥ ७५ ॥ He

आश्लिष्टे संयुक्तयोर्यथासंख्यं लधौ भवत। आलिद्धो॥

स्तब्ध।

ठढौ स्तब्धे ॥ ७६ ॥ He

स्तब्धे संयुक्तयोर्यथासंख्यं ठढौ भवत[8]। ठड्ढो॥

आरब्ध[9]।

तो ढो रथारब्धे तु[10] ॥ ७७ ॥ He

आरब्धे संयुक्तस्य तकारो भवति। तत्संनियोगेन रस्य च ढ। आढत्तो। मवयोरभेदाद्वसवरामिति[11] लुक्। आरद्धो॥

प्रेम। स्रोत। यौवनम्।

तैलादौ ॥ ७८ ॥ He

तैलादिषु यथादर्शनमन्त्यस्यानन्त्यस्य च व्यञ्जनस्य द्वित्वं भवति। तेल्लं। पेम्म। सोत्त। ऐत एड्[1]। आदेश[12]। जोव्वण॥

क्ष्मा। रत्नम्।

क्ष्मारत्नेऽन्त्यहल ॥ ७९ ॥ He

क्ष्मारत्नशब्दयो संयुक्तस्यान्त्यहल मागत्त्व भवति।

---

[1] रीअ Tr1[1] रिअ Tr1[2], Tr1[3] I and T [2] रिज्ज P and T
[3] viii 11 [4] ह्रस्व P and T [5] अच्छरिअ R and T
[6] xii 71 [7] xii 61 [8] ता T [9] R and T om this word
[10] ii 3 [11] ix 12 [12] x 17 [13] viii 33

He ii 44

वा ञ्न्धौ मन्युचिह्नयोः ॥ ६७ ॥

ञ्नयोर्यथासंख्यं संयुक्तयो[1] ञ न्ध इत्येतौ वा भवतः । मन्तू । मण्णू । चिंध । बाहुलकादादेरपि नकारस्य प्रायो लुगिति लुंधि । इध । पक्षे । ष्मक्ष्णस्नक्ष्णां[2] ण्ह इति[3] ण्हादेशः । चिण्ह ॥

पुष्पम् । स्पन्दनम् ।

He ii 53

प्पस्पोः फः ॥ ६८ ॥

प्प स्प इत्येतयोः फो भवति । पुप्फं । फंदण ॥

ब्रह्मचर्यम् । आचार्यः । सौन्दर्यम् ।

He ii 107

स्याद्भव्यचैत्यचौर्यसमे यात् ॥ ६९ ॥

स्यात् भव्य चैत्य इत्येतेषु चौर्यसमेषु च संयुक्तस्य यकारात्प्रागित्त्वं भवति । पक्ष्मश्मष्मस्मह्मामिति[4] म्हादेशः । बम्हचरिअ ।

He i, 160

शौण्डगे[6] ॥ ७० ॥

शौण्डादिष्वादेरैच उत्त्वं भवति । सुदरिअ ।

He i 63
ii, 63

डेरो ब्रह्मचर्यसौन्दर्ये च ॥ ७१ ॥

ब्रह्मचर्यसौन्दर्ययोश्चकारादाश्चर्ये च र्यस्य डिदेर[5] इति भवति । बम्हचेर । सुंदेर ।

He i, 73

आचार्ये चो ह्रस्वः ॥ ७२ ॥

आचार्ये चकारसंबन्धिन आतो ह्रस्वो भवति । चकारादित्त्वं च । आअरिओ । आइरिओ ॥

पर्यन्त ।

He i 58
ii 65

वा पर्यन्ते ॥ ७३ ॥

पर्यन्ते र्यस्य डेरो वा भवति । पेरंतो । पक्षे । र्यशय्या ज[8] । पज्जंतो ॥

आश्चर्यम् ।

---

[1] T om this word [2] iv 26 [3] P and T om ष्ण
[4] v 1 [5] xii 44 [6] Thus Tri[3] शौण्डगेषु Tri[1] and Tri[2]
शौण्डागेदिषु P and T T adds च [7] °देरच T [8] iv, 7
[9] xii 24

अरीअरिज्जमाश्चर्ये[1] ॥ ७४ ॥ He ii 6

आश्चर्ये यस्य अर रीअ[1] रिज्ज[2] इत्यादेशा भवन्ति। श्चत्सप्सामिति[3] छत्वम्[4] । अच्छअर । अच्छरीअ[5] । अच्छरिज्ज । डेरो ब्रह्मचर्येति[6] डेरादेशे । अच्छेर । चोयसमत्वात्[7] । अच्छरिअ ॥

आश्लिष्ट ।

आश्लिष्टे लधौ ॥ ७५ ॥ He ii, 49

आश्लिष्टे संयुक्तयोर्यथासंख्य लधौ भवत । आलिद्धो ॥

स्तब्ध ।

ठढौ स्तब्धे ॥ ७६ ॥ He ii, 39

स्तब्धे संयुक्तयोर्यथासंख्य ठढौ भवत[8] । ठड्ढो ॥

आरब्ध[9] ।

तो ढो रश्चारब्धे तु[10] ॥ ७७ ॥ He ii 138

आरब्धे संयुक्तस्य तकारो भवति। तत्सन्नियोगेन रस्य च ढ । आढत्तो। यवयोरभेदान्नवरामिति[11] लुक । आरद्धो ॥

प्रेम । स्रोत । यौवनम् ।

तैलादौ ॥ ७८ ॥ He ii 98

तैलादिषु यथादर्शनमन्त्यस्यानन्त्यस्य च हलो द्वित्व भवति । तेल्लं । पेम्म । सोत्त । ऐच एड[12] । आदेर्ज[13] । जोव्वण ॥

क्ष्मा । रत्नम् ।

क्ष्मारत्नेऽन्त्यहल. ॥ ७९ ॥ He ii 101

क्ष्मारत्नशब्दयो संयुक्तस्यान्त्यहल प्रागत्त्व भवति ।

---

[1] रीअ Tri[1], रिअ Tri[2] Tri[3] R and T [2] रिज्ज R and T [3] viii 11 [4] छत्त्वं R and T [5] अच्छरिअं R and T [6] xii 71 [7] xii, 69 [8] स्त T [9] R and T om this word [10] ii, 3 [11] ix, 32 [12] v, 17 [13] vii 33

He ii 18 **क्ष्मायां छो ॥ ८० ॥**

पृथिव्यां वर्तमाने क्ष्माशब्दे[1] म्मो[2] छो भवति । छमा । रुक्म ॥
येप । क्ष्मागम ।

He ii 106 **लादक्लीवेषु ॥ ८१ ॥**

संयुक्तस्य लकारात्प्रागित्त्वं भवति । क्लीबप्रकारेषु[3] न । सिळेसो । मिळाणं । अक्लीबेष्विति[4] किम् । क्लीब[5] । कोवो[6] । बवयोरभेदात्प्रायो लुगिति[6] वकारलोपः ॥
स्निग्धम् ।

He ii 109 **स्निग्धे त्वदितौ[7] ॥ ८२ ॥**

स्निग्धे संयुक्तस्य नात्प्रागत्त्वमित्त्वं च भवतः । सणिद्धं । सिणिद्धं । पक्षे । णिद्धं ॥
स्नेह । स्नेहाग्न्योर्वेत्यत्त्वम्[8] । सणेहो । पक्षे । णेहो ॥
कृष्ण ।

He ii 110 **कृष्णे वर्णे ॥ ८३ ॥**

वर्णवाचिनि कृष्णशब्दे संयुक्तस्यान्त्यहलः प्रागदितौ तु[9] भवतः । कसणो । कसिणो । कण्हो । वर्ण इति किम् । कण्हो । विष्णुः ॥
आलानम्[10] ।

He ii 117 **लनोरालाने[11] ॥ ८४ ॥**

आलाने[12] लकारनकारयोर्व्यत्ययो भवति । आणाळं ॥
हरिद्रा । छाया । हरिद्रादाविति[13] लत्वम् ।

He i 88 **मूषिकविभीतकहरिद्रापथिपृथिवीप्रतिश्रुत्यत् ॥ ८५ ॥**

मूषिकादिष्वादेरिकारस्याकारो भवति । रेफलोपः[14] ।

He iii 34 **हरिद्राच्छाये ॥ ८६ ॥**

अनयोर्ङीप् वा भवति । हळद्दी । हळद्दा ।

---

1 वर्तमानस्य च्माशब्दस्य T 2 i 8 3 Thus Tr1 * and Tr1 ² •क्लवेषु all other MSS 4 क्लव for क्लीब R and T 5 कओ R and T 6 ii 26 7 ii 1 8 iv 46 स्निहायो चेत्यत्त R and T 9 ii 3 10 आकाणं P 11 ळणो° Tr1 and R ळगो° T राळाने Tr1 Tr2 and R •राळाणे T 12 आळाणे R आळाणे ळकारणकार° P 13 xii 31 14 iv 32

छायाया होऽकान्तौ ॥ ८७ ॥ He i, 249

छायाशब्दे यस्य हत्वं तु[1] भवति। कान्तौ[2] न। छाही[3]। छाहा। छाई। छाआ। अकान्ताविति किम्। मुहच्छाआ। मुखशोभेत्यर्थ॥

कुरुचरी।

प्रत्यये ॥ ८८ ॥ He iii 31

टिड्डादिप्रत्ययान्तविहितो ङीविह[4] वा भवति। कुरुचरी। पक्षे विकल्पसामर्थ्यादेव टापि[5]। कुरुचरा॥

शतृशानजन्तयोर्भेद। हसि हसने। षह मर्षणे। हस् अत। सह आन। इति स्थिते।

शतृशानच[6] ॥ ८९ ॥ He iii, 181

शतृशानचोर्माण न्त इत्येतौ प्रत्येक भवत।

हलोऽक् ॥ ९० ॥ He iv, 239

हलन्तस्य धातोरगागमो भवति।

वा लड्लोट्छतृषु[7] ॥ ९१ ॥ He iii 158

लट्लोट्शतृषु[8] परतोऽत एत्त्व वा भवति। हसेतो। हसतो। हसेमाणो। हसमाणो। सहेंतो। सहतो। सहेमाणो। सहमाणो। स्त्रियां तु।

स्त्रियामी च ॥ ९२ ॥ He iii 182

स्त्रियां शतृशानचोः स्थाने ईत्त्व चकारात् माण न्त इत्येतौ च भवन्ति। हसई। पुंसोऽजातेर्ङीबिवेति[9] ङीप्। हसमाणी। हसेमाणी। हसंती। हसेंती। पक्षे। हसमाणा। हसंता। अप्राप्ते विभाषात्वाच्छत्रा देशमाणन्ताभ्यामिव विभाषा न भवति। तत्र स्थानिवद्भावेनोगित्त्वात्[10] उगितश्चेति[11] प्राप्तो ङीप्प्रत्यय प्रत्यय इति सूत्रेण[12] विकल्पेन

---

[1] ii 3 [2] T adds तु [3] xii 86, छाह R and T
[4] Pā iv, 1 15 [5] Pā iv 1 4 [6] °शानच Tr °शानचो R and T [7] लड्° Tr[3] लट्° Tr[1] Tr R and T [8] °च्छतृषु R
[9] viii 4 [10] Pā i 1 56 [11] Pā iv 1 6 [12] xii, 88

भवतीत्याऊ । हसेंतो । हसंतो । हसेमाणो । हसमाणो । हसेंता । हसंता । हसेमाणा । हसमाणा ॥

पतिगृहम् । वेणुवनम् । यमुनातटम् । वधूमुखम् ।

He ii 144 **अपतौ घरो गृहस्य ॥ ९३ ॥**

गृहस्य घर इति वा भवति । पतिशब्दो न चेत्पर ।

He i 4 **दिहौ मिथस्से ॥ ९४ ॥**

से समासे[1] दीर्घह्रस्वौ अन्योन्यस्य बहुलं भवत । पईघर । पइघर । वेणूवण । वेणुवण । कामुकयमुनेति[3] लुक । समुदायापेक्षयानादित्वात्तयो लुगिति[4] तकारस्य लुक । जउणाअड । जउणअड । वहूमुह । वहुमुह ॥

कुसुमप्रकर । आम्लानस्तम्भ ।

He ii 8 **स्तम्भे ॥ ९५ ॥**

स्तम्भे स्तो संयुक्तस्य खकारस्तु[5] भवति । हलि ङञणनामिति[6] मकारस्य बिन्दु । खंभो । पचे । स्त इति थत्वम् । थंभो ।

He ii 97 **वा से ॥ ९६ ॥**

से समासे शेषादेशयोर्द्वित्वं वा भवति । कुसुमप्पअरो । कुसुमपअरो । आमाणक्खंभो[8] । आमाणखंभो ॥

प्रमुक्त । परवश ।

He ii, 2 **कश्शक्तमुक्तदष्टमृदुत्वरुग्णेषु ॥ ९७ ॥**

एषु स्तो[9] ककारो वा भवति ।

प्रमुक्तगे ॥ ९८ ॥

प्रमुक्तादौ समासे यथादर्शनं व्यञ्जनस्य द्वित्वं वा भवति । पम्मुक्को । पमुक्को । पम्मुत्तो । पमुत्तो । परव्वसो[10] । परवसो ॥

एकम् एकम् । एकेन एकेन । एक बहुव्रीहिवदिति[11] बहुव्रीहिवद्भावेन नित्यं सुपो लुकि[12] प्राप्ते ।

---

[1] Tri i 1 8 [2] °वन I [3] xii 4 [4] ii 20 [5] ii 5
[6] xi 5 but this rule does not include म xii 26 [8] xii 84
[9] i, 8 [10] परवसो T [11] Pā viii 1 9 [12] Pā ii 4 71

वीप्सार्थात्तदचि सुपो मस्तु ॥ ९९ ॥ He iii, 1

वीप्सार्थात्पदात्परस्य सुप स्थाने तदचि वीप्सार्थसबन्धिन्यचि परे मस्तु[1] भवति। एकमेकं। एकमेकेण। पचे सुपो लुकि लोप इत्यकारलोपे[3] च। एक्केक्क[4]। इत्यादि। समासे तु वाक्यविभक्त्यपेक्षया अन्त्यत्वानन्त्यत्वयो रुभयोरपि सभवादन्त्यलोपस्य[5] भावाभावौ प्रयोगतोऽनुसतव्यौ। यथा। सज्जन। सज्जणो। सअणो। सभिक्षु। सभिक्खू। सभिक्खू। तग्गुणा[6]। तग्गुणा। तगुणा। इत्यादि। सद्धा। उग्गम। इत्यत्र तु अयदुदीति[7] निषेध। तत्र च[8] बाहुलकान्नित्यमेव सधि ॥

निस्सह। दुस्सह।

निर्दुरि वा ॥ १०० ॥ He i, 13

निर्दुरोरन्त्यहलो लोपो वा भवति। णिसहो।

दुरो रलुकि तु ॥ १०१ ॥ He i 115

दुरो रेफलोपे सति आदेरुत ऊत्त्व तु[9] भवति। दूसहो। दुसहो। अन्त्यलोपाभावे कगटडेति[10] सलोपे शोर्लुप्तयवरशोदिरिति[11] दीर्घे। णीसहो। दूसहो। बाहुलकात्सलोपाभावे। णिस्सहो। दुस्सहो ॥

मन्तमणवन्तमाञ्आलुआलडरइल्लउल्लडत्ता[12]मतुप ॥१०२॥ He ii 159

मतुप्प्रत्ययस्य मन्तादादेशा यथाप्रयोगं भवन्ति। पुण्णमतो। धणमणो। भत्तिवतो। हणुमा। णेहालू। लोप इति[13] लोप। जडालो। गहिरो। सोहिल्लो। दप्पुल्लो[14]। माणइत्तो[1]। अत्र लोपो बाहुलकान्न भवति ॥

एतावत्। यावत्। तावत्। इयत्। कियत्।

वतुपो[16] डित्तिअ एतल्लुक् चैतद्यत्तद ॥ १०३ ॥ He ii, 156

एतद्यत्तद्भ्य परस्य वतुपो डित्[1] इत्तिअ इति भवति। एतदो लुक् च। एतावत्। इत्तिअ। यावत्। जित्तिअ। तावत्। तित्तिअ।

---

[1] ii 3 [2] Pā ii 4 71 [3] iii 7 [4] एक्कक्क P and T
[5] vii 2 [6] तग्गुणा T [7] xii 2 [8] T om च [9] ii 3
[10] iv 10 [11] xii 6 [12] °आलुआल° Tr1 °आलुआल° R and T °इल्ल° T °इत्ता Tr1, °इता Tr1[1], Tr1[2] P and T [13] iii, 7
[14] दप्पिल्लो R [15] °इतो R and T [16] मतुपो Tr1[1] [1] ii, 7

Hc ii 157 किमिदमश्च डेत्तिअडित्तिलडेद्दह[1] ॥ १०४ ॥

किमिदम्भ्यामितच्तत्वश्च[2] परस्य मतुपो डित[3] एत्तिअ[4] इत्तिल एद्दह इत्यादेशा भवन्ति । एतल्लक च । केत्तिअ । कित्तिल । केद्दह । एत्तिअं । इत्तिल । एद्दह । एत्तिअ[5] । इत्तिल । एद्दहं[6] । जेत्तिअ । जित्तिल । जेद्दह । तित्तिअ[7] । तेत्तिअ । तित्तिल । तेद्दह ॥

युष्मदीय ।

Hc ii 147 केर इदमर्थे ॥ १०५ ॥

इदमर्थे[9] विहितस्य कप्रत्ययस्य[10] केरो भवति । यथपर इति[11] तकार । तुम्हकेरो ॥

पीनत्वम् ।

Hc ii 154 त्वस्य तु डिमात्तणौ ॥ १०६ ॥

त्वप्रत्ययस्य डित[12] इमा त्तण इत्येतौ तु[13] भवत । पीणिमा । पीणत्तण । पक्षे । पीणत्त । त्वस्येति किम् । पीणआ । पीणदा ॥

चन्द्र ।

Hc ii 164. स्वार्थे तु कश्च ॥ १०७ ॥

स्वार्थे कप्रत्ययस्तु[13] भवति । ककारोच्चारण पैशाचिकभाषार्थम्[14] । चन्दओ ॥

हसिता ।

Hc ii 145 इरश्शीलाद्यर्थस्य ॥ १०८ ॥

शीलधर्मसाध्वर्थविहितस्य तृनादे[15] प्रत्ययस्य इर इति भवति । हसनशील । हसिरो ॥

Hc iii 132 तादर्थ्ये डेस्तु ॥ १०९ ॥

तादर्थ्ये डे सस्तु[16] भवति । देवस्स[17] । देवाय । देवार्थमित्यथ ॥

---

[1] °डेद्दह Tr1 °डोद्दह R and P [2] R and T om च [3] iv 7
[4] एत्तिह R and T [5] एत्तअ R [6] T om these three words
जत्तिअ R and T [8] xii 103 [9] Hc iv 3 120
[10] Thus Tr[1] and Tr[3] Tr[2] R and T om क Hc iv 3 1
[11] xii 43 [12] iv 7 [13] ii 3 [14] xx 4
[15] Pa iii 2 135 [16] iv 18, ii 3 [17] देवस्स R and T

THIRTEENTH SECTION

अथाव्ययविभाग ॥

पुनर्[1] ।

णिर्लुड्नपुनरि तु ॥ १ ॥ Hc 1 65

नपुनर्शब्दे[2] अन्त्यहल शिदिकारो[3] लुक च तु[4] भवति । णउणाइ । णउणा । पक्षे । णउण । णउणो इति तु सिद्धावस्थायामतो डो विसर्ग इति[5] डोआदेशे द्रष्टव्यम् । पुणाइ इति च दृश्यते ॥

उपरि ।

त्वदुत उपरिगुरुके ॥ २ ॥ Hc 1 108 109

उपरिगुरुकयोरादेरुकारस्य अत्त्व तु[4] भवति । स्वरेभ्यो वकादाविति[6] बिन्दु । अवरि । उवरि[7] ॥

यथा । तथा । अथवा । न वाव्ययोत्खातादाविति[8] ह्रस्व । जह । जहा । तह । तहा । अहव । अहवा ॥

सदा ।

इत्तु सदादौ ॥ ३ ॥ Hc 1 72

सदादिष्वादेराकारस्य इत्त्व तु[4] भवति । सइ । सआ ॥

इति भणितम् ।

इतौ तो वाक्यादौ ॥ ४ ॥ Hc 1 91

वाक्यादिभूते इतिशब्दे तकारसंबन्धिन इत अद्भवति । इअ भणिअ ॥

यावत् । तावत् ।

एवमेवदेवकुलप्रावारकयावज्जीवितावटावर्तमानतावति व ॥ ५ ॥ Hc 1 271

एवमेवादिष्वन्तर्वर्तमानस्य वकारस्याचा सहितस्य[9] लुग्वा भवति । अन्त्यलोप[10] । जा । जाव । ता । ताव ॥

इदानीम् ।

---

[1] T om this word [2] R and T om न [3] ii 5 [4] ii 3 [5] vii 28 [6] xii 2 [7] अपरि । उपरि T [8] xii 25 [9] °स्याधसहितस्य T [10] T om this word vii 2

अभ्युपगमे आम[1] ॥ १३ ॥ He ii 177

अभ्युपगमे आम[1] इत्यव्यय प्रयोक्तव्यम् ॥

त वाक्योपन्यासे ॥ १४ ॥ He ii, 176

त इत्यव्यय वाक्योपन्यासे प्रयोज्यम् ॥

णइचेअचिअच्च[2] एवार्थे ॥ १५ ॥ He ii 184

अवधारणार्थे[3] णइ चेअ चिअ च्च[4] इति चत्वार प्रयोज्या[5] ॥

हद्धि[6] निर्वेदे ॥ १६ ॥ He ii 192

निर्वेदे हद्धीति प्रयोज्यम् ॥

मिवपिवविवविअवव्व इवार्थे ॥ १७ ॥ He ii 182

इवार्थे[7] मिव पिव विव विअ व व्व इति षट् वा[8] प्रयोज्या ॥

किरइरहिर किलार्थे ॥ १८ ॥ He ii 186

किर इर हिर इति किलार्थे वा प्रयोज्या ॥

अम्मो[9] आश्चर्ये ॥ १९ ॥ He ii 208

अम्मो इत्याश्चर्ये प्रयोज्यम् ॥

आनन्तर्ये णवरिअ[10] ॥ २० ॥ He ii 188

णवरिअ इत्यानन्तर्ये प्रयोज्यम् ॥

केवले णवर[11] ॥ २१ ॥ He ii 187

केवलेऽर्थे णवर इति प्रयोज्यम् ॥

वा सख्या मामिहळाहळे[12] ॥ २२ ॥ He ii 195

सख्या आमन्त्रणे[13] मामि हळा हळे इति वा प्रयोज्यम् ॥

---

[1] आम् Tri[1] and T [2] •च्च Tri •च्छ R and T [3] •णेऽर्थे R [4] च्छ R and T [5] प्रयोक्तव्या T [6] हद्धी He ii, 192 [7] T om this word [8] T om वा [9] थंहो Tri[3] अह्मो Tri and T [10] णवरि Tri[1] [11] T om this Sūtra. [12] •हलाहले Tri[2a] and Tri[3] [13] सख्यामन्त्रणे T

He ii 195 दे समुखीकरणे च ॥ २३ ॥

समुखीकरणे सखाराधनया आमन्त्रणे च दे इति प्रयोज्यम् ॥

He ii 3 ण्णणाइ नजर्थे ॥ २४ ॥

नञर्थे णग णाइ इति प्रयोज्यम् ॥

He ii 207 मणे[1] विमर्शे ॥ २५ ॥

विमर्शे मणे इति प्रयोज्यम् ॥

He ii 191 माइ मार्थे ॥ २६ ॥

माइ इति मार्थे प्रयोज्यम् ॥

He ii 183 लक्षणे जेणतेण ॥ २७ ॥

जेण तेण इत्येतो लक्षणे प्रयोज्यौ ॥

He i, I 2 त्वोऽवापोता ॥ २८ ॥

अव अप उत इत्येते ओ इति तु[4] प्रयोज्याः । ओआरो । अवतार अपका
रो[5] वा । ओ विरएमि । उत विरचयामि[6] । पक्षे । अवआरो । इत्यादि ॥

प्रत्येकम् ।

He ii 210 प्रत्येकम पाडिएक्कपाडिक्क[8] ॥ २९ ॥

पाडिएक्कं[7] । पाडिक्कं ॥

He ii 212 उहरा इतरथा ॥ ३० ॥

He ii 211 उज्ञ[10] पश्य ॥ ३१ ॥

उव्वइ[11] इति च दृश्यते ॥

इति सकलविद्याविशारदस्य समुद्रबन्धयज्वन सूनुना
सिंहराजनामधेयेन विरचिते प्राकृतरूपावतारे
प्राकृतभाषायां सुबन्तविभाग समाप्त ॥

---

[1] मणे Tri [2] माइ HC ii 191 [3] त्वोद्वा॰ Tri[2] and Tri[3] पोता Tri[1] and Tri[2b], ॰पोतौ Tri[2a] and Tri[3] ॰पोत P and T [4] u ? [5] Thus Tri अपकारो R and T [6] Thus Tri वितामि R विचयामि T [7] R and T om this word [8] R and T om this Sūtra (Tri ii 1, 69) [9] T om this word [10] उज्ञ Tri[1] उव Tri[2] Tri[3] R and T [11] उव्वइ Tri[1], उवइ Tri[2] and Tri[3] इवइ R and T

FOURTEENTH SECTION

अथ तिङन्तविभक्तय [1] प्रदर्श्यन्ते ॥

हसे हसने । षह मर्षणे । वर्तमाने लट्[2] । हस् ति । सह ते । इति स्थिते ।

लटस्तिप्ताविजेच्[3] ॥ १ ॥ Hē iii, 13

लडादेशौ तिप् त इत्येतौ प्रत्येकमिच् एच् इति भवत । चकारौ ऊरचितीति[4] विशेषणार्थौ । इजादीनां प्रत्येक तिबाद्यादेशत्वादत्र धातूनां परस्मैपदित्वादिति विशेषाभाव । हलोऽगित्यगागम[5] । वा लङ्लोडित्येत्त्वम्[6] । अपद इति[7] निषेधादयादेशगुणवृद्धयो[8] न भवन्ति । हसेइ । हसइ । हसेए । हसए । सहेइ । सहइ । सहेए । सहए । द्वित्वविवक्षायां द्विवचनस्य बहुवचनमिति[9] झिझौ भवत ।

झिझौ न्तिन्तेइरे ॥ २ ॥ Hē iii 14

लडादेशौ झिझौ[10] । तयो[11] न्ति न्ते इरे इति त्रयो भवन्ति । हसेन्ति । हसेन्ते । हसेइरे । हसन्ति । हसन्ते । हसइरे । सहेन्ति । सहेन्ते । सहेइरे । सहन्ति । सहन्ते । सहइरे । इरादेशे एत्त्वपक्षे लोप इत्येकारलोपे[12] । हसिरे । सहिरे । इति रूपमित्यन्ये ।

सिप्थास्सेसि[13] ॥ ३ ॥ Hē iii 14

लडादेशौ सिप्थासौ प्रत्येक से सि इति भवत । हसेसे । हससे । हसेसि । हससि । सहेसे । सहसे । सहेसि । सहसि ।

थध्वमित्थाहचौ ॥ ४ ॥ Hē iii 14

लडादेशौ थध्वमौ प्रत्येकमित्था हच् इति[14] भवत । हचि चकार इहहचोर्हस्येति[15] विशेषणार्थ । वा लङ्लोडित्येत्त्वे[16] लोप इत्येकारलोप[17] । हसित्था । सहित्था । एत्त्वाभावपक्षे बहुलाधिकारादेकपदेऽपि[18] गुणे[19] संयोग इति[20] स्वरूपेण ह्रस्वे च । हसेत्था । सहेत्था । हादेशे । हसेह । हसह । सहेह । सहह ।

---

[1] तिङ्विभक्तय R Pī iii 2 123 [3] °विचेचि Tri [1], °विचेच् Tri [4] xiv 13, ऊचितीति T [5] xii 90 [6] xii 91 iii 2 [8] Pī vi 1 78 87, and 88 [9] iv 8 [10] Pā iii 4 78 [11] R om this word [12] iii 7 [13] °सी Tri [1] and Tri [2] [14] T om इति [15] xviii 10 [16] xii, 91 [17] iii 7 [18] वाहुलकाधि° T, iii 1 and 2 [19] Pā. vi 1 87 [20] iv 25

Hé ii 196 दे समुखीकरणे च ॥ २३ ॥

समुखीकरणे चकारात्सख्या आमन्त्रणे च दे इति प्रयोज्यम् ॥

Hé ii, 190 अणणाइ नञर्थे ॥ २४ ॥

नञर्थे अण णाइ इति प्रयोज्यम् ॥

Hé ii 20 मणे[1] विमर्शे ॥ २५ ॥

विमर्शे मणे इति प्रयोज्यम् ॥

Hé ii 191 माइ मार्थे ॥ २६ ॥

माइ इति मार्थे प्रयोज्यम् ॥

Hé ii 183 लक्षणे जेणतेण ॥ २७ ॥

जेण तेण इत्येतौ लक्षणे प्रयोज्यौ ॥

Hé i 172 त्वोऽवापोता[3] ॥ २८ ॥

अव अप उत इत्येते ओ इति तु[4] प्रयोज्या । ओआरो । अवतार अपका रो[5] वा । ओ विरएमि । उत विरचयामि[6] । पचे । अवआरो । इत्यादि ॥

प्रत्येकम् ।

Hé ii 210 प्रत्येकम पाडिएक्कपाडिक्क[8] ॥ २९ ॥

पाडिएक्क[7] । पाडिक्क ॥

Hé ii 212 इहरा इतरथा ॥ ३० ॥

Hé ii 211 उअ[10] पश्य ॥ ३१ ॥

उअह[11] इति च दृश्यते ॥

इति सकलविद्याविशारदस्य समुद्रबन्धयज्वन सूनुना
सिंहराजनामधेयेन विरचिते प्राकृतरूपावतारे
प्राकृतभाषायां सुबन्तविभाग समाप्त ॥

---

[1] मणे Tri   माइ Hé ii 191   त्वोदवा° Tri[2] and Tri ... °पोता Tri[1] and Tri[2b], °पोतो Tri[2] and Tri[3], °पोत R and ... [4] ii 3   [5] Thus Tri   अपतारो R and T   [6] Thus Tri ... विरसामि P   विरयामि T   [7] R and T om this word   [8] R ... T om this Sūtra (Tri ii, I 69)   [9] T om this word   [10] ... Tri[1] उव Tri[2] Tri[3] R and T   [11] उअह Tri[1] उवह Tri[2] ... Tri[3] इवह P and F

Fourteenth Section

अथ तिङन्तविभक्तय[1] प्रदर्श्यन्ते ॥

हसे हसने। षह मर्षणे। वर्तमाने लट्[2]। हस् ति। सह् ते। इति स्थिते।

लटस्तिप्तावि जेच्[3] ॥ १ ॥ He III, 139

लडादेशौ तिप् त इत्येतौ प्रत्येकमिच् एच् इति भवत । चकारौ इरचितीति[4] विशेषणार्थौ । इजादीनां प्रत्येक तिवाद्यादेशत्वादच धातूनां परस्मैपदित्वादिति विशेषाभाव । हलोऽगित्यगागम[5]। वा लड्लोडित्येत्त्वम्[6]। अपद इति[7] निषेधाद्यादेशगुणवृद्धयो[8] न भवन्ति। हसेइ । हसइ । हसेए । हसए । सहेइ । सहइ । सहेए । सहए । द्वित्वविवक्षायां द्विवचनस्य बहुवचनमिति[9] झिझौ भवत ।

झिझौ न्तिन्तेइरे ॥ २ ॥ He III 142

लडादेशौ झिझौ[10]। तयो[11] न्ति न्ते इरे इति त्रयो भवन्ति । हसेन्ति । हसेन्ते । हसेइरे । हसन्ति । हसन्ते । हसइरे । सहेन्ति । सहेन्ते । सहेइरे। सहन्ति। सहन्ते। सहइरे। इरादेशे एत्त्वपक्षे लोप इत्येकारलोपे[12] । हसिरे । सहिरे । इति रूपमित्यन्ये ।

सिप्थासोस्सि[13] ॥ ३ ॥ He III 140

लडादेशौ सिप्थासौ प्रत्येक से सि इति भवत । हसेसे । हससे । हसेसि । हससि । सहेसे । सहसे । सहेसि । सहसि ।

थध्वमित्थाहचौ ॥ ४ ॥ He III 143

लडादेशौ थध्वमौ प्रत्येकमित्था हच् इति[14] भवत । हचि चकार इहहचोहस्येति[15]विशेषणार्थ । वा लड्लोडित्येत्त्वे[16] लोप इत्येकारलोप[17]। हसित्था । सहित्था । एत्त्वाभावपक्षे बहुलाधिकारादेकपदेऽपि[18] गुणे[19] संयोग इति[20] ह्रस्वत्वेन ह्रस्वे च । हसेत्था । सहेत्था । हादेशे । हसेह । हसह । सहेह । सहह ।

---

[1] तिङ्विभक्तय R [2] Pā iii 2 123 [3] •विचेचि Tri[1], •विचेच् Tri[2] [4] xiv 13, इचितीति T [5] xii, 90 [6] xii 91 [7] iii 2 [8] Pā vi 1 79 87 and 88 [9] iv, 8 [10] Pā iii 4 78 [11] R om this word [12] iii 7 [13] •सो Tri[1] and Tri[2] [14] T om इति [15] xviii, 10 [16] xii 91 [17] iii, 7 [18] बाहुलकाधि• T iii 1 and 2 [19] Pā vi 1 87 [20] iv 25

II 4 182 दे मन्गोहारी च ॥ २३ ॥

मनुष्येषु पञ्चशाखाया आमन्त्रणे च दे इति प्रयोक्तव्यम् ॥

II 4 180 दाराणाइ नरर्द्धे ॥ २४ ॥

नरार्धे भग गाह इति प्रयोक्तव्यम् ॥

II 4 ? मणि[1] विमर्शे ॥ २५ ॥

विमर्शे मणे इति प्रयोक्तव्यम् ॥

II 4 191 माइ[2] मार्थे ॥ २६ ॥

माइ इति मार्थे प्रयोक्तव्यम् ॥

II 4 182 स्वगणे त्रेणतिरा ॥ २७ ॥

त्रैण मल इं रता भवति प्रयोक्तव्यः ॥

II 4 ? लाउ नापोता[3] ॥ २८ ॥

अव अप उत इत्येतेषां ओ इति गु[4] प्रयोक्तव्यम् । ओयारो । अवगाह अवका
सो[5] वा । ओ विरपदि । उत विरपदि[6] । पंखे । ओवहारो । इत्यादि ॥
प्रयोक्तव्यम् ।

II 4 210 प्रत्येकम पाडिएक्कपाडिक्क[7] ॥ २९ ॥

पाडिएक्कं । पाडिक्कं ॥

II 4 212 उपरा इतरथा ॥ ३० ॥

II 4 211 उत्त[10] पश्य ॥ ३१ ॥

उत्तह[11] इति च दृश्यते ॥

इति सकलविद्याविशारदेन मधुरवनयस्थेन मुमुना
मिहरावनामधेयेन विरचिते प्राकृतकल्पतरौ
प्राकृतभाषायां मुख्यविभाग समाप्त ॥

---

[1] मणि Tri. माइ II 4 191 [3] लोइपा॰ Tri.[2] and Tri.[3] ॰पोता Tri.[1] and Tri.[2] ॰पोतो Tri. and Tri.[4] ॰पोत R and T [4] II 3 [5] Thus Tri., अपतारो R and T [6] Thus Tri. वितसामि R वितयामि T [7] R and T om this word. [8] R and T om this Sūtra (Tri II 1 69) [9] T om this word [10] उत्त Tri.[1] उत्त Tri.[2] Tri.[3], R, and T [11] उत्तह Tri.[1], उत्तह Tri.[2] and Tri.[3], इतह R and T

FOURTEENTH SECTION

अथ तिङन्तविभक्तय[1] प्रदर्श्यन्ते ।

हसे हसने । वह ग्रथने । वर्तमाने लट्[2] । हस् ति । वह ते । इति स्थिते ।

ल्टस्तिप्ताविजेच[3] ॥ १ ॥ iii

अकारादेशो तिप् त इत्येतौ प्रत्येकमिच एच् इति भवत । एकारो ऽऽदितीति[4] विशेषणार्थः । इत्यादीनां प्रत्येकं विधानादित्यादेच प्राकृते परस्मैपदात्मनेपदविभागाभाव । हसो ऽगिञ्जगासन[5] । वा अदन्तोद्दिष्ट[6] । अदद् इति निषेधादयादेशगुणवृद्ध्या[7] न भवन्ति । हसइ । हसए । हसेइ । हसेए । वहइ । वहए । वहेइ । वहेए । द्वितीयवचनाभावाद् बहुवचनमिति[8] द्वित्वे भवत ।

न्तिन्ते न्तेइरे ॥ २ ॥ iii

अकारादेशो झिझ[9] । तयो[10] न्ति न्ते इरे इति त्रयो भवन्ति । हसन्ति । हसन्ते । हसेइरे । हसेन्ति । हसेन्ते । हसइरे । वहन्ति । वहन्ते । वहेइरे । वहेन्ति । वहन्ते । वहइरे । इत्यादेशे एकारपक्षे लोप इत्येकारलोपे[11] । हसिरे । वहिरे । इति रूपान्तरमपि ।

सिप्थासोसि[12] ॥ ३ ॥ iii

अकारादेशो सिप्थासो प्रत्येकं से सि इति भवत । हससे । हससि । हसेसि । हसेसे । वहसे । वहसि । वहेसि । वहेसे ।

थध्वमित्थाह्चौ ॥ ४ ॥ iii

अकारादेशो थध्वमो प्रत्येकमित्था हच् इति[13] भवत । इति चकार इत्युच्चारणार्थमिति[14] विशेषणार्थ । वा अदन्तोद्दिष्ट[15] लोप इत्येकारलोप[16] । हसित्था । वहित्था । एकारपक्षे वर्णाधिकारादेकपदे ऽपि[17] गुणे[18] संयोग इति[19] ह्रस्वेन हसे॰ च । हसेत्था । वहेत्था । हादेशे । हसेह । हसह । वहह । वहेह ।

[1] तिङ्विभक्तय R   [2] Pā iii 2 123   [3] ॰विवेचि Tri[1], ॰विवेच् Tri[2]   [4] xiv, 11 उद्यीतीति T   [5] xii 90   [6] xii 91
[7] iii 2   [8] Pā vi 1, 78 87 and 89   [9] iv 8   [10] Pā iii, 1 78
[11] R om this word   [12] iii 7   [13] ॰मो Tri[1] and Tri[2]
[14] T om इति   [15] xviii, 10   [16] xii, 91   [17] iii, 7
[18] वाक्यकाधि॰ T, iii, 1 and 2   [19] Pā vi, 1, 87   [20] iv, 25

He iii 141 मि मिचिटो[1] ॥ ५ ॥

लडादेशा मिपिटा मि इति भवति ।

He iii 154 तु मौ ॥ ६ ॥

अदन्ताद्धातोर्मौ परे आत्तु भवति । हसामि । पक्षे एत्वम्[2] । हसेमि । उभयाभावपक्षे । हसमि । एवं सहामि । सहेमि । सहमि ।

He iii 144 मोमसु मस्महिट[3] ॥ ७ ॥

लडादेशा मस्महिङो मो म मु इति त्रयो भवन्ति ।

He iii 145 मोममुष्विच्च ॥ ८ ॥

अकारान्ताद्धातोर्मोममुषु परेषु अत इत्त्वं पक्षादात्त्वं च तु[4] भवति । हसिमो । हसिम । हसिमु । हसामो । हसाम । हसामु । उभयाभावे एत्वे । हसेमो । हसेम । हसेमु । सर्वाभावपक्षे[5] । हसमो । हसम । हसमु । एवं सहिमो । सहिम । सहिमु । सहामो । सहाम । सहामु । सहेमो । सहेम । सहेमु । सहमो । सहम । सहमु ॥

भू सत्तायाम् ।

He iv 60 होहुवहवा भुवस्तु ॥ ९ ॥

भवतेर्धातोः हो हुव हव इति त्रय आदेशास्तु भवन्ति । होइ । हुवइ । हवइ ।

He iv 238 अचोऽचाम् ॥ १० ॥

धातुष्वचां स्थाने अचो बहुलं भवन्ति । हिवइ । शेषं हसिवत् ।

He iv 240 त्वनत ॥ ११ ॥

अकारान्तवर्जितस्याजन्तस्य धातोरणागमस्तु भवति । तिप्सिपौ इत्यादिषु चतुर्ष्वपि[6] प्राप्तेषु[7] ।

---

[1] मिमिचिटो Tri [2] ii 3 [3] xii 91 [4] ˚हिङ् Tri ˚हिडी R and T [5] सर्वाभावे R [6] इत्यादिष्वपि चतुर्षु T [7] xiv, 1 and 3

अत एवैच्से ॥ १२ ॥ He iii, 145

इति तिप्सिपोरादेशौ एच् से[1] इत्येतावकारान्तादेव भवतो नान्यस्मादिति नियमात् एच् से इत्येतौ न भवतः । वा सङ्ख्योडित्वेस्सम्[2] । होएइ । होएए । होअइ । होअए । होइ । होएसे । होअसे । होएसि । होअसि । होसि । झयादौ[3] ।

हुरचिति[4] ॥ १३ ॥ He iv, 61

चिद्वर्जिते प्रत्यये परे भुवो हु इत्यादेशस्तु[5] भवति । त्वनत इत्यगागमे[6] । हुएति । हुअति । पक्षे । हुति । हादेशाभावपक्षे । होएति । होअति । होति । हुएते । हुअते[7] । हुते । होएते । होअते । होते । हुएइरे । हुअइरे । हुइरे । होएइरे । होअइरे । होइरे । अत एवैच्से इति[8] नियमात् से न भवति । हुएसे । हुअसे । हुएसि[9] । हुअसि । हुसि । हुएइत्था । हुअइत्था । होएइत्था । होअइत्था । होइत्था । हचि[10] चित्त्वेन हादेशाभाव[11] । होएह । होअह । होह । हुआमि । हुएमि । हुअमि । हुमि । होआमि । होएमि । होअमि । होमि । हुइमो । हुइम । हुइमु । हुआमो । हुआम । हुआमु । हुएमो । हुएम । हुएमु । होइमो । होइम । होइमु । होआमो । होआम । होआमु । होएमो । होएम । होएमु । होअमो । होअम । होअमु । हुमो । हुम । हुमु । होमो । होम । होमु । आदेशानामभावपक्षे । भू इ । इति स्थिते ।

उवर्णस्याव ॥ १४ ॥ He iv 233

धातोरन्त्यस्योवर्णस्य अव इत्यादेशो भवति । भवइ । शेष हसिवत् । हादेशे[11] तु विधानसामर्थ्यादवादेशाभाव । अवादेशे क्रियमाणे हवादेशैनैव[1] सिद्धत्वात् व्यर्थ स्यात् ॥

पुनरपि हसादिषु लक्ष्येव विशेष प्रदर्श्यते ।

---

[1] xiv 1 and 3 [2] xii 91 [3] झादौ T xiv 2 [4] हुरचिति Tri[2] and Tri[3], हुरचि Tri[1], हुचिति R and T [5] ii, 8 [6] xiv 11 [7] P om this word [8] xiv 12 [9] R om this word [10] xiv 4 [11] xiv 13 [1] xiv 9 हादेशे॰ R

He iii,177 लड्लृटोश्च ज्जर्जार्[1] ॥ १५ ॥

लङ्लृटोश्चकाराद्विध्यादिषु च विहितस्य स्थाने ज्जा[2] ज्ज वा इत्येतौ भवतः ।

He iii 159 ज्जाज्जे[4] ॥ १६ ॥

ज्जा ज्ज इत्येतयोः परतोऽत[3] एत्वं भवति । हसेज्ज । हसेज्जा । पुरुषत्रयेऽप्येते एव रूपे ॥

He iii,178 मध्ये चाजन्तात् ॥ १७ ॥

अजन्ताद्धातोः प्रकृतिप्रत्यययोर्मध्ये चकारात्प्रत्ययानां च स्थाने ज्जा[2] ज्ज वा इत्येतौ भवतो लङ्लृटोर्विध्यादिषु च । होज्जइ । होज्जाइ । इत्यादि । न स्वमत इत्यगागमः[5] । ज्जाज्ज इत्येत्त्वम् । होएज्जाइ । होज्ज । होज्जा । होएज्ज । होएज्जा । अवादौ । ऊज्जइरे । ऊज्जाइरे[9] । इत्यादि । ऊएज्जइरे । ऊएज्जाइरे । ऊज्ज । ऊज्जा । ऊएज्ज । ऊएज्जा । अन्ये त्वन्येषामपि लकाराणामिमावादेशाविच्छन्ति । होज्ज । भवति भवेत् भवतु अभवत् अभूत् बभूव भूयात् भविता भविष्यति अभविष्यद्वा ॥

चिञ् चयने । धुञ् कम्पने ।

He iv 241 णो हस्वश्च चिजिपूश्रुधूस्तुहुलूभ्यः[10] ॥ १८ ॥

चि जि पू श्रु धू स्तु हु लू इत्येतेभ्यः परो ण[11] इत्यागमो भवति । तत्सन्नियोगेन ह्रस्व । दीर्घस्य च ह्रस्वः[12] । चिणइ । अचोऽचामित्यचि[13] । धुणइ । धुणइ[14] । बहुलाधिकारात्क्वचिद्विकल्पः[15] । तथ ।

He iv 23 योरेद् ॥ १९ ॥

इय उव यु । तस्य धातोरिवर्णोवर्णयोरेदोतौ यथासङ्ख्यं भवतः ।

---

[1] जजारौ Tr.[3] [2] Hc iii 3 161 [3] iv 19 [4] ज्जाज्जे Tr ज्जाज्जो R and T [5] T om ऽत [6] xiv, 11 xiv, 16 [8] xiv 2 [9] ऊज्जइरे । ऊज्जाइरे R and T [10] T om this compound [11] ण Tr णो R and T [12] दीर्घस्य ह्रस्वश्च R [13] xiv 10 [14] T om this word. [15] iii 1

उग्विणइ । उग्घेअइ । उग्घेइ[1] । इत्यादि । अस्योवर्णस्याम इत्यस्य प्रयोगवशात् व्यवस्था द्रष्टव्या । शेषं पूर्ववत् ॥

डुकृञ् करणे ।

कृञ कुण ॥ २० ॥ Hē iv, 65

अत्र कुण इति तु[2] भवति । कुणइ । इसियत्प्रक्रिया । पक्षे ।

अर उ ॥ २१ ॥ Hē iv, 234

धातोरन्त्यस्य ऋवर्णस्य अर इति भवति । करइ ॥

वृष सेचने । कृष आकर्षणे । मृष तितिक्षायाम् । हृष तुष्टौ ।

अरि वृषाम् ॥ २२ ॥ Hē iv, 235

वृषप्रकाराणां धातूनामृवर्णस्य अरि इत्यादेशो भवति । शोसल[4] । इलोऽक[5] । वरिसइ । करिसइ । मरिसइ । हरिसइ ॥

रुष रोषे । शुष शोषणे । पुष पुष्टौ । दुष वैकृत्ये । तुष प्रीतौ ।

रुषगेऽचा[6] दि ॥ २३ ॥ Hē iv 236

रुषादिषु धातुष्वचो दीर्घो भवति । रूसइ । सूसइ । पूसइ । दूसइ । तूसइ ॥

शक्ल शक्तौ । पच सेचने । तुट छेदने । कुप कोपे । णश अदर्शने ।

शकगे ॥ २४ ॥ Hē iv 230

शकादिष्वन्त्यस्य द्वे रूपे भवत । सक्कइ । सच्चइ । तुट्टइ । कुप्पइ । णस्सइ । अचोऽचामिति बाहुलके दीर्घे । णासइ । नासइ वा ॥

अस भुवि । अस् इ । अस् ए । इति स्थिते । अस्तेरिति वर्तमाने ।

तिङाऽत्थि ॥ २५ ॥ Hē iii 148

अस्तेस्तिबादिना सह अत्थि इत्यादेशो भवति । तिङशब्देन तिबाद्या देशा इजाद्य[8] परिगृह्यन्ते । अत्थि सो । अत्थि ते । अस सि । अस् से । इति स्थिते ।

---

[1] उग्घेउ R and T [2] xiv 14 [3] ii 3 [4] iv, 29 [5] xii 90
[6] ऽचो Tri , R and P omit [7] xiv 10 [8] xiv, 1

Pt iii 146 सिना सिल्[1] ॥ २६ ॥

असेः सिना मध्यमपुरुषैकवचनेन सह सिसि[2] इति भवति । तुम सि । सिआदेशे तु । अत्थि तुम । बहुवचने । अत्थि तुम्हे । उत्तमपुरुषे ।

He iii 147 त्वस्तेर्म्हम्होम्हि[3] ममोमिना[4] ॥ २७ ॥

असेर्म मो मि[5] इत्यादेशैः सह यथासंख्यं म्ह म्हो म्हि इत्यादेशास्तु[6] भवन्ति । अस्मि । म्हि । म्ह । म्ह । म्हो । पक्षे । अत्थि अहं । अत्थि अम्हे ।

लिङ्लोटोः । विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषु लिङ् लोट् चेति लिङ्लोटौ ।

H iii 1 3 एकस्मिन्प्रथमादेर्विध्यादिषु दुसुमु ॥ २८ ॥

विध्याद्यर्थविहितानां प्रथमादिपुरुषाणामेकत्वे वर्तमानानां प्रत्ययानां स्थाने यथासंख्यं दु सु मु इत्यादेशा भवन्ति । हसउ । लोटि । वा लङ्लोटोरित्येत्त्वम्[7] । हसेउ । सर्वत्र एत्वाभावे लिङ्वद्रूपम् । हसेत् हसतु वेत्यर्थः । मध्यमपुरुषैकत्वे ।

He iii 175 लुगिज्जहीज्जस्विज्जेऽत ॥ २९ ॥

अकारात्परस्य[9] सोर्लुक् इज्जहि इज्जसु इज्जे इति त्रय आदेशास्तु[6] भवन्ति । हस[10] । बहुलाधिकारादेकपदेऽपि[11] गुणो । हसेज्जहि । हसेज्जसु । हसेज्जे । लोटि एत्वे[8] । हसे । हसेइज्जहि । हसेइज्जसु । हसेइज्जे ।

He iii 174 सोस्तु[12] हि ॥ ३० ॥

सोर्मध्यमपुरुषैकवचनादेशस्य[13] हि इत्यादेशस्तु[6] भवति । हसहि । लोटि । हसेहि । ह्यादेशाभावे । हससु । हसेसु । सर्वत्र हसेः हस वेत्यर्थः । हससु । लोटि एत्वे[8] । हसेसु । अत्र सोर्मसुष्विक्षेतीत्त्वं[15] न भवति । तत्र साहचर्येण बहुवचनादेशस्य मु इत्यस्य ग्रहणात् । हसेय हसानि वेत्यर्थः । बहुत्वविवक्षायाम् ।

---

[1] सिस Tri , P om the Sūtra [2] ii 4 [3] Tri[1] and Tri[2] om तु [4] मिममोमुना T [5] असेर्मि म मो मु T [6] ii 3 [7] Pā. iii 3 161 and 162 [8] xii 91 [9] अकारान्तात्परस्य P [10] P om हस [11] iii 1 and 2 [12] P7 vi 1 87 [13] सेस्तु Tri[1] and Tri[2] [14] xiv 28 [15] xiv, 8 °क्षेत्त्व R and T

वहौ[1] न्तुहमो ॥ ३१ ॥ He iii 176

विध्यार्थविहितानां चकुले वर्तमानानां प्रथमपुरुषादिप्रत्ययानां स्थाने यथासंख्यं न्तु ह मो इत्यादेशा भवन्ति । हसतु । हसेतु । हसन्तु हसेयुर्वा । हसह । हसेह । हसेत हसत वेत्यर्थ । मोमम्र्ष्विच[7] । हसिमो । हसामो । हसेमो । हसमो । हसेम हसाम वेत्यर्थ । एवं सहउ । सहेउ[4] । होअउ[5] । होउ[6] । इत्यादि । तत्र होआदेशे त्वात इत्यागमाभावे अत इति वचनात्[8] लुगादयो न भवन्ति । होहि । होमु । लडलृटोर्य जर्जारित्यादेशयो[9] लिडि ।

त्विज्जाल्लिड ॥ ३२ ॥ He iii 165

लिडस्त्यादेशाज्ज इत्यस्मात्पर इकारस्तु[10] प्रयोक्तव्य । जाज्ज इत्येत्वम्[11] । हसेज्जइ । पक्षे । हसेज्ज । जारादेशे । हसेज्जा । मध्ये चाजन्तादित्य नयोरादेशपक्षे[12] । होज्ज[13] । मध्यभूते । होज्जउ । जारि । होज्जाउ । होज्जा । लोटि । हसेज्ज । हसेज्जा । होज्जउ । होज्ज । होज्जाउ । होज्जा ॥ नृलृटो ।

भविष्यति हिरादि ॥ ३३ ॥ He iii, 166

भविष्यदर्थविहिते प्रत्यये परे तस्यैवादि हि इति प्रयोक्तव्य ।

एच्च क्तातुतव्यभविष्यति ॥ ३४ ॥ He iii 157

क्तातुतव्येषु भविष्यत्कालविहिते[14] च प्रत्यये परे[15] अत एत्त्वं चकारादित्त्वं च भवति । इजादौ हिलुक च वेति[16] ज्ञापकात्लटस्तिप्ता विति[17] लडविषयोक्ता इजादयो लृलुटोभवन्ति । हसेहिइ । हसिहिइ ।[18] हसेहिए । हसिहिए[19] । हसेहिन्ति । हसिहिन्ति । हसेहिन्ते । हसिहिन्ते । हसेहिइरे । हसिहिइरे । हसेहिसे । हसिहिसे । हसेहिसि । हसिहिसि । हसेहित्था । हसिहित्था । हसेहिह । हसिहिह । उत्तमपुरुषैकत्वे ।

---

[1] वहौ Tri, वहमां P and T R om this word xiv 8
[4] सहइ । सहेइ R and T [5] होअइ T [6] होइ T, हो P
[7] xiv, 11 [8] xiv, 29 [9] xiv 15 [10] ii 3 [11] xiv 16
[12] xiv, 17 [13] होज्जा R and T [14] ०विहितेषु R and T
[15] च प्रत्ययेषु च परेषु T [16] xiv 40 [17] xiv 1
[18] T adds हसेहि [19] हसिए T

I iii 167 ## सं[1] ॥ ३५ ॥

धातो: परे भविष्यति स्मि से स्मि सं इति वा भवति । बाहुलका-
द्द्वितीयेऽपि दृश्यतामेषा । हसिस्सं । हसिस्सं ।

He iii 167 ## हास्सा मिमोमुमे वा ॥ ३६ ॥

भविष्यदर्थे उत्तमपुरुषाणां मि मो म मु इत्येतेषु[2] परेषु तेषामेवादौ
हा स्सा इत्येतौ वा प्रयोक्तव्यौ । हसिहामि[3] । हसेहामि । हसिस्सामि ।
हसेस्सामि । पक्षे । हसेहिमि । हसिहिमि । बहुलं ।

He iii 169 ## हिस्साहित्था मुमोमस्य ॥ ३७ ॥

भविष्यति मु मो म इत्येतेषां स्थाने हिस्सा हित्था इत्येतौ धातोः परौ
वा प्रयोक्तव्यौ । हसेहिस्सा । हसिहिस्सा । हसेहित्था । हसिहित्था । हास्सा
मिमोमुमे वेति[4] हास्सादेशयोः । हसिस्सामो । हसिस्सामो । हसेस्सामु ।
हसिस्सामु । हसेस्साम । हसिस्साम[5] । हसेहाम । हसिहाम । बाहुलकात्तु
विषये मोम्मो परतो हा न भवति । हसेहामो । हसेहामु । पक्षे । हसेहिमो ।
हसिहिमो । हसेहिमु । हसिहिमु[7] । हसेहिम । हसिहिम[9] । एवं महेहिइ ।
महिहिइ[10] । इत्यादि ॥

हसेमि । भवत्येति वर्तमाने ।

He iv 214 ## क्रा भूतभविष्यति च कृञ ॥ ३८ ॥

कृञोऽभ्यस्य का इत्यादेशो भवति भूतभविष्यत्प्रत्यये[11] । चकारात्
तव्यहासु च परतः । काहिइ । अपदेऽपि प्राकृतकालयो[12] । काही ।
करिष्यति कर्ता वेत्यर्थः । उत्तमपुरुषविकल्पे ।

---

[1] मम Tri[1] and Tri[2] सर Tri[2], रस T [2] iv, 10 [3] xiv 5 and 7 [4] R om this word [5] xiv 36 [6] P om this word [7] हाहामो । हाहामु R हसामो । हसामु T [8] हसिमु T [9] R om these two words [10] महिहि I [11] T om भवति भूत° [12] in 1 and 2

कृदो ह[1] ॥ ३९ ॥ He iii 170

करोतेर्ददातेश्च भविष्यति विहितस्य मे स्थाने ह इति वा प्रयोक्तव्यम्[2]। काहं । पक्षे । काहिमि । इत्यादि ॥

दृशिर् प्रेक्षणे । गम्लृ गतौ ।

इच्छ[3] दृशिगम इजादौ हिलुक् च वा ॥ ४० ॥ He iii 172

दृशिगमिभ्यां भविष्यदादेशेष्विजादिषु[4] परेषु डिदच्छ[5] इति वा भवति । हेर्लुक् च वा भवति । एष क्त्वातुमित्यिकारेकारो[6] । दच्छेइ । दच्छिइ । दच्छेहिइ । दच्छिहिइ । गच्छेइ । गच्छिइ । गच्छेहिइ । गच्छिहिइ । पक्षे । दरिसिहिइ । इत्यादि ।

भिदिविदिच्छिदो डेच्छ ॥ ४१ ॥ He iii 172

भिदिविदिच्छिदिभ्यो भविष्यदादेशेष्विजादिषु[7] डिदेच्छ[8] इति वा भवति । हिलुक् च वा । भेच्छेइ[9] । भेच्छिइ । भेच्छेहिइ । भेच्छिहिइ । एव वेच्छेइ । वेच्छिइ । इत्यादि ।

डोच्छ[10] वचिमुचिरुदिश्रुभुज ॥ ४२ ॥ He iii 172

वचिमुचिरुदिश्रुभुजिभ्यो भविष्यदादेशेष्विजादिषु डिदोच्छ[11] भवति । हिलुक् च वा । वोच्छेइ[1] । मोच्छेइ । रोच्छेइ । सोच्छेइ । भोच्छेइ । इत्यादि । सवचोत्तमपुरुषैकत्वे ।

इ मेच्छादेत[13] ॥ ४३ ॥ He iii 171

इच्छडेच्छडोच्छानां यश्छकारस्तत परस्य मेर्डिदमित्यादेशो[14] वा भवति । दच्छं । गच्छं । भेच्छं । वेच्छं । छेच्छं । मोच्छं । रोच्छं ॥

हृटि लविशेष । लडृहृटोश्च जजाइ[15]। हसेज्ज । हसेज्जा । इत्यादि । मध्ये चाजन्तात्[16] । होज्जेहिइ । होज्जिहिइ । होज्ज[17] । होज्जाहिइ । होज्जा । इत्यादि ॥

मृडि ।

---

[1] हृदो ह Pri, हृदोह R and P — भवति T [3] डेच्छ R
[4] xiv 1, R and T add च [5] डिदेच्छ R, iv 7 [6] स्यातु° R and T xiv, 34 [7] T adds च [8] iv 7 [9] भेच्छइ P and T
[10] डोचे R [11] डिदोच्छ R iv 7 [1] वोचेइ etc R [13] मेच्छा° T
[14] iv, 7 [1] xiv 15 [16] xiv 17 [17] होज्जा T

He iii 160

माणन्तौल् च लृङ ॥ ४४ ॥

लृङो नितौ[1] माणन्ता षकाराद्रितौ[2] अजौ च भवत । अत्र लृङ् स्थाने[4] माणन्तौ आदेशौ[5] । न तु तदादेशानां तिपादीनां स्थाने । न तु लृङ्ग्राहकस्य । ता माणन्तान्तयो शतृत्वात्प्रातिपदिककार्यं स्यात् न स्याद् अन्यान्तयोरित्याह । अत्र च प्रमाणं बहुलाधिकारसङ्कल्प[6] प्रयोग । एष क्रातुमित्येकाररिकारो । हसिमाणु । हसिमाण । हसन्त । हसिन्त । ज्जा ज्ज इत्येत्सम्[7] । हसेज्ज । हसेज्जा । अहसिष्यदित्यर्थ ॥

लुङलङलिटसु ।

He iii 16–

हल ईअ[9] ॥ ४५ ॥

हलन्ताद्धातो परस्य भूतार्थस्य लुङादिप्रत्ययस्य ईअ[10] इत्यादेशो भवति । हसीअ[11] । अहासीत् अहसत् जहास वा । भाष्ट्रत्वकाद्डागमाभावो ऽड्डागमाभावश्च[12] । अत्र विषये मवन्तागागमस्यालोप इलोप इत्यन्ये । अह पेच्छइ[13] रउ तणओ । इत्यादिषु भूतार्थेषु वर्तमानार्थप्रयोगात् तद्व्यत्ययश्चेति[14] व्यत्ययवचनेन साधव ॥

डुकृञ् करणे ।

He iii 162

भूतार्थस्य सीअहीअही[15] ॥ ४६ ॥

भूतार्थस्य लुङादिप्रत्ययस्य स्थाने सीअ हीअ ही इति त्रयो भवन्ति । हल ईअ[16] इति विधानात्स्वरान्तादय विधि । आ भूतभविष्यतोरा कार[1] । कासीअ । काहीअ । काही । अकार्षीत् अकरोत् चकार वा ॥

अस भुवि ।

He iii 164

अहेस्यासी तेनास्ते ॥ ४७ ॥

अस्तेस्तेन भूतार्थेन प्रत्ययेन सह अहेसि आसि इति भवत । अहेसि सो । तुम । अह वा । एवम् आसि ॥

भावकर्मणो । अभावकर्मणि तु यक्लुक चेति[19] वर्तमाने ।

---

[1] xi, 4 T adds आदेशौ [3] iv 19 [4] लृङ्स्थाने T [5] T om this word [6] iii 1 [7] xiv 74 [8] xii 16 [9] ईअ Tr ईआ T [10] इआ T [11] हसीआ T [12] I 7 vi 4, 71 xii, 90 [13] पेच्छइ T [14] ii, 61 [15] सीहोअहो Tr[1] सिहिअहि Tr[2] and Tr[3] [16] ईआ T xiv 45 [1] xiv 26 [19] xiv, 71

द्वे गमिगे ॥ ४८ ॥ Hē iv 249

गमादिधातोरन्त्यस्य द्वे रूपे भवतो भावकर्मणि। तत्संनियोगेन यको लुक् च। हस्सइ। हस्सए। पक्षे।

ईअइज्जौ यक् ॥ ४९ ॥ Hē iii 160

ईअ इज्ज इत्येतौ यगादेशौ भवतः। हसीअइ। हसीअए। हसिज्जइ। हसिज्जए। पूर्ववदागमाभावः[1] ॥

डुकृञ् करणे।

ईर हृकृतॄज्ञाम्[2] ॥ ५० ॥ Hē iv, 250

हृकृतॄज्ञामन्त्यस्य भावकर्मणि ईर इति तु[3] भवति। तत्संनियोगेन यग्लुक् च। कीरइ। कीरए। पक्षे। अर उ[4]। करीअइ। करीअए॥

श्रु श्रवणे।

वर्भावकर्मणि तु[5] यग्लुक् च ॥ ५१ ॥ Hē iv, 242

भावकर्मणोश्चिजिपूश्रुधूस्तुहुलूभ्य[6] परो रित्[7] वगागमस्तु[8] भवति। यग्लुक् च तत्संनियोगेन। सुव्वइ। सुव्वए। पक्षे वागमे[9]। सुणीअइ। सुणीअए। सुणिज्जइ। सुणिज्जए॥

लिड्लोटो। हस्सउ। हसीअउ। हसिज्जउ। कीरउ। करीअउ। करिज्जउ। लकारत्रयेऽपि ज्जादेशयोः[10]। हस्सेज्ज[11]। हसीएज्ज। हसिज्जेज्ज। हस्सेज्जा। हसीएज्जा। हसिज्जेज्जा[12]। कीरेज्ज। कीरेज्जा। करीएज्ज[13]। करीएज्जा। करिज्जेज्ज[14]। करिज्जेज्जा। इत्यादि॥

अथ लिङ्येव विशेषः। लिङ्ज्जाक्षिड[15]। हस्सेज्जइ। हसीएज्जइ। हसिज्जेज्जइ[16]। कीरेज्जइ। करीएज्जइ। करिज्जेज्जइ[17]। इत्यादि। अन्येषु लकारेषु भावकर्मविषयस्याप्रसिद्धत्वात् न प्रपञ्च्यते॥

---

[1] See the commentary on xiv, 15 [2] °तॄज्ञाम् Pr. °तृज्ञाणाम् R and T [3] ii 3 [4] इ R and T, xiv, 21 [5] T om तु
[6] R and T om श्रु xiv 18 [7] ii 19 [8] Pā i, 1, 46
ii, 3 [9] xiv 18 [10] xiv, 15 [11] हसेज्ज R and T [12] हसेज्जा। हसीअज्जा। हसिज्जज्जा R and T [13] T om this word
[14] करिज्जज्ज R, करिज्जज्जा T [15] xiv, 32 [16] हसेज्जइ। हसिएज्जइ। हसिज्जज्जइ R and T [17] करिज्जज्जइ R and T

FIFTEENTH SECTION

अथ णिजन्तविभाग ॥
हस इ । इति स्थिते ।

He iii, 149

णिजदेदावावे ॥ १ ॥

अत् एत् आव आवे इति चतुरो णिआमोति । तकारस्तावन्मा चदृशनाथ ।

He iii 1

अदेल्लुक्यात्योरत ॥ २ ॥

अत् एत् लुक[1] इत्येतेषु णिच स्थाने विहितेषु आदेरकारस्य आत्व भवति । हासइ[2] । हासेइ । हसावइ । हसावेइ । तावन्माचदृशनाथा त्तकारादाव[3] आवे इति द्वयोरपि ग्रहणास्य[4] त्वान्तित्वानि[5] न भवन्ति । हासति । हासिति । हसावति । हसावेति । हासमि । हासेसि । हसावसि । हसावेसि । हासह । हासेह । हसावह । हसावेह । हासमि । हासेमि । हसावमि । हसावेमि । हासमो । हासम । हासमु । हासेमो । हासेम । हासेमु । हसावमो । हसावम । हसावमु । हसावेमो । हसावेम । हसावेमु । एवमेवादिष्वप्युदाहार्यम्[6] । तथा । साहइ । होअइ । कारइ । हासेज्ज । हासेज्जा । होएज्जइ । होएज्जइ । होएज्ज । होएज्जा[7] । इत्यादि यथाप्रयोगमुन्नेयम् ॥
भावकर्मणो ।

He iii 152

लुगाविल् भावकर्मक्ते ॥ ३ ॥

भावकर्मविहित प्रत्यये क्तप्रत्यये च परे लुक लितमाविल्[9] च णिआमोति । हासीअइ । अदेल्लुक्योत्यात्वम्[10] । हसावीअइ । हासिज्जइ । हसाविज्जइ । जजादेशयो[11] । हासिज्जेज्ज । हासिज्जेज्जा । हसाविज्जेज्ज । हसाविज्जेज्जा[12] । इत्यादि ॥

---

[1] T om लुक [2] हामाइ T [3] ॰मार्थतकारा॰ T [4] xi 1
[5] त्वान्त xiv 6 इत्व xiv 8 [6] xii 1 [7] होअहि T
[8] हासज्ज । हासज्जा । होअज्जइ । होअज्जाइ । होअज्ज । होअज्जा R and T [9] ii 4 [10] xv, 2 [11] xiv, 10 [12] खिज्जज्जा T

SIXTEENTH SECTION

अथ धात्वादेशाः केचिदुच्यन्ते ॥

रुधो न्धम्भौ ॥ १ ॥ — Hé iv, 218

रुधेरन्त्यस्य न्ध म्भ इत्येतौ भवतः । रुधइ । रुभइ ॥

छिदिभिदो न्द [1] ॥ २ ॥ — Hé iv 216

छिदिभिदोरन्त्यस्य न्द इति भवति । छिन्दइ । भिन्दइ ॥

वेष्टे ॥ ३ ॥ — He iv 221

वेष्ट वेष्टने इत्यस्यान्त्यस्य ढो भवति । कगटडेत्यादिना षलोपः । वेढइ ॥

अन्त्यस्य हनखनो ॥ ४ ॥ — Hé iv 244

हनखनोरन्त्यस्य भावकर्मणो द्विर्मकारस्तु[2] भवति । तत्सन्नियोगेन यग्लुक् च । हम्मइ । हणिज्जइ । खम्मइ । खणिज्जइ । बाहुलकादन्तो कर्तर्यपि । हम्मइ । हन्तीत्यर्थः ॥

वन्धो न्ध ॥ ५ ॥ — He iv 247

वन्धे न्ध इत्यस्य भावकर्मणि द्विरुक्तो झस्तु[3] भवति । यग्लुक् च । वज्झइ । बधिज्जइ ॥

अर्जेर्विढप्प ॥ ६ ॥ — Hé iv 251

अर्ज अर्जने इत्यस्य भावकर्मणि विढप्प इति तु[4] भवति । यग्लुक् च । विढप्पइ । अज्जिज्जइ ॥

णप्पणज्जौ ज्ञः ॥ ७ ॥ — Hé iv 252

जानातेर्भावकर्मणि णप्पणज्जौ तु[4] भवतः । यग्लुक् च । णप्पइ । णज्जइ । पक्षे ।

---

[1] °भिदो न्द Tri and R, °भिदोर्न्द T [2] iv 45 [3] ii 19, ii 3 [4] ii, 3

He iv 7 ## जाणमुणी ज्ञः ॥ ८ ॥

इति आणमुणादेशयो[1]। आणिज्जइ। मुणिज्जइ। पक्षेरिति[2] पक्षे। णाइज्जइ ॥

He iv 6 ## ग्रहेर्घेप्प ॥ ९ ॥

ग्रहेर्भावकर्मणि घेप्प इत्यादेशस्तु[3] भवति। यग्लुक् च। घेप्पइ। गहिज्जइ ॥

He iii 161 ## दीसल् दृशः ॥ १० ॥

दृशेर्भावकर्मणि नित[4] दीस इत्यादेशो भवति। यग्लुक् च। दीसइ ॥

He iv 49 ## रावो रञ्जयतेः ॥ ११ ॥

रञ्जयतेर्णिजन्तस्य राव इति वा भवति। रावेइ। रञ्जेइ[5] ॥

He iv 35 ## आसघस्सम्भावे ॥ १२ ॥

सम्भावयतेरासघ इति वा भवति। आसघइ। संभावेइ ॥

He iv 47 ## वळ[6] आरोपे[7] ॥ १३ ॥

आरोपे वळ इत्यादेशो वा भवति। वळइ। आरोवेइ[8] ॥

He iv 41 ## प्लावेरोग्गाळपव्वाळौ[9] ॥ १४ ॥

प्लावयतेः ओग्गाळ पव्वाळ इत्यादेशौ वा भवतः। ओग्गाळइ। पव्वाळइ। पावेइ ॥

He iv 32 ## दृशेर्दावदक्खावदसाः[10] ॥ १५ ॥

दर्शयतेर्दाव दक्खाव दस इति त्रय आदेशा वा भवन्ति। दावइ। दक्खावइ। दसइ। पक्षे। दरिसइ ॥

---

[1] देशौ T [2] पक्षे॰ R and T xii, 16 [3] ii 3 [4] ii 4 R places नित before भवति [5] रञ्जेइ R and T [6] वलय Tr[1] and Tr वल Tr[3] [7] आरोपि Tr आरापे R and T [8] आरावेइ R [9] ॰रोग्गालपव्वालौ Tr[1] and Tr[2] ॰रोग्गालपव्वालौ Tr[3] [10] ॰दक्खव॰ Tr

यापेर्जव ॥ १६ ॥ Hē iv, 40

यापयतेर्जव इत्यादेशो वा भवति । जवइ । जावेइ[1] ॥

स्त्यस्सम खा ॥ १७ ॥ Hē iv 15

सपूर्वस्य स्त्यायते खा भवति । सखाअइ । सखाइ ॥

विस्मु पम्हुसविसरौ[2] ॥ १८ ॥ He iv 75

विस्मरते पम्हुसविसरौ भवत । पम्हुसइ । विसरइ । विम्हरइ इति तु श्मष्मस्मह्मामिति[3] म्हत्वे द्रष्टव्यम् ॥

धो दह[4] श्रद ॥ १९ ॥ Hē iv 9

अदित्यव्ययात्परस्य धाञो दह इति भवति । अथदुदीत्यन्त्यलोपा-भाव[5] । सद्दहइ ॥

नेस्सदेर्मज्ज ॥ २० ॥ He iv 123

निपूर्वस्य सदेमज्ज इति भवति । द्विनीत्युप्रवासिध्विवित्युक्तम्[6] । णुमज्जइ । णुमज्जइ ॥

पृच्छे पुच्छ[7] ॥ २१ ॥ Hē iv 97

पृच्छे पुच्छ इति भवति । पुच्छइ ॥

तुवरजअडौ[8] त्वरे ॥ २२ ॥ Hē iv 170

त्वरते तुवर जअड इत्यादेशौ भवत । तुवरइ । जअडइ ।

अतिङि तुर ॥ २३ ॥ Hē iv, 172

तिङ्वर्जिते तुरो भवति । तुरिओ ।

शतृतिङि तूर[9] ॥ २४ ॥ Hē iv, 171

शतरि तिङि च त्वरे तूर इति भवति । तरतो । तूरइ ॥

अथ वैकल्पिकाधिकार ।

---

[1] जावइ R and T [2] °वीसरौ Tri[1] and Tri[2] [3] xii 44. [4] दह Tri, R and T [5] vii 2 [6] ii, 44 पुच्छ पृच्छे Tri[1] पुच्छ पृच्छे Tri[2], पुच्छ प्रच्छ Tri[2] [8] °जअडौ Tri[2] [9] Tri places तूर before शतृ° °तिङो Tri[2]

v 7 जाणमुणौ ज्ञः ॥ ८ ॥

इति जाणमुणावादेशौ[1] । जाणिज्जइ । मुणिज्जइ । ज्ञयोर्णिति[2] णज्जै । णाइज्जइ ॥

v 26 पेर्पेप्प ॥ ९ ॥

पहभावकर्मणि पप्प इत्यादेशो[3] भवति । यक्लुक् च । पिप्पइ । पेहिज्जइ ॥

iv 161 दीसल् दृशे ॥ १० ॥

दृशेर्भावकर्मणि क्वित[4] दीस इत्यादेशो भवति । यक्लुक् च । दीसइ ॥

v 49 रावो रञ्जयते. ॥ ११ ॥

रञ्जयतेर्णिजन्तस्य राव इति वा भवति । रावेइ । रंजेइ[5] ॥

iv 35 आसघस्सभावे ॥ १२ ॥

सभावयतेरासघ इति वा भवति । आसघइ । संभावेइ ॥

iv 4 वक्ष[6] आरोपे[7] ॥ १३ ॥

आरोपे[7] वक्ष इत्यादेशो वा भवति । वक्षइ । आरोवेइ[8] ॥

iv 41 प्लावेरोग्गाक्षपद्माक्षौ[9] ॥ १४ ॥

प्लावयतेः ओग्गाक्ष पद्माक्ष इत्यादेशौ वा भवतः । ओग्गाक्षइ । पद्माक्षइ । पावेइ ॥

iv, 3 दृशेर्दावदक्खावदंसाः[10] ॥ १५ ॥

दर्शयतेर्दाव दक्खाव दंस इति त्रय आदेशा वा भवन्ति । दावइ । दक्खावइ । दंसइ । पक्षे । दरिसइ ॥

---

[1] •देशौ T [2] णाघो• R and T xii 10 [3] ii 3 [4] ii 4, R places क्वित before भवति [5] रञ्जेइ R and T [6] वमव Tr1 and Tr2 वम Tr3 [7] आरोपि Tr1 आरापे R and T [8] आरावेइ R [9] •रोग्गामपद्माली Tr1 and Tr2 •रोग्गालपद्माली Tr3 [10] दक्खव• Tr1

यापेर्जव ॥ १६ ॥ Hc iv, 40

यापयतेर्जव इत्यादेशो वा भवति । जवइ । जावेइ[1] ॥

स्त्यस्सम खा ॥ १७ ॥ Hc iv 15

सपूर्वस्य स्त्यायते खा भवति । सखाअइ । सखाइ ॥

विस्मु पम्हुसविसरौ ॥ १८ ॥ Hc iv 75

विस्मरते पम्हुसविसरौ भवतः । पम्हुसइ । विसरइ । विम्हरइ इति तु स्मरपम्हाह्ममिति[3] म्हत्वे द्रष्टव्यम् ॥

धो दह[4] श्रद् ॥ १९ ॥ Hc iv, 9

श्रदित्यव्ययात्परस्य धाञो दह इति भवति । श्रदुदोत्यन्त्यलोपाभाव[5] । सद्दहइ ॥

नेस्सदेर्मज्ज ॥ २० ॥ Hc iv, 123

निपूर्वस्य सदेर्मज्ज इति भवति । द्विर्गुणवासिद्धिगुत्त्वम्[6] । णुमज्जइ । णुमज्जइ ॥

पृच्छे पुच्छ[7] ॥ २१ ॥ Hc iv 97

पृच्छे पुच्छ इति भवति । पुच्छइ ॥

तुवरजअडौ[8] त्वरे ॥ २२ ॥ Hc iv, 170

त्वरते तुवर जअड इत्यादेशौ भवतः । तुवरइ । जअडइ ।

अतिङि तुर ॥ २३ ॥ Hc iv 172

तिङ्वर्जिते तुरो भवति । तुरिओ ।

शतृतिङि तूर[9] ॥ २४ ॥ Hc iv, 171

शतरि तिङि च त्वरे तूर इति भवति । तूरंतो । तूरइ ॥

अथ वैकल्पिकाधिकारः ।

---

[1] जावइ R and T [2] °वीसरौ Tr[1] and Tr[2] [3] xii 44
[4] दद्द Tr R, and T [5] vii 2 [6] ii 14 [7] पुच्छ पृच्छे Tr[1], पुच्छ पुछे Tr[2], पुच्छ प्रछ Tr[3] [8] °जअडो Tr[3] [9] Tr places तूर before शतृ° °तिङो Tr[3]

He iv 62 पृथक्स्पष्टे णिव्वढ [1] ॥ २५ ॥

पृथग्भूते स्पष्टे च कर्तरि भुवो णिव्वढ इत्यादेशो भवति । णिव्वढइ । पृथक स्पष्टो वा भवतीत्यर्थ ।

He iv 63 प्रभौ हुप्प ॥ २६ ॥

प्रभुकर्तृकस्य हुप्पो भवति । पहुप्पइ । पहवइ ॥

He iv 56 रा वेलिय ॥ २७ ॥

विपूर्वस्य लीङ् श्लेषण इत्यस्य रा इति तु[2] भवति । विराअइ ॥

He iv 59 धुवो धूञ ॥ २८ ॥

धूञो धुव इति तु[4] भवति । धुवइ । धुणइ ॥

He iv 58 हणश्शृणोते [5] ॥ २९ ॥

श्रु श्रवण इत्यस्य हण इति तु[3] भवति । हणइ । सुणइ ॥

He iv 132 विसूरश्च खिदे ॥ ३० ॥

खिद् दैन्य इत्यस्य विसूरश्चकाराज्झूरश्च वा भवति । विसूरइ । झूरइ । खिज्जइ[6] ॥

He iv 158 भाराक्रान्ते नमेर्णिसुड [7] ॥ ३१ ॥

भाराक्रान्ते कर्तरि नमेर्णिसुडस्तु[8] भवति । णिसुडइ[9] । भाराक्रान्तो नमतीत्यर्थ ॥

He iv, 165 भयेर्वुक्क ॥ ३२ ॥

भयेर्वुक्क इति तु[3] भवति । वुक्कइ । भसइ[10] ॥

---

[1] निव्वड Tri[1] णिव्वड Tri[2] निव्वड Tri[3]   [2] वेल्लीय Tri[1]
[3] n 3   [4] R places तु after भवति n 3   [5] हणश्शृ० Tri[1] and Tri[2] हण शृ० Tri[3] R and T   [6] T om this word   नमेणिसुढ Tri[1] and Tri   णमेनिसुड Tri[3]   T om the Sūtra   [8] नमेनिसुडस्तु T n 3   [9] निसुडइ T   [10] हसइ R

सदिशोऽप्पाह [1] ॥ ३३ ॥ Hē iv 180

सदिशेरप्पाह इति वा भवति । अप्पाहइ । सदिसइ ॥

विसट्टो दले ॥ ३४ ॥ Hē iv 176

दलेर्विसट्ट इत्यादेशो वा भवति । विसट्टइ । दलइ ॥

विकसे कोआसवोसट्टौ ॥ ३५ ॥ Hē iv, 195

विकसते कोआस वोसट्ट इत्यादेशौ तु[3] भवत । कोआसइ । वोसट्टइ । विअसइ ॥

वळग्गचडमारुहे [4] ॥ ३६ ॥ Hē iv 206

आङ्पूर्वस्य रुहेर्वळग्ग चड इत्यादेशौ वा भवत । वळग्गइ । चडइ । आरुहइ ॥

SEVENTEENTH SECTION

अथ धातु विशेष प्रदर्श्यते ॥

क्ते ॥ १ ॥ Hē iii 156

क्तप्रत्यये परे अत इत्त्व भवति । हसिअ । णमिअ । नमिअ वा ।

हू क्ते ॥ २ ॥ Hē iv 64

क्तप्रत्यये परे भुवो हू इति भवति । हूअ । णिजन्ते[5] तु । णुगाविल भावकर्मक्त इति[6] णुगाविलो । हासिअ । हसाविअ । केचिदचार्या स्त्वमिच्छन्ति । हासाविओ जणो सामळीए ।

गुर्वादिरविर्वा ॥ ३ ॥ Hē iii 150

गुर्वादिणिचोऽवि इति वा भवति । सोसविअ । सोसिअ । तोसविअ । तोसिअ ॥

---

[1] संदिशेरप्पाह T [2] विसोट्टो दळे Tr[1] ॥ 3 [4] वलग्ग॰ Tr ॰चडपडा आरुहे Tr[1] [5] ॰न्तेषु T [6] xv, 3 हूमा॰ T

हसितव्य । इति स्थिते । इमोऽनित्यमागम[1] । एत क्त्वातुमित्तव्यकारे कारो । मतयामिति[2] यकारलोपो द्वित्वं[3] च । हसेअव्वं । हसिअव्वं ॥

Hc ii 146. तुमत्तूआणतूणा क्त्वः ॥ ४ ॥

क्त्वाप्रत्ययस्य तुम अत तूआण तूण इति चत्वार स्युः[4] । हसेउं । हसिउं । हसेअ । हसिअ । हसेउआण । हसेउआण । हसिउआण । हसिउआण । हसेऊण । हसेऊण । हसिऊण । हसिऊण । तुमुनि तुमादेशवद्रूपम् ॥

यह उपादाने ।

Hc iv 210 घेत्तुतव्यक्त्वासु गहि[5] ॥ ५ ॥

तुमव्यक्त्वासु परतो गहेर्घेदिति भवति । घेत्तुं । अतोरिति[6] निषेधात्तायो लुक् न भवति । घेत्तव्वं । क्त्वा[7] । घेत्तुं । अदादेशे[8] प्राकृतिकात घेदादेशो न । तव । गहिअ । इत्यादि भवति । घेत्तुआण । घेत्तुआण । घेत्तूण । घेत्तूण ॥

Hc iv 211 212 अन्त्यस्य वचिमुचिरुदिभुजां डोत् ॥ ६ ॥

वचिमुचिरुदिभुजीनामन्त्यस्य तुमव्यक्त्वासु परतो डिदोत्[10] भवति । प्राकृतिकादोदिदेश्च तकारस्येत्संज्ञा न भवति । वोत्तुं । वोत्तव्वं । वोत्तुआण । वोत्तूण । मोत्तुं । मोत्तव्वं । मोत्तुआण । मोत्तूण । रोत्तुं । रोत्तव्वं । रोत्तुआण । रोत्तूण । भोत्तुं । भोत्तव्वं । भोत्तुआण । भोत्तूण ॥

Hc iv 213 ता दृशो[11] ट्ठ ॥ ७ ॥

दृशेरन्त्यस्य तुमव्यक्त्वासु परतस्तेषामेव प्रत्ययानामादिना तकारेण सह द्विरुक्तठकारो[12] भवति । अतोऽदित्यकार[13] । दट्ठुं । दट्ठव्वं । दट्ठुआण । दट्ठूण ॥

कृञ् । आ भूतभविष्यतोश्चेत्याकार[14] । काउं । काअव्वं । काउआण । काऊण ॥

इति कृद्विभागः ॥

इति[15] सकलविद्याविशारदस्य समुद्रबन्धयज्वनः सूनुना
सिंहराजनामधेयेन विरचिते प्राकृतरूपावतारे
प्राकृतभाषायां तिङन्तविभागः समाप्तः ॥

---

[1] xii 90 [2] xiv 34 [3] iv 48 [4] ix 4 [5] गृहे Tr[3] [6] Tr i 3 7 [7] iv 26 [8] T om क्त्वा [9] xvii 4 [10] ii, 7 [11] हो T [12] ढकारो T [13] iv 3 [14] xii 38 [15] R om इति

Eighteenth Section

अथ शौरसेन्यादिविभागः प्रदश्यते ॥
तत्र शौरसेन्यां तावत् । जुत्तं इणं । एवं एद । इति स्थिते ।

अन्त्यादिदेति मो णः ॥ १ ॥ He iv 279

अन्त्यान्मकारात्परो णकारो वा भवति । इदेति । इकारे एकारे च परे । जुत्तंणिणं । एवंणेद । पक्षे ।

शेषं प्राकृतवत् ॥ २ ॥ He iv 286

उक्तादन्यत्कार्यं प्राकृतवदेव भवति । इति प्राकृतवद्भावान्मोऽचि वेति[1] मकारे । जुत्तमिणं । एवमेद । तदभावे । बिन्दुलिति[2] बिन्दौ । जुत्तं इणं । एवं एद ॥
आर्यशब्दस्य भेदः ।

र्यो य्यः ॥ ३ ॥ He iv 266

र्य इत्यस्य य्य इति वा भवति[3] । शेषं प्राकृतवत्[4] । अय्यो । पक्षे । धैर्यर्या ज इति[5] जत्वम् । अज्जो ।

अतो ङसेर्दुदोश् ॥ ४ ॥ He iv 276

अकारात्परस्य ङसेः शितौ[6] दु दो इति भवतः । हितो इत्याद्यपवादाय वचनम् । अय्यादु । अय्यादो । अज्जादु । अज्जादो । बहुवचने सुंतो इत्यादौ[7] । अय्यासुंतो । अय्येसुंतो । इत्यादि ॥
पितृशब्दस्य भेदः ।

दस्तस्य शौरसेन्यामख्योरचोऽस्तोः ॥ ५ ॥ He iv 260

शौरसेन्यामख्योरचः[9] परस्यास्तोस्तकारस्य[10] दकारो भवति । विधानसामर्थ्यात्प्रायो लुङ्न[11] भवति । पिदरो ॥
कथाशब्दस्य भेदः ।

---

[1] iii 11 [2] iii 10 [3] इति भवति वा T [4] xviii 2 [5] xii 24
[6] ii 5 ...

Le iv 267 **थो ध ॥ ६ ॥**

यखोरखोरच [1] परस्य थस्य धो वा [2] भवति । कधा । पधि [3] । कहा
भगवत्शब्दस्य भेद ।

He iv 265 **भवताम् ॥ ७ ॥**

भवत्प्रकाराणां सौ परे नकारस्य मो भवति । भिन्दु [4] । सरस्
विन्दुमि [5] । भअव ॥
राजन्शब्दस्य भेद [6] ।

He iv, 264 **म ॥ ८ ॥**

आमन्त्र्ये सौ परे नकारस्य मकारो वा भवति । हे राम । प
अन्यलोप । भो राम ॥
कञ्चुकिन्शब्दस्य भेद ।

He iv 263 **आत्सौ वामन्त्र्य [8] इनो न ॥ ९ ॥**

इनो नकारस्यामन्त्र्ये सौ परे आत्त्व वा भवति । भो कञ्चुइआ
पचे । ङोसुकाविति [9] शुकि । कञ्चुई । कञ्चुइ ॥
इदंशब्दे । इहेण [10] ञ्चमितोहादेशे ।

He iv 268 **इहहचोर्हस्य ॥ १० ॥**

इदंशब्दस्य धध्वमित्याहचाविति [11] विहितस्य हचप्रत्ययस्य
हकारस्य धकारो वा भवति । इध । इह ॥
अथाव्ययानि ॥

He iv 262 **तावति खोर्वा ॥ ११ ॥**

तावच्छब्दे आदेशस्य दो वा भवति । प्राकृतवद्भावादन्त्यलोपि
च एवमेवेति [13] वलोपश्च । ता । दा । दाव । ताव ॥

---

[1] xviii 5 [2] T om this word [3] vi 4 [4] iii, 10 [5] v
[6] T om the text and commentary of xviii 8   vii
[8] आत्सौ वा॰ Tr1 [1] आत्सावा Tr1 [2] आ सावा॰ Tr1 [3], R and
[9] iv 10 [10] इहेण R and T vii 14 [11] xiv 4 [12] xviii 2
vii, 2 [13] xiii 5

इदानीमो ल्दाणि[1] ॥ १२ ॥ Hē iv, 277

इदानीमो लिद्दाणि[2] भवति । दाणि[3] ॥

तस्मात्तोता[4] ॥ १३ ॥ Hē iv, 278

तस्माच्छब्द तो ता इति भवति[5] । तो । ता ॥

ण नन्वर्थे ॥ १४ ॥ Hē iv 283

अम्महे[6] हर्षे ॥ १५ ॥ Hē iv, 284

हीही वैदूषके ॥ १६ ॥ Hē iv 285

विदूषकसम्बन्धिनि हर्षे हीही इति प्रयोज्यम् ॥

एवार्थे य्येव ॥ १७ ॥ Hē iv, 280.

अवधारणार्थे[7] य्येव[8] इति प्रयोज्यम् ॥

हञ्जे चेट्याह्वाने ॥ १८ ॥ Hē iv 281

अथ तिङन्ते विशेष ॥

इजेचोर्दद् ॥ १९ ॥ Hē iv, 273

तिप्तादेशयोरिजेचोर्दडागमो[10] भवति । टित्वादादि[11] । हसदि । हसदे । मध्यमवज्ञले । इहहचोर्हस्येति[1] धकार । हसध । हसह । इत्यादि ॥

भुवो भ[13] ॥ २० ॥ He iv 269

भवत्यादेशस्य[14] हकारस्य[15] भकारो वा भवति । भोदि । होदि । भुवदि । हुवदि । इत्यादि ॥

लुङ्लृटो ।

---

[1] ल्दाणि Tr1, ल्दाणी R and T [2] °णी R and T II, 4
[3] दाणी R and T [4] तस्मात्ता Tr1 [5] भवत R [6] अम्हहे Tr1.
[7] एव Tr1 and T [8] अवधारणे R [9] एव T [10] xiv 1
[11] Pā i 1, 46 [1] xviii 10 [13] भ Tr1 हुभा R हुभी T
[14] xiv, 9 [15] हकारो T, हृ R

Hc iv 275 भविष्यति स्सि ॥ २१ ॥

भविष्यदर्थे स्सिर्भवति । इस्मादीनामपवादः[1] । हविस्सि भविस्सिदि । हविस्सिदि ॥

Hc iv 271 इय दूणौ क्त्वः[2] ॥ २२ ॥

क्त्वाप्रत्ययस्य इय दूण इति वा भवतः । हसिय । हसिदूण ॥

Hc iv 272 कृगमो डडुअः[3] ॥ २३ ॥

कृगमिभ्यां परस्य क्त्वाप्रत्ययस्य डित्[4] अडुअ इति वा भवति[5] । कडुअ । पढे । करिय । करिदूण ॥

Hc iv 216 र्गमिष्यमासाम् ॥ २४ ॥

गम इष यम आस इत्येतेषामन्त्यस्य डित्[6] च्छो भवति । गच्छि गच्छिदूण ॥

इति शौरसेनीविभागः ॥

NINETEENTH SECTION

अथ मागधीविभागः ॥

पुरुषशब्दस्य भेदः । शेषं प्राकृतवदिति प्राकृतवद्भाव[7] ।

Hc i 110 111 रो भ्रुकुटिपुरुषयोरित्[8] ॥ १ ॥

भ्रुकुटिपुरुषयो रेफसंबन्धिन उकारस्य इत्वं भवति । शौरसेनी[9] ...सम् ।

Hc iv 288 सोर्श्लौ[10] ॥ २ ॥

सकाररेफयो शकारलकारौ यथासंख्य भवतः । पुलिश इति स्थिति[11] ।

---

[1] xiv 33 ff [2] क्ता Tr1 क्त R and T [3] छगमो ड° छगमोड° P and T °डुय Tr1 and Tr2 °डुअ Tr3, R an... [4] iv 7 [5] इति भवति वा T [6] iv 19 [7] xvi... [8] रो भुकुटी° Tr1 and Tr3 Tr2 and T om इत् [9] iv... [10] सोर्शौ R and T [11] Instead of the text and commenta... xix 3 T has only पुलिशे

सी पुस्येलत ॥ ३ ॥ He iv 287

पुलिङ्गे अकारस्य लिदेकारो[1] भवति सी परे। सोर्लुक् । पुलिशे ।

त्वाद्दाहो ङस ॥ ४ ॥ He iv 299

अवर्णात्परस्य ङसो डिदाह[2] इति तु[4] भवति। पुलिशाह। पुलिशश्श।

आमो डित्[5] ॥ ५ ॥ He iv 300

अवर्णात्परस्यामो डाहादेशो डिवा भवति । डित्त्वात्सानुनासिकोसार[6] । पुलिशाहँ । पुलिशाण । पुलिशाण । डसौ ।

मागध्या शौरसेनीवत् ॥ ६ ॥ He iv 302

मागधामुक्तादन्यत्कार्य शौरसेनीवद्द्रष्टव्यम् । इति शौरसेनीवद्भावात् अतो ङसेर्दुदोशिति दुदोशा । पुलिशादु । पुलिशादो ॥

हस्तिशब्दस्य भेद । कगटडेति[8] सलोपे प्राप्ते ।

सस्सपोस्सयोगेऽग्रीष्मे ॥ ७ ॥ He iv 289

सकारषकारयो सयोगे वर्तमानयो सकारो भवति । ग्रीष्मशब्दे न भवति । हस्ती । संयुक्त शौरसेनीमगधायात्[9] आत्तौ वागमस्य इमो न इत्यात्तम्[10] । हस्तिआ । पदे । हस्तो[11] । हस्ति ॥

अथ प्रातिपदिकाव्ययां विशेष ॥

पिच्छिल ।

छोऽनादौ श्चः[12] ॥ ८ ॥ He iv, 295

अनादौ वर्तमानस्य छस्य शकाराकान्तचकारो भवति । पिश्चिले ॥

राघव ।

क्ष[13] Xक ॥ ९ ॥ He iv, 296

अतो[14] क्षकारस्य जिह्वामूलीयाक्रान्त ककारो भवति । लोXक्ष[15] । सयोग इति[16] ह्रस्व । लXके ॥

---

[1] ii, 1 [2] iv 6 [3] iv 7 [4] ii, 3 [5] आद्दो डित् R [6] ii (
[7] xviii, 1 [8] iv, 15 [9] xix, 6 [10] आ मागध॰ R and T
xviii, 9, इति मस्त R [11] T om those two words [12] श्च Tr
[13] च Tr [14] xix 2 [16] ii, 2

शुष्क । समासेऽसंयोग इति[1] सकारः । शुस्के ॥
अभिमन्यु । पुण्यवान् । प्राज्ञ । धनंजय ।

Hc iv 293 न्यण्यज्ञा ञ् ॥ १० ॥

न्य ण्य ज्ञ ञ इत्येतेषां द्विरञकारो[2] भवति । अहिमञ्ञु[3] । मन्नम यावन्तेति[4] यकारादेशः । पुञ्ञवन्ते । पञ्ञे[5] । ग्रह्य जलविधान ग्रयोरिति[6] यत्वसाधनार्थम् । धणञ्ञए ॥
अन । यानम् । मयम् ।

Hc iv 292 जद्या य ॥ ११ ॥

जकारयकारदकाराणां यकारो भवति । यणो । याण । मय्यं । यस्य यत्वविधानमादेश इत्यस्य साधनार्थम् ॥
कोष्ठागारम् । पट्टः ।

Hc iv 290 ष्टो स्टम् ॥ १२ ॥

षकाराक्रान्तष्टकारो द्विरुक्तष्टकारश्च सकाराक्रान्तं टकारमापद्येते[8] । कोस्टागाल । पस्टे ॥
उपस्थित । अर्थपति ।

Hc iv 291 स्थर्थो स्तम् ॥ १३ ॥

स्थ र्थ इत्येतौ सकाराक्रान्तं तकारमापद्येते । दृश्येति[9] द्रस्तम् । उवस्तिदे । अस्तवदी ।
अहम् । वयम् ।

Hc iv 301 हगेऽहवयमो[10] ॥ १४ ॥

अहवयमोर्हगे[10] भवति । हगे[10] ॥
अथ तिङन्ते विशेषः ॥

---

[1] xix 7 [2] ix, 19 [3] अभिमञ्ञु T [4] xii 102 [5] पञ्ञो R
[6] xii 16 [7] xii 33 [8] ॰पद्यते T [9] xviii 5 [10] हगे Tri[1] and Tri[3] भगे Tri[2] P and T

जो[1] व्रजे ॥ १५ ॥ He iv 294

व्रजतेर्जकारस्य ञ्र्[2] भवति। इजेचोर्दडिति[3] दडागम । वञ्ञदि । वञ्ञदे[4] ॥

स्क प्रेक्षाचक्षेः[5] ॥ १६ ॥ He iv, 297

प्रेक्षतेराचक्षतेश्च क्षस्य स्को भवति । ×कस्यापवाद[6] । पेस्कदि । आचस्कदि ॥

चिष्टस्तिष्ठस्य[7] ॥ १७ ॥ He iv, 298

तिष्ठ इत्यस्य चिष्ट[7] इति भवति । चिष्टदि[8] ॥

इति मागधीविभाग ॥

TWENTIETH SECTION

अथ पैशाची ॥

प्रणिपतनशब्दस्य भेद ।

शेषं शौरसेनीवत् ॥ १ ॥ He iv 323.

इति शौरसेनीवत्त्वात्प्राकृतवन्नावस्यापि सिद्धत्वात्[9] लवरामधश्चेति[10] रेफलोप ।

नो नणो पैशाच्याम् ॥ २ ॥ He iv, 306

पैशाच्यां नणोर्नो भवति । नस्य नत्वविधानं णत्वबाधनार्थम्[11] ।

तल्[1] तदो ॥ ३ ॥ He iv, 307

तकारदकारयोर्लित्तो[13] भवति । तस्य तत्वविधिरादेशान्तरबाधनार्थम् ।

---

[1] ञ्यो ञ्र् Tri[1], ञ्र् Tri , जे Tri[3] ञ्जो R ञ्जो T ञ्र् Tri[1] and Tri[2] ञ्जो R, ञ्जो T [2] iv 19 [3] xviii 19 [4] वञ्ञदि । वञ्ञदे R वञ्ञदि । वञ्ञदे T [5] °चक्षि Tri[1] R and T °चक्ष Tri[2] °चक्षे Tri[3] [6] कस्या° R, तस्या° T [7] xix 9 चिष्ट Tri[1] and Tri[2] चिष्ट Tri[3], चिट्ठ R चिट्ठ T [8] पिट्ठदि R चिट्ठदि T [9] xviii, 2 [10] iv, 32 [11] iv 47 [12] तल Tri तत R and T [13] ii 4

Hc iv 3 4 न प्रायोल्लुकादिच्छल्पदगम्यन्तसूचोक्तम् ॥ ४ ॥

प्रायो लुगगपथेत्यादिना[1] कच पटगमं सुधाशावमप्रपर्लै[2] इत्यत्रे
न भवति। इति तकारस्य लुङ्न भवति पकारस्य वत्व[4] च। पनिपत
इणो।

Hc iv 331 ङसेस्तातुगत.[5] ॥ ५ ॥

अकारात्परस्य ङसे स्तिर्ता तो सु इत्येता भवत । पनिपतनात
पनिपतमातु[5]।

प्रशिशब्दस्य भेद । शौम्यामिति[9] मजो न मायोलुक्कादीति[10] निषे

Hc iv 309 शपोस्स ॥ ६ ॥

शपा सो भवति। ससो। सपुर्दा शौरसेनोवद्भावात[11] आत्सं
सेयात्ति। ससिश्रा। सपे। ससो। ससि।

तदिदशब्दयोस्तृतीयैकवचने।

Hc iv 322 टा[13] नेन तदिदमा ॥ ७ ॥

तदिदमोष्टावचनेन सह नेन इति भवति। नेन।

Hc iv 322 नाए स्त्रियाम् ॥ ८ ॥

स्त्रियां[14] तदिदमोष्टावचनेन सह नाए इति भवति। नाए।

राजनशब्दस्य भेद । सपुर्दां। न इति[15] मले। भो राजं। भो रा
शमादी।

Hc iv 304 राज्ञो ज्ञो वा चिञ्[16] ॥ ९ ॥

राजन्शब्दे ज्ञस्य चिञ्[16] इति वा भवति। राचिञो भजसु। रा
भजस्वेत्यथ ॥

अथ प्रातिपदिकावस्थायाम्।

मन्नु। पुण्णम्। मञ्ञ। न्यञ्ञञ्ञा अत्[1]। मञ्ञ्नु। पुञ्ञम। पञ्ञ्नो
याद्दृश। ताद्दृश। अन्याद्दृश।

---

[1] iv 26 = Tri i 3 8 [2] Tri i 3 90 [3] See note
[4] iv 62 = Tri i 3 55 [5] पनिवतन R [6] •तु शितो T
ii 9 [8] पनिवत• R [9] ii 29 = Tri i 3 87 [10] •लुक्कादि
I and T xx 4 [11] सौवत्त्वात् P xx 1 [12] आ स
R and T, xviii 9 [13] टा Tri तटा R and T [14] T om
this word [15] xviii 8 [16] चिञ Tri चिञ R, चिञ T [17] xix 10

दुस्तियाद्दशगे ॥ १० ॥ He iv, 317

याद्दशादिषु द्द इत्यस्य तिर्भवति । यातिसो । तातिसो । न्यायसूत्राणि सरिति[1] सरि । अन्नातिसो ॥

कमलम् । लो ळ इति[2] ळलम् । कमळ ॥

हृदयम् ।

य पो हृदये ॥ ११ ॥ He iv 310

हृदये यस्य पो भवति ।

डल् कृपगे ॥ १२ ॥ He i 128

कृप इत्यादिषु शब्देषु आदे घातो लिदित्त्व[3] भवति । तन् तद्दी[4] । हितप ॥

भार्या । स्नानम् । कष्टम् ।

र्यस्नष्टा रिअसिनसिटा क्वचित् ॥ १३ ॥ He iv 314.

र्य स्न ष्ट इत्येतेषां यथासंख्य रिअ सिन सिट इति क्वचित् भवन्ति[5] । भारिआ । सिनान । कसिट[6] । क्वचिदिति लक्ष्यानुसारेण । अय्यो । सुसा ॥

अथ तिङन्ते विशेष ॥

तडिजेचो[7] ॥ १४ ॥ He iv 318, 319

इजेचोस्तड्भवति[8] । हसति । हसते ॥

इय्यो यक ॥ १५ ॥ He iv, 315

यक इय्य इति भवति । हसिय्यते ॥

कृञो डीर ॥ १६ ॥ He iv, 316

कृञ परस्य यको डिदीरो[9] भवति । कीरते ॥

लघुटो ।

---

[1] xix, 10 [2] iv 63 [3] ii 4 [4] xx 3
[5] रिअसिनसिटा र्य स्न ष्ट इत्येतेषां यथासंख्य भवन्ति क्वचित् T
[6] कसिट R and T [7] तडिचेचो R and T [8] xiv 1 Pā i 1,46
[9] iv, 7

He iv 324 **न प्रायोलुक्कादिच्छलपट्शम्यन्तसूचोक्तम् ॥ ४ ॥**

प्रायो लुक्कगचजेत्यादिना[1] उक्तम् पदशमीसुधाशावसप्तपर्णे इत्यत्रैनोक्त न भवति। इति तकारस्य लुङ्न[3] भवति पकारस्य वत्व[4] च। पनिपतन। डसौ।

He iv 321 **डसेस्तोतुग्रन[6] ॥ ५ ॥**

अकारात्परस्य डसे शितौ[7] तो तु इत्येतौ भवत। पनिपतातो[8]। पनिपतनातु[8] ॥

शणिशब्दस्य भेद। शोस्मिलिति[9] सनो न प्रायोलुक्कादीति[10] निषेधे।

He iv 309 **शषोस्स ॥ ६ ॥**

शषो सो भवति। ससी। सवुदी शौरसेनीवद्भावात[11] श्चासौ[12] वेत्यात्त्वे। ससिधा। पधे। ससौ। ससि ॥

तदिदशब्दयोस्तृतीयैकवचने।

He iv 322 **टा[13] नेन तदिदमो ॥ ७ ॥**

तदिदमोष्टावचनेन सह नेन इति भवति। नेन।

He iv 322 **नाए स्त्रियाम् ॥ ८ ॥**

स्त्रियां[14] तदिदमोष्टावचनेन सह नाए इति भवति। नाए ॥

राजनशब्दस्य भेद। सवुधा। म इति[15] मत्वे। भो राञ। भो राच। प्रसादौ।

He iv 304 **राज्ञो ज्ञो वा चिञ्[16] ॥ ९ ॥**

राजञ्शब्दे ज्ञस्य चिञ[16] इति वा भवति। राचिञो भञसु। राञ्ञे भञस्वित्यथ ॥

अथ प्रातिपदिकावस्थायाम् ॥

मन्नु। पुण्यम्। प्राज्ञ। व्यण्णञ्ञा ञ्ञ्[1]। मञ्ञु। पुञ्ञ। पञ्ञो ॥ यादृश। तादृश। अन्यादृश।

---

[1] iv 26 = Tri i, 3 8 [2] Tri i ? 90 [3] See note 1
[4] iv 62 = Tri i 3 55 [5] पनिवतन R [6] •तु शितौ T
[7] ii 5 [8] पनिवत• R [9] iv 29 = Tri i 3 87 [10] •लुक्कादिति R and T xx 4 [11] •मीवत्सात् R xx 1 [12] श्चा सौ R and T, xviii 9 [13] टा Tri तटा R and T [14] T om this word [15] xviii 8 [16] चिञ् Tri चिञ P चिञ T [17] xix 10

दुस्तिर्याहशगे ॥ १० ॥ Hē iv, 317

यादृशादिषु दृ इत्यस्य तिर्भवति । यातिसो । तातिसो । न्यप्रकाशो अरिति[1] अरि । अन्नातिसो ॥

कमलम् । लो ळ इति[2] ळलम् । कमळ ॥

हृदयम् ।

य पो हृदये ॥ ११ ॥ Hē iv 310

हृदये यस्य पो भवति ।

इल् कृपगे ॥ १२ ॥ Hē i, 128

कृप इत्यादिषु शब्देषु आदे ऋतो लिदित्त्व[3] भवति । तत्र तदो[4] । हितप ॥

भाया । स्तानम् । कष्टम् ।

र्यस्तष्टां रिअसिनमिटा क्वचित् ॥ १३ ॥ Hē iv, 314

य स्त ष्ट इत्येतेषां यथासंख्य रिअ सिन सिट इति क्वचित् भवन्ति[5] । भारिआ । सिनान । कसिट[6] । क्वचिदिति लक्ष्यानुसारेण । अय्यो । सुसा ॥

अथ तिडन्ते विशेष ॥

तडिजेचो[7] ॥ १४ ॥ Hē iv, 318 319

इजेचोमिड्भवति[8] । हसति । हसते ॥

इय्यो यक ॥ १५ ॥ He iv, 315

यक इय्य इति भवति । हसिय्यते ॥

कृञो डीर ॥ १६ ॥ Hē iv, 316

कृञ परस्य यको डिदीरो[9] भवति । कीरते ॥

मृलुटो ।

---

[1] xix 10 [2] iv, 63 [3] ii 4 [4] xx, 3
[5] रिअसिनसिटा र्य स्त ष्ट इत्येतेषां यथासंख्य भवन्ति क्वचित् T
[6] कसिट R and T [7] तडिचेचो R and T [8] xiv, 1 Pā i, 1, 46
[9] iv, 7

He iv 320 एय्य एव भविष्यति ॥ १७ ॥

भविष्यति इञेचो[1] स्थाने एय्य इत्ययमेव भवति । न तु स्सिरित्यादि[2] ।
हसेय्य । भवेय्य ॥

He iv 312 क्त्वा तून ॥ १८ ॥

क्त्वा तूनमापद्यते । हसितून । हसितून ॥
दृष्ट्वा ।

He iv 313 ष्ट्वा[3] द्धूनत्थूनौ[4] ॥ १९ ॥

इतष्टस्य[5] क्त्वा द्धूनत्थूनावापद्यते । दद्धून । दत्थून ॥

इति पैशाचीविभाग ॥

TWENTY FIRST SECTION

अथ चूळिकापैशाची ॥
नरशब्दस्य भेद ।

He iv 328 शेष प्राग्वत् ॥ १ ॥

चूळिकापैशाच्यामुक्तादन्यत प्राग्वत् प्राकृतपैशाचीवद्भवति । इति पैशाचीवद्भावात् णो नपो पैशाच्यामिति[6] नस्य न ।

He iv 325 रो लस्तु चूळिकापैशाच्याम्[7] ॥ २ ॥

चूळिकापैशाच्यां रेफस्य लस्तु[8] भवति । नलो । नरो ॥

He iv 325 गजडदबघझढधभा कचटतपखछठथफाः[9] ॥ ३ ॥

गजडादीनां कचटादयो स्तितो[10] यथासंख्यं भवन्ति । नगरम् नकलं । राजा । राचा । मण्डलम् । मटलम् । मद्न । मतनो । बालक पालको । मेघ । मेखो । निर्झर । निच्छलो । गाढम् । काठं । मधुरम् मथुरं । भगवती । फकवती ॥

इति चूळिकापैशाचीविभाग[11] ॥

[1] xiv 1 [2] xviii 21 [3] दृ Tri[3] [4] द्धू॰ Tri[1] and Tri[3] ॰थूनौ Tri[1] ॰थूनौ Tri[3] [5] *Ie* इत दृष्ट यस्य स [6] xx 2 [7] चूलिका॰ Tri and T [8] ii 3 [9] ॰फाल Tri ॰फल R and T [10] ii 4 [11] चूलिका T

Twenty second Section

अथापभ्रंशविभाग [1] ॥

अकारान्त पुल्लिङ्गचतुर्मुखशब्द । प्रायोऽपभ्रंश इति वर्तमाने ।

शौरसेनीवत् ॥ १ ॥ Hc iv, 446

अपभ्रंशे प्राय शौरसेनीवत्कार्यं भवति ।

अचोऽस्त्वोऽखौ कखतथपफा गघदधबभान् ॥ २ ॥ Hc iv 396

अच परे अस्तवोऽभादौ [3] वर्तमाना क ख त थ प फ इत्येते ग घ द ध ब भ इत्येतान् प्रायो यथासंख्यमापद्यन्ते । शौरसेनीवद्भावेन प्राकृतवद्भावात् [4] त्वरामधश्चेति [5] रेफलोप । अत्र वाक्यविभक्त्यपेक्षया मकारस्यादित्वानादित्वे संभवत । तत्र यदानादित्वाङ्गीकारस्तदा ।

तु मो डुम् ॥ ३ ॥ Hc iv, 397

अच परोऽसयुक्तोऽभादौ वर्तमानो मकारो डित् [6] वल त्वापद्यते [7] । डित्त्वात्सानुनासिकोच्चार [8] । स्वार्थे तु कश्चेति [9] क । शेषादेशस्येति [10] द्वित्वम । चदुहुँघक [11] । इति स्थिते ।

अडडडुल्लास्स्वार्थिककलुक् [12] च ॥ ४ ॥ Hc iv 429

नाम्न परतो अ इति [13] डितौ [14] अड उल्ल [15] इत्येतौ च प्रत्ययौ भवत । तत्सनियोगेन स्वार्थिकस्य कप्रत्ययस्य लोपश्च ।

तद्योगजाश्च ॥ ५ ॥ Hc iv 430

अडडडुल्लानां [16] योगभेदेभ्यो ये [17] जायन्तेऽडड इत्यादय प्रत्यया तेऽपि स्वार्थे प्रायो भवन्ति । योगभेदजाश्च । अडड । डडअ [18] । अडुल्ल ।

---

[1] अथापभ्रंश T [2] T om अच [3] अस्तव । 8 अखौ । 5
[4] xviii 2 [5] iv, 32 [6] डित R and T [7] तु ii 3
[8] ii 6 [9] xii 107 [10] iv 4 [11] घदुह्रघक R घतुह्रघक T
[12] अउ॰ for अ॰ R and T, ॰डुस्र Tr[1] ॰डुलौ Tr[b] and T
[13] Thus Tr , R and T om अ इति [14] ii 7 [15] अड उल्ल Tr अउड डडुल्ल R अउड अडुल्ल T [16] अडडुल्लानां P and T
[17] Thus Tr R and T om ये [18] अडडअ R and T

तुमथ । दवतुम । तुमवद । पवदतुम । पतुमदव । दवपतुम । तुमपदव । पवतुमद । तुमवदप । एवं द्वादश संभवन्ति । तथ [illegible] वा इकारान्ता मध्यमाः । [illegible] द्विवचनेऽपि [illegible] द्विवचनबहुवचनयोरादिपदस्यापि गमयति । प्राचोपदस्यादिस्थानभावे [illegible] च[3] । पदे तदभावः । प्राचोपदस्यादिस्थान भावे[4] [illegible] इकारः । [illegible] [illegible][5] पर्यादि[6] न भवति । गौः ।

III iv 2? ओत्तौ[7] पुंसि तु[8] ॥ ६ ॥

पुंलिङ्गे कारकस्य पदे ओकारः तु[10] भवति । पदे ।

III iv 31 स्त्र्यन्ता उत् ॥ ७ ॥

स्त्रियां पदयोरकारस्य उकारो भवति ।

III iv 34 सुसमौ ॥ ८ ॥

सुप् प्रथमा । अम् द्वितीया । तयोर्मध्ये सुम्भवति । पद्गुपको[11] । पतुगुपको । द्विस्वाभावे[12] । पद्गुपको[13] । पतुगुपको[14] । पउगुपको[15] । पउगुपको । पद्गुपको[16] । पतुगुपको । प्राचोपदस्यादेः स्वाभावे[17] । पउगुपको । मम स्वाभावे[18] । पउम्गुपको[19] । पद्गुम्गुपको । पतुम्गुपको[20] । द्विस्वाभावे । पद्गुपको[21] । पउगुपको । पतुगुपको[22] । पद्गुगुपको ।

---

[1] तुम R and T [2] °त्तौ[illegible]° T [3] xii, 107 [4] xxii 2
[5] vi, 4 [6] See the commentary on xxii 2 [7] xxii 3
[8] ओ सौ Tri and Tri[1] [9] ओत्ता सौ पुंसि Tri[1] [10] ii 3
[11] P and T om this word In accordance with xxii 3 all the e forms of पतुर्मुख in which the m is replaced by r ought to be written with an anunâsika In the following list six of the twelve possible forms are referred to twice each [12] iv, 4
[13] पद्गुपको I, T om it [14] P om this word [15] पद्गु° R
[16] पद्गु° R, T om this word [17] xxii 2 [18] xxii 3
[19] T om this word R adds once more मम स्वाभावे
[20] पतुम्गुपको T [21] पतु° I and T [22] T om this word

चउमुघओ । चतुमुघओ । इति खस्य घत्वे[1] द्वादश भेदा । हत्वे[2] । चदुम्रहओ । इत्यादयो[3] द्वादश । प्रायोग्रहणात्खस्य श्रवणे । चदुम्रुखओ[4] । इत्यादयो द्वादश । इति षट्त्रिंशद्भेदा[5] । पक्षे उकारेऽप्येव[6] चदुम्रुघउ । इत्यादयो द्वादश द्वादश । इति षट्त्रिंशद्भेदा । एव चदुम्रुघडो । चदुम्रुघडु । इत्यादय । चदुम्रुघुओ[8] । चदुम्रुघुउ[9] । चदुम्रुघअडो । चदुम्रुघअडु । इत्यादय । चदुम्रुघडओ[10] । चदुम्रुघडउ[10] । इत्यादय । चदुम्रुघउओ । चदुम्रुघउउ । इत्यादय । चदुम्रुघुअओ[10] । चदुम्रुघुअउ । इत्यादय । चदुम्रुघडुओ । चदुम्रुघडुउ । इत्यादय ।[11] चदुम्रुघुअडओ । चदुम्रुघुअडउ । इत्यादय[1] । इति प्रत्येक[12] द्वासप्ततिभेदा । इति योगायोगयोर्भेदानामशीत्यधिक सहस्रं सभवति ।

दिहौ सुपि ॥ ९ ॥ Hc iv, 330

सुपि परे अन्त्यस्य दीर्घह्रस्वौ प्रायो भवत । इति प्रायोग्रहणादुकाराभावे[13] दीर्घे[14] । चदुम्रुघआ । इत्यादय षट्त्रिंशत्[15] षट्त्रिंशद्भेदा । इति चत्वारिंशदधिकानि पञ्च शतानि । प्रायोग्रहणादकारादीनामभावे पूर्वपदोकारौकारयो[16] । चदुम्रुघो । चदुम्रुघु । इत्यादयो द्वासप्ततिर्भेदा । तत्र दीर्घे । चदुम्रुघा । इत्यादय षट्त्रिंशत[17] । इति चतुर्मुखशब्दस्य सौ परे अष्टाविंशत्यधिकसप्तशताधिक सहस्रं[18] भेदानां सभवति[19] । मकारस्याद्वित्वपक्षे खस्य घत्वहत्वश्रवणेषु । चदुमुघओ । चउमुघओ[20] । चतुमुघओ । चदुमुहओ । चउमुहओ[21] । चतुमुहओ । चदुमुखओ[22] । चउमुखओ । चतुमुखओ । उकारेऽप्येव चदुमुघउ । इत्यादयो नव नव । एव चदुमुघडो[23] । चदुमुघडु[24] । इत्यादयो नव नव भेदा । इति योगायोगयो सप्तत्यधिक शतद्वयम् । दीर्घे । चदुमुघआ । इत्यादयो नव नव

[1] xxii, 2, द्वित्वे T [2] vi 1 [3] चदुम्रह इत्यादिका T
[4] चदुम्रुघओ R, °खयो T [5] R om भेदा [6] xxii 7
चदुम्घओ R [8] चतुम्रुघुओ P चतुम्रघुओ T [9] चतुम्रघुउ T
[10] चतु° R [11] R adds चदुम्रुघडुअउ । इत्यादय । [12] R om this word [13] xxii 7 [14] °भावदीर्घौ T [15] T om this word
[16] xxii 6 and 7 [17] °त्रिंशता R [18] 1080 + 540 + 72 + 36 = 1728 [19] °वति T [20] °मुपओ P [21] °मुघओ R [22] चतु° R
[23] चतुमुघडो T चदुमुघेडो । चदुमुविडो P [24] चदुमुघडु R, चतुमुघडु T

भिदा । इति पञ्चत्रिंशदधिकं शतम्[1] । अङ्डाद्यभावे । चदुमुहो । चदुमुहु । इत्यादयोऽष्टादश भेदाः । तत्रैव च दीर्घे । चदुमुहा । इत्यादयो नव । इति द्वात्रिंशदधिकानि चत्वारि शतानि[3] भेदानां संभवन्ति । एवमङ्डादिविभवेन प्रतिशब्दमनेके भेदाः संभवन्ति । न एते प्रसिद्धिविधेन प्रयोज्याः । न ह्यङ्डादयः सर्वेऽपि सर्वत्रापि प्रसिद्धाः । क्वचित्क्वचित्कश्चित् क्वचित् । तथा क्वचिदोकारोकाराविव प्रसिद्धौ । क्वचिद्दीर्घ एव । क्वचिदुभयमपि । जसि । सुमसोरिति[4] लोपः । चदुमुहा । इत्यादि । प्रबोधने जसि । सुमसोरिति[4] लोपे प्राप्ते ।

Hê iv 346 हो जस आमन्त्र्ये[5] ॥ १० ॥

आमन्त्र्ये वर्तमानात्प्रातिपदिकात्परस्य जसो हो इति भवति । चदुमुहहो । अमि । स्वस्य त उदित्युक्तम्[6] । सुमसोरिति[7] लोपः । चदुमुह । चदुमुहो । तृतीयैकवचने ।

Hê iv 342 टो णानुस्वारौ ॥ ११ ॥

अतः परस्य टावचनस्य णत्वमनुस्वारश्च भवति ।

Hê iv 333 टि ॥ १२ ॥

टावचने परे अत एकारो भवति । चदुमुहें[8] । चदुमुहेण । भिसि ।

Hê iv 347 हि[9] भिस्सुपोः ॥ १३ ॥

भिस्सुपोर्हि भवति ।

Hê iv 335 ए भिसि ॥ १४ ॥

अकारस्य भिसि परे एत्वं तु[10] भवति । चदुमुहेहिं । चदुमुहहिं । चतुर्थ्येकवचने । ङेसो ङमिति[11] ङस्[13] ।

[1] T om the ei ght last words [2] डाद्यभावे T [3] °धिकचत्वारिंशच्छतानि T 270 + 135 + 18 + 9 = 432 [4] xxii, 8 [5] असामन्त्र्ये Tr [6] T om उद xxii ~ [7] xxii 8 [8] हे R [9] हि Tr [1] and Tr [2] [10] ii 3 [11] iv 17 [13] ङस् T

सुस्सुहो ङस ॥ १५ ॥ Hê iv

अत परस्य ङस सु स्सु हो इति त्रय आदेशा भवन्ति। चदुमुहसु। चदुमुहस्सु। चदुम्मुहहो। आमि।

आमो ह ॥ १६ ॥ Hê iv

अकारात्परस्यामो ह भवति। चदुम्मुहह। प्रायोग्रहणादेपामभावे।

ङसो लुक् ॥ १७ ॥ Hê iv,

षष्ठीविभक्ते प्रायो लुग्भवति। चदुमुहा। चदुमुह। ङसौ।

ङसेर्हेहू ॥ १८ ॥ Hê iv

अकारादुत्तरस्य ङसे हे हु[1] इत्येतौ भवत। चदुमुहहे। चदुमुहहु[1]। भ्यसि।

भ्यसो हु[2] ॥ १९ ॥ Hê iv

अकारादुत्तरस्य भ्यसो हु[3] भवति। चदुमुहहु[3]। ङौ।

ङिनेच ॥ २० ॥ Hê iv

अकारस्य ङिना सह इकार एकारश्च भवति। चदुमुहि। चदुमुहे। सुपि। हि भिस्सुपोरिति[4] हि। चदुम्मुहहि॥

सर्वशब्दस्य भेद।

अनुसाहावन्यथासर्वौ ॥ २१ ॥ Hê iv, 415

अन्यथा सव इत्येतौ अनु साह इति यथासख्य भवत। साहो[5]। साह। इत्यादि पूर्ववत्। ङसौ।

ङसिहां[6] ॥ २२ ॥ Hê iv

सर्वादेरकारान्तात्परस्य ङसेहामिति भवति। साहहा। ङौ।

---

[1] हु T [2] हु Tri, हु R and T [3] हु R and T [4] XXII 13
[5] साहउ R [6] ङसिहां Tri [1] and Tri [2a], ङसिह Tri [2b], ङसिहं Tri [3], ङसिहाम R and T

डीतस्त्रियाम्[1] ॥ २९ ॥

Hé iv 43

स्त्रीलिङ्ग अडडडुल्ला[2] इति तद्योगजाश्चेति[3] सूत्रद्वयविहितप्रत्यया न्तात्परो डीप्रत्ययो[4] भवति। टिलोप । अतडी। प्रथमाद्वितीययो सुससोरिति[6] लोप । जसशसो ।

उदोतौ जश्शस् ॥ ३० ॥

Hé iv 34

स्त्रीलिङ्गात्परयोजसशसो प्रत्येकमुदोतौ भवतो लोपापवादौ[8] । अतडीउ। अतडीओ। टाङ्यो शादि चतुष्टयम्[9]। अतडीअ। इत्यादि। भिसि। हि भिस्सुपो [10]। अतडीहि। चतुर्थ्येकवचने।

ङस्ङसी हे[11] ॥ ३१ ॥

Hé iv 350

स्त्रीलिङ्गात्परौ ङस्ङसी हे इत्यादेशमापद्येते । अतडीहे । ङसावप्येतदेव रूपम् । आमि ।

हुमाभ्यस ॥ ३२ ॥

Hé iv, 351

स्त्रीलिङ्गात्परयोराभ्यसोर्हुं भवति। अतडीहुं। भ्यस्यप्येतदेव रूपम्। सुपि। हि भिस्सुपो [12]। अतडीहि ॥

तद्योगजान्तस्य[13] भेद । अस्मादेव शब्दाड्डडप्रत्यये[14] कृते। अतडअ। इति स्थिते। डीतस्त्रियामित्यस्य[15] प्राप्तौ ।

अदन्ताड्डा[16] ॥ ३३ ॥

Hé iv, 432

अडडडुल्लानां[17] मध्ये योऽकारप्रत्यय तदन्तो यस्तद्योगजस्तदन्ता त्स्त्रीलिङ्गाड्डाप्रत्ययो भवति। अतडअआ। इति स्थिते।

---

[1] डित॰ Tr[3] and R [2] ॰डुल्ला R and T xxii 4 [3] xxii 0
[4] डि॰ R [5] ii 7 [6] xxii 9 [7] जशस Tr [8] xxii 9
[9] v, 6 [10] xxii 1 [11] ॰ङसेर्हे Tr[3] [12] xxii 10 [13] xxii 5
[14] xvii 4 [15] ॰यामोदित्यन्य R xxii 29 [16] तद॰ Tr
[17] अडडु R and T, xxii 4

Hc iv 433 **इदुतोऽति ॥ ३४ ॥**

स्त्रीलिङ्गस्य योऽकारस्तस्य अति अकारप्रत्यये परे इकारो भवति । दिइ्रमुपोलयकारप्रत्ययस्य[1] लोप । अतिइआ । प्रायोग्रहणाद्‌ड्डादभावे[1] ।

Hc iv 352 **स्त्रिया ङि [2] ॥ ३५ ॥**

स्त्रीलिङ्गात्परं ङिवचनं[4] भवति । स्यादेशा शब्दस्य सुरिव[3] । अताव । अतावा । अताइ । अताए । इत्यादि । शेष पूर्ववत् ॥

अकारान्तो नपुंसकलिङ्गशब्द । कमलशब्द । जसशसो ।

Hc iv 353 **इ नपि[6] ॥ ३६ ॥**

नपुंसकात्परयोर्जसशसो इं इति तु भवति । तु मो इम[7] । कवँलइं[8] ॥ किशब्दस्य भेद । ङसि ।

Hc iv 358 **ङसस्सुग् यत्तत्किम्य [10] ॥ ३७ ॥**

यत्तत्किभ्यो ङस सुगादेशस्तु भवति । प्रिस्थाद्दीप [11] । कासु । पक्षे । काम । इत्यादि । ङसो ।

Hc iv, 356 **तु किमो डिहे ॥ ३८ ॥**

किशब्दात्परो ङसिर्डिहे[7] इति तु[7] भवति । किहे । पक्षे । कोस । इत्यादि । स्त्रीलिङ्गे ।

Hc iv 359 **स्त्रिया डहे ॥ ३९ ॥**

स्त्रीलिङ्गेभ्यो यत्तत्किंभ्यो ङसो डिदहे[12] इति तु भवति । कहे । पक्षे । कीए[13] । इत्यादि । शेष प्राकृतवत्[14] । यत्तदोरेवैव प्रक्रिया । तासु । जासु । जहे । तहे । कीए । इत्यादि । नपुंसके तु स्वमो ।

---

[1] डिग्रहस्थापी° P and T xxii 9 —°त्याकार° I. xxii, 4
[2] ङी Tri[1] ङि Tri ङि Tri [b], ङे Tri[3], ङि R and T
[4] ङिवचन T [5] v 6 —This explanation of the Sūtra is at variance with Tri iii 4 20 and Hc iv 352 [6] Thus Tri R and T om नपि [7] ii 3 [8] इं R and T xxii 3
[9] कवलइ R कवलइ T [10] Thus Tri R and T om the last word [11] ii 5 [12] iv 7 [13] किए R and T [14] प्राकृतशब्दवत T xviii, 2

यत्तद्ध्रुं[1] स्वमो ॥ ४० ॥ Hē iv 360

नपुंसके यत्तदो स्वमो परयोर्यथासंख्य ध्रु त्रु इत्येतावादेशौ भवतः । ध्रु । त्रु[2] । पक्षे । ज । त ॥

इदंशब्दस्य भेद ।

इदम इमु[3] नपुंसके ॥ ४१ ॥ Hē iv 361

नपुंसकस्येदंशब्दस्य इमु इति भवति स्वमो परयो । इमु ।

इदम आय[4] ॥ ४२ ॥ Hē iv, 365

इदम सुपि परे आय[5] इति भवति । आयउ[6] । जसशसो । आयइ । इत्यादि ॥

एतद्शब्दस्य भेद । स्वमो ।

एतदेहएहोएहु स्त्रीनृनपि[8] ॥ ४३ ॥ He iv, 362

स्त्रीलिङ्ग पुल्लिङ्गे नपुंसके च एतच्छब्द स्वमो परयोर्यथासंख्य एह एहो एहु इति भवति । एह । एहो । एहु । जसशसो ।

जश्शसोरेइ ॥ ४४ ॥ Hē iv 363

जसशसो परयो एइ इति भवति । एइ ॥

अदसशब्दस्य भेद [9] ।

ओइ अदस ॥ ४५ ॥ Hē iv 364

अदसो जसशसो परयो ओइ इति भवति । ओइ ॥

युष्मदो भेद ।

सौ युष्मदस्तुहु[10] ॥ ४६ ॥ Hē iv 368

युष्मत्सौ परे तुहु[11] इति भवति । सुससोरिति[12] सलोप । तुहु[11] ।

---

[1] °ध्रुध्रु Tr1[1] °ध्रुत्रुं Tr1 °ध्रुत्रुं Tr1[2] °ध्रुत्रु R, °ध्रुत्रु T
[2] त्रु R and T [3] इ Tr1[3] [4] आय Tr1, आय R and T
[5] आय R and T [6] आयइ T [7] T om this word [8] T om नृ
[9] T om the text and commentary of this Sūtra [10] °स्तुहु Tr1, °स्तुहु R and T [11] तुहु R and T [12] xxii ९

Hc iv 433 इदतोऽति ॥ ३४ ॥

स्त्रीलिङ्गस्य योऽकारस्तस्य अति अकारप्रत्यये परे इकारो भवति। दिहागुपीत्यकारप्रत्ययस्य[1] लोप। अतङिआ। प्रायोग्रहणादङ्डाद्यभावे।

Hc iv 3 7 स्त्रिया डि[2] ॥ ३५ ॥

स्त्रीलिङ्गात्ताद्य परं ङिवचनं[4] भवति। ड्यादेशा शाद्य स्तुरित्यत्र[3]। अताअ। अताआ। अताइ। अताए। इत्यादि। शेषं पूर्ववत्॥

अकारान्तो नपुंसकलिङ्गशब्दः। कमलशब्दः। कमलसो।

Hc iv 353 इ नपि[6] ॥ ३६ ॥

नपुंसकात्परयोर्जसशसो इं इति तु[7] भवति। तु मो हुम[8]। कमलइं[9]। किशब्दस्य भद। डमि।

Hc iv 358 उसस्सुग यत्तत्किभ्य[10] ॥ ३७ ॥

यत्तत्किभ्यो ङस सुगादेशस्तु भवति। शिल्वाद्दीर्घ[11]। कासु। पक्षे। कास। इत्यादि। ङसौ।

Hc iv 356 तु किमो डिहे ॥ ३८ ॥

किशब्दात्परो ङसिर्डिहे[12] इति तु[7] भवति। किहे। पक्षे। कीस। इत्यादि। स्त्रीलिङ्गे।

Hc iv, 359 स्त्रिया डहे ॥ ३९ ॥

स्त्रीलिङ्गेभ्यो यत्तत्किभ्यो ङसो डिदहे[12] इति तु भवति। कहे। पक्षे। कीए[13]। इत्यादि। शेष प्राकृतवत्[14]। यत्तदोरेपैव प्रक्रिया। तासु। जासु। जहे। तहे। कीए। इत्यादि। नपुंसके तु स्वमो।

---

[1] डिग्रहस्यापी॰ R and T xxii 9 —॰त्याकार॰ R [2] xxii 4
[3] डो Tri[1], डि Tri[2] ड्डि Tri[1] डे Tri[3], ङि R and T
[4] ङिवचन T [5] v 6 —This explanation of the Sūtra is at variance with Tri iii 4 20 and Hc iv 3,2 [6] Thus Tri, R and T om नपि [7] ii 3 [8] हु R and T xxii, 3
[9] कमलइ R कवलइ T [10] Thus Tri R and T om the last word [11] ii 5 [12] iv, 7 [13] किए R and T [14] प्राकृतशब्दवत् T xxiii 2

यत्तद्ध्रुधु[1] स्वमो ॥ ४० ॥ [illegible]

नपुंसकौ यत्तदौ स्वमो परयोर्यथासंख्य ध्रु धुं[2] इत्येतावापद्येते ।
ध्रु । धुं । पक्षे । ज । तं ॥

इदशब्दस्य भेद ।

इदम इमु[3] नपुंसके ॥ ४१ ॥ [illegible]

नपुंसकस्येदशब्दस्य इमु इति भवति स्वमो परयो । इमु ।

इदम आय[4] ॥ ४२ ॥ [illegible]

इदम सुपि परे आय[5] इति भवति । आयइ[5] । [illegible] ।
आयइ । इत्यादि ॥

एतद्शब्दस्य भेद । स्वमो ।

एतदेहएहोएहु स्त्रीनृनपि[8] ॥ ४३ ॥ [illegible]

स्त्रीलिङ्ग पुंलिङ्गो नपुंसकश्च एतच्छब्द स्वमो [illegible]
एहो एहु इति भवति । एह । एहो । एहु । [illegible] ।

जश्शसोरेइ ॥ ४४ ॥ [illegible]

जसशसो परयो एइ इति भवति । एइ ।
अदसशब्दस्य भेद[9] ।

ओइ अदस ॥ ४५ ॥ [illegible]

अदसो जसशसो परयो ओइ इति [illegible] । [illegible] ।
युष्मदो भेद । 403

सौ युष्मदस्तुहु[10] ॥ ४६ ॥

युष्मत्सौ परे तुहु[11] इति भवति । [illegible] भवति । तुहु[12] ।

---

1 •ध्रुधु Tr[1] [illegible] धुं Tr [illegible] [illegible] P [illegible]
श्रु L and T [3] इ Tr[3] [illegible] [illegible] T [illegible] आद E [illegible]
[5] आय R and T [6] आयइ T [illegible]
[9] T om the text and comm[illegible] [illegible] word [illegible]
•तुहु R and T [11] तुइ I [illegible] [illegible]

Hś iv 363

तुम्हेतुम्हइ[1] जश्शसो ॥ ४७ ॥

जस्शसा परयोर्युष्मदस्तुम्हे तुम्हइ इति भवत । तुम्हे । तुम्हइ। अमि ।

Hś iv, 370

ट्याटा पइतइ ॥ ४८ ॥

ङि अं टा इत्येतै सह युष्मद पइ तइ इति भवत । पइ । तइ। टावचनेऽप्येते एव रूपे । भिसि ।

Hś iv 371

भिसा तुम्हेहि ॥ ४९ ॥

युष्मदो भिसा सह तुम्हेहि इति भवति । तुम्हेहि । ङसि ।

Hś iv 372

तुज्झतुध्रतउ[2] ङसिङसा ॥ ५० ॥

युष्मदो ङसिना ङसा च सह तुज्झ तुध्र तउ[2] इति त्रयो भवन्ति। तुज्झ । तुध्र । तउ । आमि ।

Hś iv 373

तुम्हहमाभ्यसा[3] ॥ ५१ ॥

युष्मदामा भ्यसा च सह तुम्हहमिति भवति । तुम्हह । ङसो ऽस्वत् । भ्यसामत् । ङा । ड्याटा पइतइ[4] । पइ । तइ । सुपि ।

Hś iv 374

सुपा तुम्हासु ॥ ५२ ॥

युष्मत्सुपा सह तुम्हासु इति भवति । तुम्हासु ॥
अस्मदो भेद । मौ ।

Hś iv 375

सौ हउ ॥ ५३ ॥

अस्मत्सौ परे हउ इति भवति । हउ ।

Hś iv 376

अम्हइअम्हे जश्शसो ॥ ५४ ॥

अस्मदो जस्शसो परयो अम्हइ अम्हे इति भवत । अम्हइ । अम्हे[6] । अमि ।

---

[1] °तुम्ह Tri[1] °तुम्हइ Tri and Tri[3] [2] For तुज्झ Tri[3] reads तुज्झ R and T तुज्झत्तु for तुध्र Tri[3] तुध्र Tri[3] तुय T तुद्र for तउ Tri[3] तुइ [3] °माभ्यसभ्याम Tri [4] xxii, 48
[5] T om the words भवति to इति in the next Sūtra [6] अह्मे । अम्हउ T

मइ[1] ङ्यटा ॥ ५५ ॥ He iv 377

ङि ङ टा इत्येतैः सहास्मदो मइ इति भवति । टावचनेऽप्येतदेव रूपम् । भिसि ।

भिसा अम्हेहि[2] ॥ ५६ ॥ He iv, 378

अस्मदो भिसा सह अम्हेहिं इति भवति । अम्हेहि । ङसि ।

ङसङसिना महुमज्झु ॥ ५७ ॥ He iv 379

अस्मदो ङसा ङसिना च[4] सह मज्झ मज्झु इति भवत । मज्झ । मज्झु । आमि ।

अस्मदोऽम्हह ॥ ५८ ॥ He iv 380

अस्मदामा भ्यसा च सह अम्हह इति भवति । अम्हह । ङसा ङस्वत् । भ्यस्याम्वत् । ङौ । मइ ङ्यटा[5] । मइ । सुपि ।

सुपा अम्हासु ॥ ५९ ॥ He iv 381

अस्मद् सुपा सह अम्हासु इति भवति । अम्हासु[6] ॥
अथ प्रातिपदिकावस्थायां विशेष ।

दादेर्डेहो यादृक्तादृक्कीदृगीदृशाम् ॥ ६० ॥ He iv 402

यादृगादीनां दादेरवयवस्य डिदेह[8] इति भवति । जेहो । तेहो । केहो । एहो ।

डइसोऽत[9] ॥ ६१ ॥ He iv 403

अदन्तानामेषां डिदइस[10] इति भवति । जइसो । तइसो । कइसो । अइसो ॥

---

[1] मइ R [2] ङ्यमटा R and T [3] °हि P [4] ङसिना ङसा च R [5] xxii 55 [6] iv 14 [7] यादृगादीनां R and T [8] डिदेहो P and T, iv 7 [9] डताम् Tri [10] डइसो T and I, iv 7

Hc iv 369 तुम्हेतुम्हइ[1] जश्शसोः ॥ ४७ ॥

जस्शसो परयोर्युष्मदस्तुम्हे तुम्हइ इति भवत । तुम्हे । तुम्हइ । अमि ।

Hc iv 370 ङ्यटा पइतइ ॥ ४८ ॥

ङि च टा इत्येते सह युष्मद पइ तइं इति भवत । पइ । तइ । टावचनेऽप्येते एव रूपे । भिसि ।

Hc iv 371 भिसा तुम्हेहिं ॥ ४९ ॥

युष्मदो भिसा सह तुम्हेहिं इति भवति । तुम्हेहिं । ङसि ।

Hc iv 372 तुज्झुतुध्रतउ[2] ङसिङसा ॥ ५० ॥

युष्मदो ङसिना ङसा च सह तुज्झु तुध्र तउ[3] इति त्रयो भवन्ति । तुज्झु । तुध्र । तउ । आमि ।

Hc iv 373 तुम्हहमाभ्यसा[3] ॥ ५१ ॥

युष्मदामा भ्यसा च सह तुम्हहमिति भवति । तुम्हह । ङसा ङस्यत । भ्यसाम्यत् । ङी । ङ्यटा पइतइ[4] । पइ । तइ । सुपि ।

Hc iv 374 सुपा तुम्हासु ॥ ५२ ॥

युष्मत्सुपा सह तुम्हासु इति भवति । तुम्हासु ॥ अस्मदो भेद । सौ ।

Hc iv, 375 सौ हउ ॥ ५३ ॥

अस्मत्सौ परे हउ इति भवति[5] । हउ ।

Hc iv 376 अम्हइअम्हे जश्शसोः ॥ ५४ ॥

अस्मदो जस्शसो परयो अम्हइ अम्हे इति भवत । अम्हइं । अम्हे[6] । अमि ।

---

[1] °तुम्ह Tri[1] °तुम्हइ Tri[2] and Tri[3]   [2] For तुज्झु Tri[3] reads तुज्झ, R and T तुज्झत्तु for तुध्र Tri[2] तुधू Tri[3] तुध्रु T तुधू for तउ Tri[3] तइ   [3] मांभ्यसभ्याम Tri   [4] xxii, 48
[5] T om the words भवति to इति in the next Sūtra   [6] अम्हे । अम्हउ T

मइ[1] ञ्मटा ॥ ५५ ॥ He iv, 377

ङि च टा इत्येते सहास्मदो मइ इति भवति । टावचनेऽप्येतदेव
म् । भिसि ।

भिसा अम्हेहि[3] ॥ ५६ ॥ He iv, 378

अस्मदो भिसा सह अम्हेहिं इति भवति । अम्हेहि । ङसि ।

ङसिङसिना महुमज्झु ॥ ५७ ॥ He iv, 379

अस्मदो ङसा ङसिना च[4] मह मज्झ मज्झु इति भवत । मज्झ ।
ज्झु । आमि ।

अस्मदोऽम्हह ॥ ५८ ॥ He iv 380

अस्मदामा भ्यसा च सह अम्हह इति भवति । अम्हह । ङसो
स्वत् । भ्यसाम्वत् । ङौ । मइ ञ्मटा[5] । मइ । सुपि ।

सुपा अम्हासु ॥ ५९ ॥ He iv, 381

अस्मद सुपा सह अम्हासु इति भवति । अम्हासु[6] ॥
अथ प्रातिपदिकावस्थाया विशेष ।

दादेर्डेहो यादृक्तादृक्कीदृगीदृशाम् ॥ ६० ॥ He iv 402

यादृगादीनां दादेरवयवस्य डिदेह[8] इति भवति । जेहो । तेहो ।
केहो । एहो ।

डइसोऽत[9] ॥ ६१ ॥ He iv 403

अदन्तानामेषां डिदइस[10] इति भवति । जइसो । तइसो । कइसो ।
अइसो ॥

---

[1] मइ R ञ्मटा R and T [3] ०हि R [4] ङसिना
ङसा च R [5] xxii 55 [6] iv 14 यादृशादीनां
R and T [8] डिदेहो R and T, iv 7 [9] ऽताम् Tr [10] डइसो
R and T iv 7

ERRATA.

Page 45 line o from top *real* अप्रमत्

ol 4 , bottom *read* यहो ॥

79 8 होएज्जइ। होएज्जाइ। होए

ERRATA

Page 15 line 5 from top *read* कस्मात्

51 4 , bottom *read* यहीं ॥

78 , 8 ,, होएआइ। होएआइ। होएआ